

NEUVOSTO-VENÄJÄN UHKAAN VARAUTUEN

Suomen puolustussuunnittelu vuosina 1919-1924

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Pro gradu -tutkielma

3.6.2022

Tuukka Timonen

SISÄLLYSLUETTELO

JOHDANTO	3
1. PUOLUSTUSSUUNNITTELU MONEN TAHON VASTUULLA	17
1.1 Oscar Enckellin vaiheet ennen yleisesikunnan päällikkyyttä	18
1.2 Muuntautumiskykyinen yleisesikunta	20
1.3 Puolustussuunnittelua arvioineet kokoonpanot.....	25
2. PUOLUSTUSSUUNNITTELUN SOTATAIDOLLINEN ANTI	30
2.1 Sotataidollinen ajattelu puolustussuunnittelun lähtökohtana	31
2.2 Neuvosto-Venäjän sotataito 1920-luvun taitteessa	36
2.3 Kansainvälistä asiantuntemusta ja sotapelejä	40
3. PUOLUSTUSSUUNNITELMAT 1919-1924	45
3.1 <i>Venäjän keskitys 1, 2 ja 3</i>	46
3.2 Puolustussuunnitelmien kritiikki 1923	54
3.3 Rakenteellista muutosta kohti: upseerikapina 1924	57
LOPPULAUSE	62
LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUUS	65

JOHDANTO

Suomen sotaväessä käynnistettiin sisällissodan jälkeisinä vuosina 1918-1919 merkittäviä organisaatiomuutoksia, joiden pohjalta vasta itsenäistyneen ja aatteiltaan jakautuneen maan puolustusta alettiin rakentamaan. Neuvosto-Venäjän¹ epävakaa tilanne loi tarpeen puolustussuunnittelulle, jonka lopputuotteina laaditut puolustussuunnitelmat määrittivät laaja-alaisesti valtakunnan puolustamiseen liittyvät toimenpiteet.² Yleisesikunnan eli sotaväen johtoesikunnan voidaan katsoa saaneen vuoden 1919 syksyllä käyttöönsä sellaiset ajalliset resurssit, jotka mahdollistivat ensimmäistä kertaa Suomen historiassa laadukkaan suunnitteluprosessin toteuttamisen.

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee Suomen puolustussuunnittelun vuosina 1919-1924 kenraaliluutnantti Oscar Enckellin toimiessa yleisesikunnan päällikkönä.³ Tutkin Suomen puolustussuunnitelmien laatimisen kehityskulkua: mitkä tahot vastasivat puolustussuunnittelusta sisällissodan jälkeisessä Suomessa ja mitkä olivat keskeisimmät sotataidolliset⁴ tekijät tuon ajan puolustussuunnittelussa? Lisäksi selvitan, millaiset Suomen puolustussuunnitelmat olivat vuosina 1919-1924 ja millaista kritiikkiä niihin kohdistettiin Saksassa koulutautuneiden jääkäriupseerien suunnalta. Sinällään tärkeä turvallisuuspoliittinen ja sotilasmaantieteellinen tarkastelu jää tutkielmassani jo rajauksellisesti vähemmälle, kun taas suunnitteluun liittyvä työskentely menetelmiseen käsitellään seikkaperäisemmin.

Puolustussuunnitelmat näyttäytyvät usein asiakirjoina, joiden käyttöönottoa pyritään viimeiseen asti välttämään; täten on erityisen tärkeää tarkastella puolustusratkaisuja sotataidossa esiintyneiden kehityssuuntien avulla. Suomen puolustusvoimat hyödyntää 2020-luvulla sotapelejä⁵ ja simuloituja skenaarioita mallintaessaan vaihtoehtoisia toimintatapoja puolustussuunnittelun tueksi. Kiintoisaa onkin selvittää, miten 1920-luvun uhkakuvat, eli sotilaallisesta kapasiteetista tai poliittisesta aikomuksesta syntyvä vaikutus, koettiin osana tuon ajan puolustussuunnitelmia. Erityisesti jääkäriupseerit

---

¹ Neuvosto-Venäjä oli vuosina 1917-1922 toiminut Neuvostoliiton edeltäjä, jossa valta oli työläis- ja sotilasedustajien muodostamilla neuvostoilla. Mawdsley 2007, 43; Kulomaa 2007, 9-10.

² Koskimies 2010, 16-17.

³ Arimo 1990, 118.

⁴ Sotataito on taitoa johtaa asevoimia saavuttaakseen sodalle asetetut päämäärät. Ahto 1983, 121.

⁵ Sotapeleillä koulutettiin upseereita sodan ajan joukkojen johtamiseen, ja ne liittyivät olennaisesti puolustussuunnitelmien laatimiseen. Sotapeleille laadittiin lähtökohtatilanteet, jotka antavat viitteitä siitä, millaiseen sotaan varauduttiin. Koistinen 2017, 2.

arvostelivat Venäjällä kouluttautuneen Enckellin puolustusratkaisua. Kriittikki konkretisoitui vuoden 1924 upseerikapinana⁶, joka kumpusi jääkäriupseerien halusta saada sotaväen ylimpään johtoon muutoksia. Pian tämän epäluottamuslauseen jälkeen Enckell vetäytyi reserviin, minkä seurauksena Saksassa 1910-luvulla koulutuksensa saaneet jääkäriupseerit valikoituivat sotaväen johtotehtäviin.⁷

Suomen puolustussuunnittelu vuosina 1919-1924 herätti kiinnostukseni monista syistä. Tutkimusaiheena Suomen puolustuksen järjestelyt itsenäistymisen jälkeen vuodesta 1917 alkaen on polveileva ja monitahoinen prosessi, jonka voidaan nähdä päättyneen vasta toisen maailmansodan kynnyksellä vuonna 1939. Vuoroin ruotsalaiset, venäläiset, saksalaiset ja ranskalaiset pyrkivät omalla asiantuntemuksellaan ratkaisemaan asian. Tutkimuskirjallisuuteen perehtyessäni havaitsin kuitenkin seikkoja, miksi juuri 1920-luvun kynnystä voidaan pitää puolustussuunnittelun kannalta merkittävänä käännekohtana.

Suomen puolustus saatiin suunnitelman tasolla ratkaistua resursseiltaan hyvin puutteellisessa tilanteessa, vaikka arkirealistiseen ratkaisuun päätyneen Enckellin suunnitelmat eivät nauttineet täyttä luottamusta jääkäriupseerien keskuudessa. Tästä huolimatta loppusyksystä 1939 päädyttiin hyvin pitkälti hänen suunnitelmaansa mukailevaan puolustusratkaisuun.

Yleisesikunta vastasi vuosina 1919-1924 rauhan ajan sotavalmiustöistä, minkä lisäksi se avusti sotaväen päällikköä johtamisessa.⁸ Yleisesikunnan päällikkönä Oscar Enckell sai ensimmäisenä henkilönä Suomen historiassa järjesteltäväkseen⁹ organisaation, jonka vastuulle tuli Suomen puolustukseen liittyvien asioiden ratkaiseminen. Vaikka Enckellin päällikkökauden puolustussuunnittelua on tutkittu aiemmin ansiokkaasti kokonaisuutena, siitä huolimatta puolustussuunnitteluun liittyneet tahot, suunnittelun keskeisimmät sotataidolliset tekijät ja suunnittelutyötä seurannut kriittikki ovat jääneet vähemmälle tarkastelulle.

---

⁶ Upseerikapina eli upseerikonflikti tai jääkärikapina. Jääkäriupseerien tyytymättömyys Venäjällä koulutuksensa saanutta upseeriryhmää kohtaan ajoi heidät jättämään joukkoeroanomuksen 20.4.1924 tasavallan presidentille. Kemppi 2011, 160-163.

⁷ Arimo 1990, 149.

⁸ Elfvengren 1997, 249.

⁹ Enckellin syyskuussa 1919 laatiman ehdotuksen mukaisesti yleisesikunnan kokoonpanoa muokattiin, jotta päällekkäinen työskentely vähenisi. Elfvengren, 254.

Pohjimmiltaan puolustussuunnittelussa on kyse varautumisesta kaikkein pahimpaan: sotaan. Tutkimusajankohtana Suomessa varauduttiin sotaan naapurimaiden Neuvosto-Venäjän ja Ruotsin kanssa, mikä tekee aiheesta mielenkiintoisen myöhempään tapahtumiin peilaten. Venäjän helmikuussa 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainaan ja siitä seurannut keskustelu Suomen nykyisistä puolustusratkaisuksista tekee tutkielmani aiheesta yhä relevanttimman.

Puolustussuunnittelun historiallinen konteksti

Suomi ajautui pian itsenäisyysjulistuksen jälkeen sisällissotaan, joka horjutti tuoretta demokratiaa keväällä 1918. Sosiaalinen epätasa-arvo yhdessä epävakaiden poliittisten olojen rinnalla johtivat kansakunnan sisäisiin väkivaltaisuuksiin.¹⁰ Itsenäistyessään Suomella ei ollut puolustussuunnitelmia, saati sotaväkeä.

Ensimmäiset suunnitelmat itsenäisen Suomen puolustamiseksi laadittiin kenraalimajuri Johannes Ignatiuksen¹¹ toimiessa yleisesikunnan päällikkönä vuonna 1918. Sisällissodan operaatiot olivat tuskin päättyneet, kun tuon ajan ylipäällikkö Gustaf Mannerheim antoi ensimmäiset käskynsä Karjalankannaksen¹² eli Laatokan ja Suomenlahden välisen maa-alueen linnoittamisesta. Everstiluutnantti Axel Rappe otti tehtäväkseen alustavan suunnitelman linnoittamis- ja tykistötoimintaa koskevista järjestelyistä itärajalla. Rappen 1.6.1918 päivättyä suunnitelmaa pidetään laajuutensa ansiosta itsenäistyneen Suomen ensimmäisenä puolustussuunnitelmana.¹³

Rappen suunnitelman lisäksi Suomi turvasi saksalaisen avustusretkikunnan suunnitelmiin kenraali Mannerheimin toimiessa Suomen valtionhoitajana. Saksalaisten laatimat suunnitelmat olivat suomalaisten joukkojen osalta kuitenkin varsin puolustuksellisia. Ulkopoliittisen tilanteen vaatiessa myös hyökkäyksellisiä suunnitelmia yleisesikunta laati

---

¹⁰ Hentilä 2009, 108-116.

¹¹ Johannes Ferdinand Ignatius (1871-1941), kutsumanimeltään Hannes, oli suomalainen upseeri, joka oli hakenut oppinsa Suomen Kadettikoulun lisäksi Venäjältä Nikolain yleisesikunta-akatemiasta vuosina 1896-1899. Hänen sotilasuransa katkesi vuonna 1901 Suomen Rakuunarykmentin lakkauttamisen seurauksena, mutta jatkui myöhemmin Gustaf Mannerheimin nimittäessä Ignatiuksen päämajoitusmestariksi keväällä 1918. Kenraalimajuriksi Ignatius ylennettiin 3.5.1918 ja hän toimi yleisesikunnan päällikkönä vuosina 1918-1919. Vielä vuonna 1939 talvisodan sytyttyä Ignatius toimi Mannerheimin edustajana Torniossa. Kemppe 2006, 7.

¹² Aiemman kirjoitusasun mukaan Karjalan kannas.

¹³ Arimo 1986a, 6-9.

Suomen puolustamiseksi kolme vaihtoehtoista puolustus suunnitelmaa, joista yhden voidaan katsoa olleen muita enemmän hyökkäykseen ja aktiivisuuteen perustuva.¹⁴

Heinäkuussa 1919 Suomen eduskunta toimitti ensimmäisen presidentinvaalin, jossa Kaarlo Juho Ståhlberg valittiin presidentiksi Gustaf Mannerheimin sijaan. Ylintä sotilasjohtoa säättävä asetus tuli voimaan elokuussa 1919, ja presidentin alaisuuteen kuuluivat tästedes sotaväen päällikkö, suojeluskuntain ylipäällikkö ja yleisesikunnan päällikkö, joka vastasi puolustus suunnitelmiin liittyvästä sotatieteellisestä valmistelusta. Sotaväen päällikkönä toimi kenraalimajuri Karl Wilkama¹⁵, jonka alaisuuteen nimitettiin syyskuussa 1919 yleisesikunnan päälliköksi Oscar Enckell.¹⁶

Syyskuussa 1919 Neuvosto-Venäjä suunnitteli rauhantarjousta Virolle, Latvialle ja Liettualle. Neuvottelut aloitettaisiin syksyn aikana myöhemmin. Suomi suostuisi neuvotteluihin, mikäli neuvostotasavallan ja pienten maiden väliin jäisi puolueeton vyöhyke, josta bolševikit¹⁷ poistettaisiin. *Entente*-maiden¹⁸ puolestaan tulisi valvoa, että tarjottava rauhansopimus olisi riittävän edullinen. Venäjällä jatkuneet sotatapahtumat eivät osaltaan kasvattaneet rauhansopimuksen edellytyksiä. Vuonna 1917 alkanut Venäjän sisällissota ja sen osina käydyt aseelliset selkkaukset Suomen lähialueilla (heimosodat) pitivät tilanteen hyvin epävakana. Lokakuun 1919 alussa Suomen eduskunta vastaanotti ilmoituksen hallitukselta hylätä tehty rauhansopimus.¹⁹

Lokakuussa 1919 ruotsalainen lehdistö nosti esiin Ahvenanmaan kysymyksen eli Ahvenanmaan mahdollisen liittymisen Ruotsin perustuslaillisen monarkian alle. Aiemmin asevelvollisuuden palauttaminen ja Ahvenanmaan lisääminen yhdeksi kutsuntapiiriksi oli aiheuttanut epäluuloja ja jopa vastarintaa.²⁰ Ahvenanmaan kysymys päättyi vuonna 1920 Kansainliiton²¹ käsiteltäväksi, ja kesäkuussa 1921 hyväksytyn päätöksen mukaan Ahvenanmaan saaret jäivät Suomen yhteyteen - vastoin

---

¹⁴ Arimo 1986a, 167.

¹⁵ Karl Fredrik Wilkama (1876-1947) nimitettiin Suomen sotajoukkojen päälliköksi toukokuussa 1918 Gustaf Mannerheimin erotessa tehtävästä. Tehtävä vaihtui sotaväenpäälliköksi syyskuussa 1919, jota vanhan väen upseeri Wilkama hoiti lähes viisi vuotta aina elokuuhun 1924 asti. Jalkaväenkenraaliksi hänet ylennettiin 4.6.1928. Pönniäinen 1945, 23-29. Elfvengren 1997, 78-79.

¹⁶ Arimo 1986b, 61.

¹⁷ Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen radikaalin vasemmistosiiven kannattajat. Roselius & Silvennoinen 2019, 8.

¹⁸ *Entente-maat* eli ympärysvallat olivat ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioita, minkä lisäksi niitä sitoivat läheiset ulkopoliittiset välit ilman erillistä liittosopimusta. Paasivirta 1988, 109.

¹⁹ YE:n pääll. kirje n:o 2629/19, sal./27.1.1919. Kansallisarkisto (KA).

²⁰ Kronlund 1988, 54.

²¹ Suomi oli hyväksytty Kansainliiton jäsenmaaksi 16.12.1920. Arimo 1986b, 4.

ahvenanmaalaisten enemmistön toiveita. Tämän seurauksena puolustussuunnitelma *Ruotsin keskitys I* ei ollut enää ajankohtainen.²²

Puolustussuunnitelmia Neuvosto-Venäjän varalle kehitettiin aina vuoteen 1921 asti, jolloin valmistuivat ensimmäiset vaihtoehdot *Venäjän keskitys 1-2*. Aiempi hyökkäyssuunnitelma Pietariin koki myös päivityksen ja sai nimekseen *Venäjän keskitys 3*. Sotaneuvosto asetettiin tasavallan presidentin käskystä puolustussuunnitelmien tilanteenarviointiin 5.-6.11.1923. Sotaneuvosto oli ainutkertainen kenraaleista muodostettu kokoonpano, joka pyrki muodostamaan näkemyksen Suomen puolustusjärjestelystä.²³

Tilaisuudessa yleisesikunnan päällikkö Enckell alusti Suomen puolustuskysymystä, jonka jälkeen hän esitti kolme vaihtoehtoa Neuvosto-Venäjän hyökkäyksen varalle. Suunnitelmat saivat kritiikkiä puolustuksellisuudestaan, ja useista parannusehdotuksista huolimatta Enckell puolusti kantaansa.²⁴ Myöhemmin sotaväen avaintehtäviin nousseet jääkäriupseerit laativat puolustussuunnitelman *Venäjän keskitys 27* vastineena passiivisina pitämilleen Enckellin kauden tuotoksille.²⁵

Tutkimustehtävä, rajaus ja keskeiset käsitteet

Tutkielmani keskittyy puolustussuunnitelmiin *Venäjän keskitys 1, 2 ja 3*. Neuvosto-Venäjän uhkaan varautumisen lisäksi yleisesikunta laati puolustussuunnitelman *Ruotsin keskitys I* Ahvenanmaan kysymyksen ollessa esillä. Täten on perusteltua käsitellä myös suunnitelma Ruotsin varalle, jotta kunkin vaihtoehdon perusajatus käy ilmi. Selvitän tutkielmassani puolustussuunnitelmien laadintaan liittyneen prosessin.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- 1) Mitkä tahot vastasivat Suomen puolustussuunnittelusta vuosina 1919-1924?
- 2) Mitkä olivat Suomen puolustussuunnittelun keskeisimmät sotataidolliset tekijät?
- 3) Mikä oli puolustussuunnitelmien sisältö ja millaista kritiikkiä niihin kohdistui?

---

²² Arimo 1986b, 234.

²³ Pölönen 2020, 4.

²⁴ Arimo 1990, 129.

²⁵ Enckellin kaudella tarkoitetaan tässä tutkielmassa Reino Arimon käyttämää nimitystä Oscar Enckellin ajasta yleisesikunnan päällikkönä vuosina 1919-1924. Arimo 1986a, 4. Arimo 1987, 285.

Käsittämäni sisällissodan jälkeinen aika on nähty suomalaisessa historiankirjoituksessa sotaan valmistautumisen aikakautena.²⁶ Perustelen tarkempaa rajausta vuosien 1919-1924 kahdesta syystä: ensinnäkin puolustussuunnitelmien valmistelu oli yleisesikunnan päällikön vastuulla, ja toiseksi päällikkönä vuosina 1919-1924 toiminut kenraaliluutnantti Enckell oli ensimmäinen henkilö, joka sai viedä suunnitteluprosessin ajan kanssa päätökseen. Puolustussuunnittelu ei ollut tuona aikana enää hajanaista monen tahon koostaman tiedon rippeitä, vaan enemmänkin kontrolloitu yhden henkilön valvoma prosessi.

Pohdin aluksi rajauksen aloittamista vuodesta 1918 lähtien, jolloin saksalaiset organisoivat yleisesikunnan lukuisine muutoksineen ja käynnistivät samalla Suomen puolustussuunnittelun. Tämän kaltainen rajaus olisi kuitenkin laajentanut huomattavasti tutkielmaani aineistoltaan, minkä lisäksi se olisi muuttanut työn painopistettä. Toisaalta pidän Suomen sisällissodan jälkeistä saksalaisvetoista puolustussuunnitelmaa huomionarvoisena, mutta vuosien 1919-1924 suunnittelun moniulotteisuus useine vaihtoehtoineen (4 suunnitelmaa) sai päätymään jälkimmäiseen ajanjaksoon.

Tutkielmani on sotahistoriaa: tarkemmin sotataidon historiaa eli sotien aatehistoriaa.²⁷ Mielestäni on tärkeää keskittyä siihen, kuinka menneiden sotien vaikutus näkyy osana puolustussuunnittelua ja -ajattelua. Jari Rantapelkonen näkee sotahistorialle ominaisena sotataidon analysoimisen historiantutkimuksen menetelmin.²⁸ Suomessa sotahistorian tutkiminen on kuitenkin jakautunut: yliopistomaailmassa sotahistorian tutkimus on liitetty poliittiseen historiaan, kun taas Maanpuolustuskorkeakoulu on keskittynyt sotataidon ja sotalaitoksen historiaan.²⁹ Lisäksi puhutaan uudesta sotahistoriasta, joka ei rajoitu operaatiokarttojen äärelle, vaan tarkastelee esimerkiksi korkea-arvoisen sotilasjohtajan sijasta ihmistä tehtävän takana.³⁰ Yhtä kaikki, sotahistoria on hyvin moniulotteinen käsite, joka ei asetu kapeaan ja yksiselitteiseen muottiin.³¹

Tutkielmani kannalta keskeisimpiä käsitteitä ovat Suomen puolustussuunnitelmat, keskitys, yleisesikunta ja sotataito. Lisäksi eri upseeriryhmiä koskeva terminologia on syytä käsitellä. *Suomen puolustussuunnitelmiksi* käsitetään sellaiset operatiiviset eli

---

²⁶ Kinnunen & Kivimäki 2006, 9.

²⁷ Kesseli 2008, 41.

²⁸ Rantapelkonen & Koistinen 2016, 105.

²⁹ Kesseli 2008, 40.

³⁰ Kinnunen & Kivimäki (toim.) 2006, 14-15.

³¹ Kesseli 2008, 47.

varsinaisen toiminnan suunnitelmat, joiden perusteella asevoimat pystyisivät järjestämään välittömästi kansallisen puolustuksen. Puolustussuunnitelmien laadinnassa ylin vastuu oli yleisesikunnalla,³² joka vastasi Suomen puolustuksen järjestely- ja liikekannallepanoasioista.³³

Puolustussuunnitelmat nimettiin *keskityksiksi*, eikä tätä joukkojen toimintaa kuvaavaa termiä tule sekoittaa edellisellä sivulla käsitelyyn liikekannallepanoon. Keskitys käsittää joukon siirtymisen perustamiskeskuksista aina keskitysalueelle, missä ensimmäisiin tehtäviin liittyvät valmistelut suoritetaan. Keskityksessä joukko saa myös haltuunsa sotatoimissaan tarvitsemansa materiaalin.³⁴ Aiemmin liikekannallepanotapauksiksi nimetyt puolustussuunnitelmat lanseerattiin keskityksiksi vuoden 1921 maaliskuusta lähtien.

Yleisesikunta eli johtoesikunta oli organisaatio, joka tuki sotaväen päällikköä monin tavoin. Yleisesikunta keräsi ja koosti tietoa, jota se jatkojalosti päällikkönsä tahdon mukaisesti.³⁵ Esikuntaorganisaatio koostui 1920-luvulle tultaessa seitsemästä toimistosta, jotka valmistelivat koko sotaväkeä koskevia asioita. Toimistot vastasivat sotatoimiin kuuluvasta valmistelutyöstä, puolustussuunnittelusta, liikennejärjestelyistä, tiedusteluaineistojen kokoamisesta, koulutuksesta ja liikekannallepanokysymyksistä eli siitä, kuinka reserviläiset tilanteen vaatiessa määrättäisiin taisteluvalmiuteen. Tehtävien moninaisuuden takia sotaministeriön kanssa ei voinut välttyä päällekkäiseltä työnteolta, ja Enckell aloittikin päälliköksi siirryttyään välittömän organisaation uudelleenjärjestelyn.³⁶ Yleisesikunnan vastuulle tulivat uudelleenjärjestelyn yhteydessä Suomen puolustussuunnitelmat ja niiden laatiminen.

Sotataidon käsite on keskeinen osa tätä tutkielmaa, sillä päädyin tarkastelemaan puolustussuunnittelua sen kautta. *Strategian käsikirjassa* vuodelta 1983 Sampo Ahto kiteyttää sotataidon taidoksi johtaa asevoimia, jotta sodalle asetetut päämäärät saavutetaan.³⁷ Sotataidon voidaan nähdä olevan paljon muutakin, ja pelkästään rajauksen kannalta on oleellista määrittää, miten sotataito käsitettiin 1920-luvulla. Vesa Tynkkysen

---

³² Arimo 1986b, 132.

³³ Liikekannallepanojärjestelmästä väitellyt Juha Ratinen määrittelee vuonna 2018 julkaistussa väitöskirjassaan liikekannallepanon toimenpiteeksi, joka yhdistää sotavälineet, henkilöstön ja muun kuljetuskapasiteetin ennalta käsketyssä paikassa. Ratinen 2018, 1.

³⁴ Tuomisto 2017, 75.

³⁵ Elfvengren 1997, 7.

³⁶ Arimo 1986b, 67-68

³⁷ Ahto 1983, 121.

mukaan sotataito jaettiin tuolloin Suomessa strategiaan (oppi sodan voittamisesta) ja taktiikkaan (oppi taistelun voittamisesta) ruotsalaisen mallin mukaisesti.³⁸ Kuitenkaan sotataidon jakaminen useaksi osa-alueeksi ei ole ehdotonta; esimerkiksi Pasi Kesselin mukaan sotataidolle ei pystytä rakentamaan yleispätevää määritelmää, vaikka sotilaita kiehtookin aika ajoin taistelun jäsentäminen terminologisesti.³⁹

Vuosien 1919-1924 sotilasjohtoa leimasi hajanaisuus, minkä vuoksi on syytä käsitellä kaksi tutkielman kannalta keskeistä, mutta taustoiltaan toisistaan vahvasti eroavaa upseeriryhmää. *Jääkäriupseerit* olivat Saksassa sotilaskoulutuksensa vuosina 1915-1918 saanut upseeriryhmä. Opin haku oli vuonna 1903 lakkautetun Kadettikoulun seurausta, eikä vuonna 1914 alkanut ensimmäinen maailmansota hillinnyt kouluttautumiskykyjä. Nuoresta iästään huolimatta jääkäriupseerit olivat verrattain kokeneita sotilasjohtajia palatessaan Suomeen, sillä he ottivat osaa ensimmäisen maailmansodan taisteluihin Saksan armeijan joukoissa. Valtaosaa heistä yhdisti ylioppilastausta ja opiskelupaikka filosofisessa tiedekunnassa Helsingin yliopistossa.⁴⁰ Jääkäriupseerit näkivät sotaväen rakenteessa epäkohtia, mihin he pyrkivät omalla tuoreella tietotaidollaan vaikuttamaan yleisen edun nimissä.

Venäjällä upseereiksi kouluttautuneet *vanhan väen upseerit* olivat taas virkaiältään⁴¹ vanhempia, minkä lisäksi heidän taustansa Suomen ja Neuvosto-Venäjän aiempaan historiaan sitoen herätti ristiriitaisia tunteita. Aiempaan kokemukseen perustuen tämä ryssänupseereiksikin kutsuttu upseeriryhmä palveli sotaväen merkittävimmissä tehtävissä, mikä aiheutti kitkaa heidän suhteissaan jääkäriupseereihin.⁴² Tarkkaa arviota upseeriryhmien määrästä en kykene esittämään, mutta Vesa Tynkkysen mukaan sisällissodan jälkeen vaikuttaneista noin tuhannesta aktiiviupseerista puolet oli jääkäritaustaisia ja loput Venäjällä tai muilla tavoin upseerikoulutuksensa hankkineita sotilasjohtajia.⁴³

Veli-Matti Syrjö näkee upseeriston kahtiajaon toisin: kumpaankin upseeriryhmään kuului sisäisiä kuppikuntia, jotka aiheuttivat eripuraa mielipidekysymyksissä.⁴⁴ Tämä on

---

³⁸ Tynkkynen 2014, 2-4.

³⁹ Kesseli 2005, 9.

⁴⁰ Harjula 2013, 10. Kemppi 2006, 19-23.

⁴¹ Tarkoitetaan aikaa virassa, voidaan nähdä puolustusvoimien kaltaisessa organisaatiossa etenemiseen vaikuttavana osatekijänä. Hokkanen 2011, 111.

⁴² Kemppi 2011, 156-157.

⁴³ Tynkkynen 2018, 101.

⁴⁴ Syrjö 2012, 134.

havaittavissa esimerkiksi puolustussuunnitelmia tarkastelleen, pääosin vanhan väen upseereista koostuneen *Sotaneuvoston pöytäkirjasta*. Näin ollen saman sotilaskoulutuksen käynyt ryhmä ei ollut henkilöstöltään niin homogeeninen, kuin mitä aikaisempi historiankirjoitus on antanut ymmärtää.

Puolustussuunnitelmia seurasi jääkäriupseerien asettama erouhka, josta käytän nimitystä *upseerikapina*. Koska vapaussodassa palvelleiden upseerien taistelijaotus⁴⁵ oli ollut virkaikään ja kokemukseen painottuva, olivat vanhan väen upseerit vastanneet suurista linjoista. Sen sijaan saksalaista koulukuntaa edustaneet jääkäriupseerit olivat olleet toimeenpanemassa heidän käskyjään kentällä.⁴⁶ Näistä taustoista nousi skisma⁴⁷ kahden hyvin erilaisia asioita arvostaneen upseeriryhmän välille.

Tutkimustilanne

Sisällissodan ja toisen maailmansodan välisen ajan puolustussuunnittelusta on Suomessa tehty niukasti tutkimusta 2000-luvulla. Tutkimuksen vähäiseen määrään on oletettavasti monia syitä. Sotahistorioitsija Reino Arimo julkaisi ensimmäisen aihetta kattavasti käsittelevän tieteellisen julkaisun 1980-luvulla, jonka jälkeen tutkimuksellinen aukko nähtiin paikatuksi. Toisaalta suomalaisessa historiantutkimuksessa sisällissodan ja toisen maailmansodan välistä aikaa ei ole pidetty sotahistorian tutkimuksessa keskeisenä aiheena, vaikka tuona aikana rakennettiin huomattava kokonaisuun puolustuksellinen perusta nuoren valtion tueksi.⁴⁸

Reino Arimo on tutkinut paljon suomalaisen puolustussuunnittelun historiaa ja hänen vuonna 1986 julkaisemansa kolmiosainen teos *Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939* on varsin keskeinen tutkielmani kannalta. Arimo pitää teoksen alkusanoissa puolustussuunnittelun jakamista kausiin mielivaltaisena, mutta toteaa samoin Oscar Enckellin pyrkineen järjestelmällisyyteen ja siten eheään kokonaisuuteen tämän toimiessa yleisesikunnan päällikkönä.⁴⁹ Edellä mainittu havainto on yksi syistä, jonka vuoksi tämäkin tutkielma keskittyy juuri Enckellin päällikkövuosiin 1919-1924.

---

⁴⁵ Kokoonpano, jossa tehtävää aletaan toteuttamaan. *Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja* 2018, 24.

⁴⁶ Arimo 1986b, 73.

⁴⁷ Opillinen tai hallinnollinen hajaannus.

⁴⁸ Elfvengren 1997, 3.

⁴⁹ Arimo 1986a, 4.

Arimon teossarja syventyy puolustussuunnitelmien lisäksi 1920-luvun taitteen sotilaspoliittiseen tilanteeseen. Arimon vuonna 1986 julkaisema teos johdattaa arkistolähteille, joista hyödynnän yleisesikunnan ja puolustusrevisionin asiakirjoja Kansallisarkistosta. Arimon tutkimusta on käytetty laajasti varsinkin sotatieteiden alalla, minkä lisäksi hänen Tiede ja ase -julkaisusarjaan vuonna 1990 kirjoittamansa artikkeli ”Kenraaliluutnantti Oscar Paul Enckell - Yleisesikunnan päällikkö 1919-1924” täydentää Enckellin henkilökuvaa luoden kaivattua syvyyttä tämän strategiseen ajatteluun.

Puolustusministeriöön keskittyvä everstiluutnantti Martti V. Terän ja sotahistorioitsija Vilho Tervasmäen teos *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918-1939* vuodelta 1973 käsittelee seikkaperäisesti myös ylintä sotilaallista johtoa ja sen järjestymistä. Samaa aihepiiriä käsittelee myös Eero Elfvingen Oulun yliopistossa vuonna 1997 julkaistussa väitöskirjassaan *Suomen yleisesikunnan organisaation synty ja vakiintuminen vuosina 1918-1925*, jota voidaan pitää avauksena Suomen yleisesikunnan hallintohistorialliselle tutkimukselle.

Elfvingen keskittyy tutkimuksessaan Suomen yleisesikunnan muodostumiseen, sen alkuvuosiin saksalaisvetoisena organisaationa ja vakiintumiseen Oscar Enckellin toimiessa yleisesikunnan päällikkönä. Vuonna 1997 esitetty väitös tukee etenkin tämän tutkielman ensimmäistä suunnittelutahoihin keskittyvää päälukua, jossa avaan tarkemmin yleisesikunnan työskentelymenetelmiä ja toimistojakoa.

Ari Raunion artikkeli *Sotataidollinen viitekehys ennen talvisotaa* vuodelta 1992 avaa puolustussuunnitelmien taustalla tehtyjä ratkaisuja ja sisällissodan jälkeisen ajan sotataidollista ajattelua. Etenkin puolustusratkaisuun liittyvä pohdinta ja jääkäreistä koostuneen nuoremman upseeriston asettama paine Venäjällä koulutuksensa saaneita vanhan väen upseereita kohtaan ovat olennaisia tutkielman kolmannen pääluvun kannalta.

Suomalaisesta sotataidosta kirjoittaessani olen viitannut Jarkko Kempin vuonna 2006 kirjoittamaan teokseen *Suomalaisen sotataidon kehittyminen 1918-1924*, mikä kokoaa tuona aikana tapahtuneen historiallisen kehityskulun. Kempin tutkimus perustuu pääosin Sota-arkiston aineistoon ja luo monipuolisen, mutta johdonmukaisen lähestymistavan sotataitoon. Tutkimukseen perehdyttyäni sain ajatuksen alkaa selvittämään tuon ajan puolustussuunnitelmien taustalla vaikuttaneita sotataidollisia tekijöitä. Teos sijoittuu ajallisesti suunnittelemani rajaukseen ja on siten tärkeä tutkielmani kannalta.

Kempin tuorempi teos *Isänmaan puolesta - Jääkäri liikkeen ja jääkärien historia* vuodelta 2011 keskittyy muun muassa jääkäriupseereihin, tämän tutkielman keskiössä olevaan upseeriryhmään. Jääkäriupseerit eivät ehkä olleet näkyvimpänä tahona kehittämässä puolustussuunnitelmia, mutta olivat osaltaan vaikuttamassa niiden jatkokehitykseen puolustusrevisionin jäsenenä.

Raine Pölönen käsittelee vuonna 2020 julkaistussa yleisesikuntaupseerikurssin diplomityössään *Yhteisen komiteatyöskentelyn ensiaskeleet – Sotilaiden ja poliitikkojen suunnittelutyö puolustusrevisionissa 1923-1926* puolustussuunnittelua arvioineen tahon, puolustusrevisionin, työskentelyä. Juha Ratisen väitöskirja *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään - Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918-1945* (2018) sen sijaan taustoittaa ansiokkaasti itsenäisyyden ajan alun perustamista ja siihen liittyvää problematiikkaa osana suomalaista puolustussuunnittelua.

Opinnäytteistä maininnan arvoinen on myös Jyväskylän yliopistoon vuonna 2000 valmistunut Kati Törmän Suomen historian Pro gradu -tutkielma *Läpi vesiperäisten niittyjen – Sotilaallinen maastotiedustelu Karjalan kannaksella 1918-1939*. Törmä käsittelee sotilaallista maastotiedustelua⁵⁰ kahdenkymmenen vuoden jaksolla, minkä lisäksi erityistarkastelussa ovat toiminta-alueen maastonmuodot. Tutkielman mukaan 1920-luvun tiedustelutoimet eivät pysyneet voimakkaasti kehittyvän alueen perässä tilannekuvan osalta.

Sotahistorioitsija Matti Lauerman vuoden 1977 artikkelissa ”Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa” lähestytään sotahistorian alaa ja sen erityisluonnetta monipuolisesti eri näkökulmista. Pasi Kesselin artikkeli ”Mihin sotahistorian tutkimuksen painopiste tulisi tulevaisuudessa suunnata?” vuodelta 2008 toimii hyvänä keskustelunavauksena potentiaalisista tutkimuskohteista. Kesselin artikkeli nivoo yhteen perinteisen ja uuden sotahistorian suuntauksia, josta Joanna Bourke on koostanut tutkimuskatsauksen Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen toimittamaan teokseen *Ihminen sodassa - Suomalaisien kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Vuonna 2006 julkaistu katsaus avaa tapoja tutkia sotaa uuden ja yhä monitieteisemmän historiankirjoituksen näkökulmista.

---

⁵⁰ Tunnetaan nykyisin *maastontiedusteluna*.

Lähteet ja menetelmät

Tutkielmani lähdeaineisto koostuu yleisesikunnan ja puolustusrevisionin asiakirjalähteistä, jotka sijaitsevat Kansallisarkistossa Helsingissä. Keskeisin materiaali koostuu kuitenkin puolustusministerin ja yleisesikunnan päällikön välisestä salaisesta kirjeenvaihdosta. Yleisesikunnan operatiivisen osaston arkiston puolustussuunnitelmat ovat tutkielman kannalta määrittävin arkistokokonaisuus: puolustussuunnitelmien tarkastelua käsittelevä *Sotaneuvoston pöytäkirja liitteineen 5.-6.11.1923* on tutkielman keskeinen lähde. Tutkielman arkistolähteiden jäljille pääsee perehtymällä aiemmin tutkimuskirjallisuudessa mainittuun Reino Arimon teossarjaan Suomen puolustussuunnitelmista.

Vaikka aineisto ei ole kaikin puolin täydellinen, siitä huolimatta sen pohjalta kyetään muodostamaan kattava kuva puolustussuunnitelmien laadintaan liittyvästä prosessista. Koska sotaväen organisaatio on luotu tyhjästä, muun muassa terminologian ja lyhenteiden merkitykset voivat olla vaikeasti tulkittavia, sillä välillä ne voivat esiintyä hyvinkin vaihtelevissa asiayhteyksissä.

Suunnitelmia käsitteleviä tekstejä tarkasteltaessa tuleekin harjoittaa erityisen tarkkaa lähdekritiikkiä. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkittavasta aiheesta osataan tehdä perusteltuja päätelmiä eri havaintojen välillä, vaikkei niitä olisi aiemmin tuotu ilmi. Myös taito nivoa yhteen toisistaan riippumattomien lähteiden yhtäläisyyksiä korostuu: havaintojen toistuvuus saattaa vahvistaa tiettyä käsitystä, joka tutkijalle on tutkimustyön edetessä muodostunut.

Oscar Enckell käsittelee strategista ajatteluaan vuonna 1925 julkaistussa teoksessaan *Pienten valtioiden puolustuskysymys*. Hänen aktiivipalveluksensa jälkeen julkaistu kirja keskittyy siihen teoriataustaan ja ajatusmaailmaan, mihin hänen yleisesikuntansa puolustussuunnittelu tuona aikana pohjautui. Toisin kuin sihteerin laatimassa *Sotaneuvoston pöytäkirjassa*, pääsee Enckell teoksessaan taustoittamaan samoja haasteita ilman vastaväittäjää. Aiheen yleismaailmallisuutta korostaa seikka, ettei sitä kirjoitettu vain Suomea silmällä pitäen. Toisaalta tutkielmaan keskeisesti liittyvän henkilön kirjoittamaan tekstiin on suhtauduttava varoen: velvoitteita sotaväkeä kohtaan ei enää ollut, mikä on voinut osiltaan vapauttaa Enckellin suhtautumista aiheeseen.

Jääkärikenraali A.-E. Martolan⁵¹ teos *Sodassa ja rauhassa: Muistelmia* on myös tutkielmani kannalta merkittävä, olihan kirjoittaja 1920-luvun alun puolustussuunnitelun kannalta yksi ratkaisevimmista henkilöistä tehtäväkiertonsa puolesta. Martolan keskeisestä roolista kertoo hänen tehtävänsä Enckellin kauden yleisesikunnassa, minkä lisäksi hän oli suunnittelemassa Karjalankannaksen puolustusta yhdessä ranskalaisen sotilaskomission kanssa. Martolan muistelmateos julkaistiin vuonna 1973, ja se kuvaa yleisesikunnan toiminnan lisäksi Suomen historian keskeisimpiä käännekohtia.

Tutkielmani edustaa kvalitatiivista eli laadullista historiantutkimusta, ja tutkimusmenetelmänä käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysia.⁵² Päädyin laadulliseen tutkimukseen aineistoni laajuuden perusteella. Lisäksi tutkimustulokset eivät ole numeerisesti mallinnettavissa, vaan perustuvat päättelyyn muiden henkilöiden käsityksistä tutkittavana olevasta kohteesta.⁵³

Tutkielmaani varten olen kartoittanut keskeisimmät tekstit, joiden pohjalta on olennaisinta luoda mahdollisimman objektiivinen kuva tapahtuneesta. Lähteen laatijan vaikutus itse asiakirjaan on merkittävä: mikä on hänen taustansa ja mitkä motiivit ovat vaikuttaneet kyseessä olevan lähteen laatimiseen? Puolustussuunnitelmien tekstiaineistosta pyrin luomaan kokonaisuuden, jossa oletukset jäävät ulkopuolelle: aineisto näyttää tutkielmalle suunnan, mutta tarkoin rajatut tutkimuskysymykset johdattavat uuden tiedon jäljille.⁵⁴

Koin keskeisimmän aineiston kokoamisen haasteena lähteiden pirstaleisuuden: kuvittelin useaan otteeseen kirjoitusprosessin aikana olevani valmis aineistonkeruun osalta, kunnes tutkimuskirjallisuus tai ohjaajien vinkit johdattivat minulle vieraan tiedon lähteille. Koostettuani puolustussuunnitelmiin liittyvän tiedon ydinaineuksen aloin ryhmitellä lähteitä tutkimuskysymysperusteisesti. Välillä palasin aiempaan tutkimukseen, mikäli en saanut vastauksia kysymyksiin. Lopuksi koostin loppulauseeseen ryhmitellyn aineiston analyysiin pohjautuvan yhdistelmän.

---

⁵¹ Ilmari Armas-Eino Martola (1896-1986), kutsumanimeltään A.-E. Martola, oli jääkäriupseeri, joka hankki sotilasoppinsa Saksassa vuosina 1915-1917. Saksasta palattuaan Martola palveli opetusupseerina Viipurissa, kunnes yleisesikunta komensi hänet Ranskan sotakorkeakouluun, josta hän valmistui vuonna 1921. Suomeen palattuaan Martola palveli yleisesikunnassa operatiivisen toimiston päällikkönä vaikuttaen merkittävästi Suomen puolustussuunnitteluun. Nimikirjanote 32981, Martola, Armas-Eino. KA.

⁵² Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2002, 151.

⁵³ Huttunen & Metteri, 2008, 51.

⁵⁴ Tuomi & Sarajärvi 2002, 95-99.

Tutkielmani rakenne on seuraava: ensimmäisessä pääluvussa vastaan kysymykseen puolustussuunnittelusta vastanneista tahoista. Samalla selvitän puolustussuunnittelun lähtökohtia, joista työskentely saatiin alulle. Toinen pääluku keskittyy puolestaan puolustussuunnittelun keskeisimpiin sotataidollisiin tekijöihin, sillä on tärkeää selvittää, millä tavoin ja menetelmin suunnitelmia laadittiin. Taustoitan myös tuon ajan venäläistä sotataitoa, jotta suunnitelmien uhka-arvioiden sitominen ajan sotilaspoliittiseen tilanteeseen olisi helpompaa.

Kolmannessa pääluvussa käsittelen lopulliset suunnitelmat eli puolustussuunnittelun lopputuotteen. Kolmesta Neuvosto-Venäjän varalle laaditusta suunnitelmasta ensimmäinen oli pääsuunnitelma ja muut vaihtoehtoja. Ruotsin hyökkäyksen varalle laadittiin myös oma suunnitelmansa. Puolustussuunnittelu herätti luonnollisesti voimakkaita mielipiteitä eri sidosryhmissä, ja käsittelen viimeisessä pääluvussa myös suunnitelmiin kohdentuneen kritiikin ja kritiikin aiheuttamat seuraukset.

1. PUOLUSTUSSUUNNITTELU MONEN TAHON VASTUULLA

Ryhmitellessäni lähdeaineistoa tutkimuskysymysperustaisesti havaitsin termien *puolustussuunnittelu* ja *puolustussuunnitelmat* esiintyvän lukuisten eri instanssien julkaisemien asiakirjojen yhteydessä. Johdannossa käsitelty yleisesikunta on näistä keskeisin: sen suunnittelutyötä arvioitiin ensin sotaneuvoston ja myöhemmin puolustusrevisionin toimivaltuuksin. Oscar Enckellin nimeltä ei voi puolestaan välttyä edellä mainittuihin tahoihin perehtyessä. Hänen nimikirjanotteeseensa pohjautuva taustojen käsitteleminen on tutkielmassani perusteltua, vastasihan Enckell panoksellaan Suomen puolustussuunnittelusta tutkimusajankohtana vuosina 1919-1924.

Eero Elfvengren kutsuu Enckellin aikaista yleisesikuntaa suomalaiseksi yleisesikunnaksi, millä hän viittaa aiempaan vaihtuvuuteen. Tämä on perusteltua, sillä vuoden 1919 syksyyn asti vallalla oli saksalaismallinen sovellutus ja tätä ennen vuonna 1918 toimistorakennetta oli ohjattu vahvasti ruotsalaisvenäläisiin toimintatapoihin.⁵⁵ Suomalaisen yleisesikunnan organisaatio oli kenties hankalin mallinnettava työsäännöissä ja virkaohjeissa olevien poikkeamien takia. Olen luonut organisaatiosta kaaviokuvan Elfvengrenin väitöskirjaan perustuen ja keskityn tutkimaan yleisesikunnan työjärjestystä puolustussuunnittelun näkökulmasta.

Tässä luvussa selvitetään myös puolustussuunnitelmia arvioineen sotaneuvoston jäsenten taustat *Sotaneuvoston pöytäkirjaan* perustuen, millä pyrin osoittamaan heidän vaikutuksensa osana suunnitteluprosessia. Ensimmäisen puolustusrevisionin kokoonpano vaikutti puolestaan puolustusratkaisun jatkokäsittelyyn, minkä takia koen sen käsittelemisen merkityksellisenä. Aiemmin mainittu upseeriryhmien välinen vastakkainasettelu ilmeni molemmissa toimielimissä paikkamääriin liittyväinä problematiikkana. Huomionarvoista kyseisissä kokoonpanoissa oli myös sotilaiden ja siviilien lukumäärien välinen suhde ja tämän jättämä vaikutus päätöksentekoon.

Ennen puolustussuunnitelmien suunnitelmakohtaista tarkastelua on siis syytä käydä läpi kaikki ne toimijat, jotka työskentelyllään päätyivät vaikuttamaan puolustussuunnitelmien sisältöön. Vastaankin tässä luvussa kysymykseen ”Mitkä tahot vastasivat Suomen puolustussuunnittelusta vuosina 1919-1924?”

---

⁵⁵ Elfvengren 1997, 5-6.

1.1 Oscar Enckellin vaiheet ennen yleisesikunnan päällikkyyttä

Oscar Paul Enckell (1878-1960)⁵⁶ oli Pietarissa syntynyt suomalainen upseeri, jonka merkittävimpana saavutuksena voidaan pitää Suomen puolustusjärjestelyjen ratkaisemista ja esikuntatyöskentelyn työmuotojen vakiinnuttamista yleisesikunnan päällikön tehtävässä.⁵⁷ Enckell teki huomattavan kansainvälisen sotilasuran usean eri maan armeijoissa, minkä lisäksi hän ehti toimia sisällissodan ja talvisodan välisenä aikana 12 vuotta Läskelä Oyn toimitusjohtajana metsäteollisuusalla.⁵⁸ Jotta 1920-luvun taitteen yleisesikunnan käytäntöihin ja siellä syntyneiden päätösten taustoihin pääsisi sisälle mahdollisimman hyvin, on syytä selvittää tarkemmin Enckellin sotilasuran varhaiset vaiheet ja sen vaikutukset hänen myöhempään ajatteluunsa.

Oscar Enckell aloitti palvelusuransa Haminassa kadettikoulussa, missä hän suoritti opintoja vuosien 1890-1897 aikana. Tämän jälkeen Enckell päätyi sotilasopintoihin Pietariin Nikolain yleisesikunta-akatemiaan, josta hän valmistui vuonna 1903.⁵⁹ Venäjälle päättämiseen vaikutuksensa saattoi antaa jalkaväenkenraalin arvossa palvellut upseeri-isä Carl Enckell, jolla oli vahvat siteet Venäjän keisarikunnan armeijaan.⁶⁰ Venäläisen koulutustaustan saaneena vanhan väen upseerina Enckell herätti laajasti eriäviä mielipiteitä, mitä selvitän tutkielmassani myöhemmin.

Kapteenina palvellut Enckell komennettiin vuonna 1904 Venäjän-Japanin sotaan, jossa hän työskenteli tiedustelualan tehtävissä Mantšurian armeijan esikunnassa.⁶¹ Sodan jälkeisiksi vuosiksi 1907-1914 Enckell määrättiin taustansa huomioiden tiedustelutoimiston päälliköksi Venäjän armeijan yleisesikuntaan.⁶² Kenties sekavan, viiden hallintohaaran ja kahdenkymmenen neljän osaston *Suuri yleisesikunta*⁶³ vaikutti myöhemmin kokonaisuuteen, jonka hän loi Suomen sotaväelle. Enckellin tiedustelutausta näkyi myöhemmin Suomen palvelusvuosien aikana yleisesikunnassa, jossa hän painotti toimistojakoa tiedustelun ympärille. Hänen tiedustelutaustaansa korostetaan useissa

---

⁵⁶ Nimikirjanote 30359, Enckell Oscar Paul.

⁵⁷ Arimo 1990, 118.

⁵⁸ Arimo 1990, 120.

⁵⁹ Nimikirjanote 30359, Enckell Oscar Paul.

⁶⁰ Ruotsalainen 2020, 56-57.

⁶¹ Vituhnovskaja-Kauppala 2007, 478-479.

⁶² Nimikirjanote 30359, Enckell Oscar Paul.

⁶³ Elfvingren 1997, 33.

kotimaisissa sotahistorian alan tutkimuksissa ja osassa hänestä käytetäänkin *tiedusteluspesialisti*-nimitystä.⁶⁴

Vuonna 1914 Enckell komennettiin Venäjän sotilasasiamieheksi Italian pääkaupunkiin Roomaan.⁶⁵ Sotilasasiamiehen tehtävien lisäksi hänen tuli perustaa vakoilijaverkosto Saksaan, missä Enckell onnistui hyvin. Venäjän ylipäällikön edustajaksi hänet nimitettiin Italian armeijan pääesikuntaan 24.5.1915, ja hän toimi tehtävässä vuoden 1918 alkukevääseen asti.⁶⁶

Enckell palveli Venäjän armeijassa everstin arvoisena, kun Gustaf Mannerheim alkoi rekrytoida entistä opiskelutoveriaan⁶⁷ Suomen armeijaan. Enckell oli kartuttanut osaamistaan etenkin monipuolisissa tehtävissä sotilastiedustelun alalla, mutta hän joutui sivuraiteille Venäjän vallankumouksen jälkeen bolševikkien ottaessa maassa vallan. Enckell kieltäytyi työskentelemästä bolševikkien alaisuudessa ja menetti virkansa Venäjällä. Vaille työtä Enckell ei kuitenkaan jäänyt, sillä Serbian armeija näki käyttöä hänen tiedusteluosaamiselleen.⁶⁸ Serbian armeijan pääesikunnassa 1.3.1918 alkanutta palvelussuhdetta⁶⁹ leimasi yhteydenpito Mannerheimiin, mutta suomalaisista juuristaan huolimatta Enckell ei vielääkään kyennyt vaihtamaan asemapaikkaansa henkilökohtaisten syiden takia.

Vuosien 1918-1919 taitteessa Enckell oli siirtynyt palvelemaan Turkkiin liittoutuneiden⁷⁰ edustajana. Matkustettuaan toukokuussa 1919 Suomeen hänet siirrettiin sotaväkeen yleisesikuntaeverstin arvoisena. Varsinaisesti häntä ei rekrytoitu yleisesikunnan päällikön tehtävää silmällä pitäen, mutta Hannes Ignatiuksen luopuessa paikasta Mannerheimin presidentinvaalitappion seurauksena Enckell oli taustansa ansiosta yksi pätevimmistä seuraajaehdokkaista. Enckell ylennettiin kenraalimajuriksi elokuussa 1919, jonka jälkeen hänet määrättiin tehtävään syyskuusta alkaen.⁷¹ Enckellin esimerkistä käy hyvin ilmi 1900-luvun alun upseerien jouheva liikkuvuus eri maiden asevoimien välillä,

---

⁶⁴ Ruotsalainen 2020, 54.

⁶⁵ Nimikirjanote 30359, Enckell Oscar Paul.

⁶⁶ Arimo 1990, 118.

⁶⁷ Gustaf Mannerheim ja Oscar Enckell tunsivat toisensa Haminan kadettikoulusta, josta koulunjohtajana toiminut Enckellin isä Carl oli erottanut Mannerheimin. Huomionarvoista on, ettei Mannerheim kantanut kaunaa menneistä ajoista. Keskiarja 2016, 186-193.

⁶⁸ Ruotsalainen 2020, 54.

⁶⁹ Nimikirjanote 30359, Enckell Oscar Paul.

⁷⁰ Toisessa maailmansodassa taistellut liittouma, jonka merkittävimmät jäsenvaltiot olivat Iso-Britannia, Ranska ja Neuvostoliitto (aiemmin Neuvosto-Venäjä).

⁷¹ Ruotsalainen 2020, 56.

minkä ansiosta tarjoutui mahdollisuus kartuttaa moniulotteinen kuva suurvalta-armeijoiden esikuntatyöskentelystä.

1.2 Muuntautumiskykyinen yleisesikunta

Vuoden 1919 syksyllä yleisesikunta sai vastuulle tehtävien uudelleenjärjestelyn yhteydessä Suomen puolustussuunnitelmat ja niiden laatimiseen liittyvän työn. Tämä määriteltiin tuon vuoden syyskuussa senaatin antamassa asetuksessa, jonka mukaan sotaministeriö oli ylin sotilaallinen hallintovirasto ja yleisesikunnan tehtäväksi määrättiin Suomen puolustukseen liittyvä sotatieteellinen valmistelu. Yleisesikunnan päälliköksi määrättiin 12.9.1919 tuolloin kenraalimajurin arvoisena palvellut Oscar Enckell, jonka rinnalla toiminut sotaväen päällikkö käytti ylipäällikön alaisena korkeinta sotilaallista käskyvaltaa. Näin ollen ylipäällikön alaisuuteen syntyivät rinnakkaiset esikunnat.⁷²

Yleisesikunnan tehtäviin liittynyt organisaation uudelleenjärjestely nähtiin vuonna 1919 välttämättömänä, että sen suorituskyky⁷³ saataisiin palvelemaan Suomen puolustuksen etuja. Suomea sisällissotaan vuonna 1918 avustamaan tullut saksalaisosasto, joka tunnettiin Itämeren divisioonana⁷⁴, oli päätyntä organisoimaan sotaväen ja siten myös yleisesikunnan tehtäväkokoontaan merkittävien seurauksin.⁷⁵ Muodostetussa neliosastoisessa yleisesikunnassa suomalaisupseerit työskentelivät korkea-arvoisempien saksalaistaustaisten upseerien alaisuudessa.

Osastot nimettiin tunnuksin Ia-Id, ja niiden tehtäväjako voidaan pitää sangen tyypillisenä. Operaatio-osasto (Ia) vastasi operaatioiden lisäksi liikekannallepanon suunnittelusta, maanpuolustuksesta ja tiedustelusta. Sodan ja rauhan ajan vahvuuksia puolestaan suunnitteli järjestelyosasto (Ib), kun taas koulutusosasto (Ic) laati päätehtävänä ohjesäännöstöä. Rannikonpuolustus koettiin tuolloin merkittäväksi kokonaisuudeksi, joten sille perustettiin oma osastonsa, laivasto-osasto (Id).⁷⁶

---

⁷² Arimo 1990, 120.

⁷³ Suorituskyky on joukkoon kuuluvien yksilöiden toimintakykyjen (fyysinen, psyykinen, sosiaalinen, eettinen) summa. Suorituskyky koostuu niistä toimenpiteistä, mihin joukko sotilaskoulutuksensa perusteella kykenee. Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017, 20, 151.

⁷⁴ Suomi teki avunpyynnön 15.2.1918 Saksalle, joka lähetti avustusretkikunnan tukemaan Suomea sisällissodan pyrkimyksissä. Saksalla sai täten vahvan aseman maassa, olihan se ainoana valtiona antanut sotilaallista tukea. Tämä näkyi muun muassa yleisesikunnassa, jonka organisaatiota vahvistettiin saksalaistaustaisilla upseereilla. Arimo 1986a, 19.

⁷⁵ Arimo 1986a, 21-22.

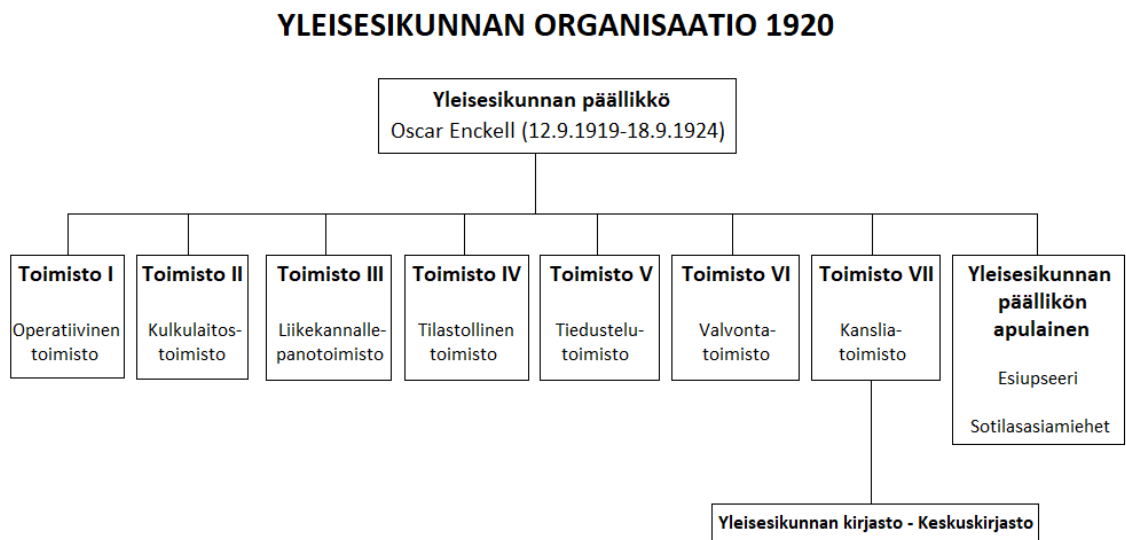
⁷⁶ Arimo 1986a, 39-40.

Saksalaisten jälki näkyi organisaatiossa siis vahvasti, eikä sitä pidetty pitkäaikaisena ratkaisuna avaintehtävissä vaikuttaneiden upseerien vaihduttua jälleen suomalaistaustaisiin.

Vuonna 1919 alkaneen muutostyön otti virkansa puolesta hoitaakseen kenraalimajuri Enckell, jolla oli aiempaa kokemusta Venäjän yleisesikunnassa työskentelystä.⁷⁷

Lähtökohdan uudistukselle kuvaa hyvin yleisesikunnassa tuolloin työskennelleiden upseerien rivivahvuus.⁷⁸ Kaksikymmentäkuusi henkilöä oli auttamattoman vähän suhteessa sen vastuulla oleviin tehtäviin, joista osa jäi täyttämättä. Organisaatiouudistuksen sinänsä hyvä tarkoitus kehittää yleisesikunnan toimielimiä sangen niukoilla resursseilla saatiin päätettyä vuonna 1920, jolloin neljä osastoa muotoutui toimistoiksi I–VII.

Kaavio 1: Yleisesikunnan organisaatio 1920.⁷⁹

Toimisto I eli operatiivinen toimisto vastasi kaikesta mahdolliseen sotaan liittyvästä valmistelutyöstä, mukaan lukien puolustussuunnitelmien toimeenpanosta.⁸⁰ Tähän

⁷⁷ Ruotsalainen 2020, 71.

⁷⁸ Rivivahvuudella tarkoitetaan tässä tutkielmassa organisaatiossa palvelleiden henkilöstöön kuuluvien todellista lukumäärää. Rivivahvuus on poikkeuksetta yksikön kirjavahvuutta pienempi, sillä rivivahvuus huomioi poissaolijat (sairaustapaukset, täyttämättä jääneet tehtävät) kertoen todellisen henkilömäärän. Harinen 2012, 43.

⁷⁹ Elfvengren 1997, 200.

⁸⁰ Arimo 1990, 123.

luettiin kuuluvaksi maanpuolustus, sotaharjoituksiin liittyvät asiat, Suomen sisäinen turvallisuus ja joukkojen majoittamisen järjestelyt. Lisäksi kaikki yhteydenpito siviiliviranomaisiin hoidettiin toimisto In kautta.⁸¹ Toimiston merkityksestä kertoo sen asema suoraan yleisesikunnan päällikön alaisena toimistona.

Toimisto In kipupisteenä oli sen perustamisen jälkeisinä vuosina 1922-1925 heikko työntekijätilanne, sillä tuolloin toimistossa oli täytettynä ainoastaan kaksi upseerin virkaa. Kahden työntekijän tehdessä viiden ihmisen töitä muodostuu pakonomaista ylikuormittumista ja tehtävien täysimääräinen hoitaminen kärsii.⁸² On toki muistettava, että puolustussuunnitteluun liittynyt operatiivinen työskentely saatiin valmiiksi pääosin vuosien 1919-1921 aikana. Kenties vuonna 1922 yleisesikunnassa koettiin vaativimman suunnittelutyön olevan takana, mikä vapautti toimisto In työntekijäresursseja muihin tärkeinä koettuihin toimialoihin

Tässä yhteydessä on syytä käsitellä yleisesikunnan osasto In ja myöhemmin toimisto In:n päällikkönä palvelleet henkilöt: majuri Arne Somersalo (1.10.1918-26.10.1920), majuri Wilho Einar Tuompo (26.10.1920-22.4.1922) ja majuri A.-E. Martola (22.4.1922-1.11.1924).⁸³ Somersalo, Tuompo ja Martola olivat kaikki taustaltaan jääkäriupseereita.⁸⁴ Tämä ei kuitenkaan aiheuttanut kitkaa heidän ja esimiehenä toimineen Enckellin välille. Kiinnostus kansainväliseen toimintaan ja muiden maiden armeijoita kohtaan pikemminkin lisäsi tehtävässä onnistumisen mahdollisuuksia, mitä Enckell tunnettuna maailmankansalaisena osasi arvostaa.

Arne Somersalo hoiti toimistopäällikön tehtävää vuoden 1920 syksyyn, kunnes päätyi Enckellin suosittelemana ilmailuvoimien komentajaksi seuraaviksi kuudeksi vuodeksi.⁸⁵ Hänen aikanaan aloitettiin puolustussuunnitelmia koskeva suunnittelutyö, jota jatkettiin tilalle komennettun Wilho Tuompon johtamana. Tuompon hoitaessa tehtävää puolustussuunnitelmat saatiin valmiiksi, mutta niiden kehittämistä jatkettiin aina vuosien 1923 ja 1924 taitteeseen.

---

⁸¹ Arimo 1986b, 67-68.

⁸² Elfvengren 1997, 227.

⁸³ Elfvengren 1997, 268.

⁸⁴ Kaikki kolme menestyivät myöhemmissä tehtävissään sotaväen palveluksessa: Somersalo eteni ilmailuvoimien komentajaksi, kun taas Tuompo ja Martola ylennettiin kenraaleiksi. Kemppe 2006, 74, 79, 113.

⁸⁵ Kemppe 2006, 79.

Päällikköaikanaan Tuompo kilvoitteli niin ikään jääkäritaustaisen Martolan kanssa paikasta Ranskan sotakorkeakoulussa. Tuompo ei saanut vaativasta tehtävästään irrotettavuutta,⁸⁶ vaikka olisikin ollut ranskan kieltä taitavana upseerina luontainen valinta opintomatkalta.⁸⁷ Tuompo ylennettiin yleisesikunnassa palvellessaan majurin arvoon ja pian vaihdettuaan tehtävää Martolan kanssa hän pääsi haluamiinsa ulkomaan opintoihin Ruotsin sotakorkeakouluun.⁸⁸

Sotilasliikenteen järjestelyistä vastasi toimisto II, kun taas toimisto III sai aiemmin toimineen operaatio-osaston vastuun liikekannallepanoasioista.⁸⁹ Liikekannallepanoon liittyvät järjestelyt sai varsin perustellusti oman toimistonsa, sillä 1920-luvun taitteessa mahdollisen sotatilan vaatimat resurssit olisivat olleet riittämättömät niin kalustollisesti kuin henkilöstövahvuudessa mitattuna. Tämä oli myös seikka, jonka Enckell tiedosti puolustus suunnitelmia laatiessaan sen verran realistisesti, ettei sen vaikutusta voi olla huomaamatta valmiissa asiakirjoissa. Moottoriajoneuvoja koskevan liikekannallepanon valmistelu pysyi kuitenkin toimisto II:n alla päällekkäisen tehtävähoidon välttämiseksi.⁹⁰

Aiempi saksalaisten luoma tehtäväkoonpano otti huomioon rannikonpuolustuksen merkittävyyden laivasto-osaston myötä. Vuoden 1920 organisaatiossa sen ei katsottu enää tarvitsevan kokonaista toimistoa taakseen, sillä toimistoon I keskitettiin jatkossa kaikki sotatoimiin ja puolustukseen liittyvät kysymykset. Näin ollen resursseja kyettiin siirtämään vieraiden maiden asevoimien tiedustelutietojen tilastointiin (toimisto IV) ja niiden armeijoiden järjestelyä koskevien tiedustelutietojen koostamiseen (toimisto V). Vähäisten puolustusmäärärahojen seurauksesta esimerkiksi toimisto IV:n henkilöstö koostui toimistopäällikön lisäksi kääntäjistä, neljästä upseerista ja kartanpiirtäjistä.⁹¹

Myös toimisto V:n henkilöstöön kuului neljä upseeria ja työnjako muodostui seuraavasti: viholliseen liittyvän tiedusteluaineiston valmistelu, tiedustelujärjestöihin liittyvän kirjeenvaihdon hoitaminen, tilasioiden hoitaminen ja raporttikarttojen laatiminen.⁹²

---

⁸⁶ Irrotettavuus liittyy upseerin mahdollisen siirron jättämään henkilöstötilanteeseen esimerkiksi koti-joukko-osastossa. Mikäli upseerin jättämää tehtävää ei voida täyttää vastaavan kokemuksen hankkineella ammattilaisella, hän ei ole irrotettavissa. Arimo 1987, 99-109.

⁸⁷ Martola 1973, 31.

⁸⁸ Kemppi 2006, 125.

⁸⁹ Arimo 1986b, 68.

⁹⁰ Elfvingren 1997, 207.

⁹¹ Arimo 1986b, 68.

⁹² Elfvingren 1997, 218.

Henkilöstöä oli tehtäviin nähden vähän, sillä jokainen tehtävänhoitaja sai vastuulleen merkittävän toimialan vailla avustusta.

Tiedusteluresurssien lisääminen saattoi olla Enckellin tietoinen linjaus, sillä hän oli jo tuolloin 41-vuotiaana maailmaa nähnyt sotilasjohtaja toimittuaan Venäjän ja Serbian armeijoiden lisäksi sotilasasiamiehenä sekä Italiassa että erikoistehtäviin komennettuna sotilasedustajana Turkissa.⁹³ Muiden maiden asevoimien kehityksen seuraaminen saattaisi tuoda Suomellekin kustannustehokkaita ideoita, joita vähävarainen sotaväki mielellään hyödyntäisi. Lisäksi Enckellin vahva tiedustelutausta ulkomaiden asevoimissa saattoi vaikuttaa siihen, että hän loi sotilastiedustelusta päätoimialan.

Edellä mainittujen toimistojen lisäksi yleisesikuntaan perustettiin vielä kaksi muuta toimistoa: toimisto VI keskittyi armeijan sisäisen järjestyksen ja valvonnan asioihin, kun taas toimisto VII:n vastuulla olivat yleisesikunnan järjestelyä, koulutusta ja henkilöasioita koskevat kanslia-asiat. Yleisesikunnalla oli vihdoin vuonna 1921 rakenne, jolla sen koettiin kykenevän hoitamaan Suomen sotavän tärkeimmät tehtävät. Organisaation keskeneräisyys näkyi kuitenkin lähivuosina muun muassa turhana työskentelynä: sotaministeriön huomattiin tekevän liikekannallepanoasioiden suhteen päällekkäistä työtä yleisesikunnan kanssa. Tämän seurauksena Enckell ehdotti yleisesikunnan päällikön ominaisuudessa 21.4.1921 turhan byrokratian välttämiseksi ministeriön toimintojen siirtämistä alaisuuteensa.⁹⁴ Tähän suostuttiin, ja jo vuoden 1922 alusta eteenpäin yleisesikunta sai keskittyä aiempaa tiiviimmin sotilasasioiden käsittelyyn.

Yleisesikunnan työskentelykielenä käytettiin pääosin ruotsia ja osin venäjää vielä 1920-luvun alussa, mutta vuodesta 1923 eteenpäin pelkästään suomea kielilain tullessa voimaan 1.1.1923. Tämä näkyi yleisesikunnan arjessa siten, että Enckell saneli ensin käskynsä sihteerille yleensä venäjäksi, jonka jälkeen käännöstyö kirjoitettiin puhtaaksi suomen kielellä.⁹⁵ Toimistojen johtoon pyrittiin sijoittamaan everstin tai everstiluutnantin arvoisina palvelleita korkea-arvoisia upseereita, sillä Enckellin mielestä yleisesikuntaan tulisi koota aina vastaisuudessa maan paras upseeriaines.⁹⁶

Enckellin aikana yleisesikunnan työskentelyrutiiniksi otettiin käyttöön luentosarjat, joita varten upseerit valmistautuivat esitelmöimään koulutustarkoituksessa omasta

---

⁹³ Arimo 1986b, 67.

⁹⁴ Arimo 1986b, 68.

⁹⁵ Ruotsalainen 2020, 79.

⁹⁶ Ruotsalainen 2020, 71.

osaamisalastaan vuoroviikoittain.⁹⁷ Tämän rutiinin voidaan nähdä vähentäneen esikunnasta pois suuntautuvia kouluttautumismatkoja, mikä samalla lisäsi avainhenkilöiden läsnäoloa ja käytettävyyttä. Todennäköisesti tässäkin näkyi Enckellin aiempi palvelus ja vaikutteet Venäjältä.

Yleisesikunnalla syntyi tarve rekrytoida riveihinsä ulkomailla oppinsa hankkineita upseereita, sillä koko sotaväen etuna pidettiin tuoreimman sotataidollisen näkemyksen päätymistä osaksi suunnitteluprosessia. Yksi näistä upseereista oli jääkärikapteeni A.-E. Martola, joka oli päässyt aiemmin vuonna 1919 Ranskan sotakorkeakouluun muutaman vuoden mittaiselle opintomatkalle.⁹⁸ Pääaineenaan yleisesikuntatyötä opiskellut Martola rekrytoitiinkin välittömästi Suomeen palattuaan yleisesikunnan operatiivisen toimiston toimistopäälliköksi, missä tehtävässä hän pääsi heti hyödyntämään ammattitaitoaan puolustussuunnitteluun liittyneissä kysymyksissä.⁹⁹ Ulkomailla kouluttautuneiden upseerien osaamista arvostettiin, ja he olivat keskeisessä asemassa kehittämässä yleisesikunnan työskentelykäytänteitä.

1.3 Puolustussuunnittelua arvioineet tahot

Puolustussuunnitelmien laatimisen tueksi syntyi tarve taholle, joka arvioisi lopullisten suunnitelmien sisältöä ja ratkaisisi lausunnoillaan suunnitelmien käytettävyyden tulevaisuudessa.¹⁰⁰ Tasavallan presidentti Ståhlberg kutsui aluksi tähän tehtävään marraskuussa 1923 sotaneuvoston, joka koostui korkea-arvoisista sotalaitoksen avaintehtävissä palvelleista upseereista (katso kaavio 2).¹⁰¹

Sotaneuvoston muodostaminen tapahtui sen puheenjohtajan, puolustusministeri Vilho Nenosen¹⁰² aloitteesta; jäseniksi hän suunnitteli sotalaitoksen ylintä johtoa ja joukkojen edustajia. Sotaneuvoston enemmistö (9 henkilöä) koostui Venäjällä koulutuksen

---

⁹⁷ Ruotsalainen 2020, 77.

⁹⁸ Kemppi 2006, 114.

⁹⁹ Kemppi 2006, 115, 134-135.

¹⁰⁰ Pölönen 2020, 4.

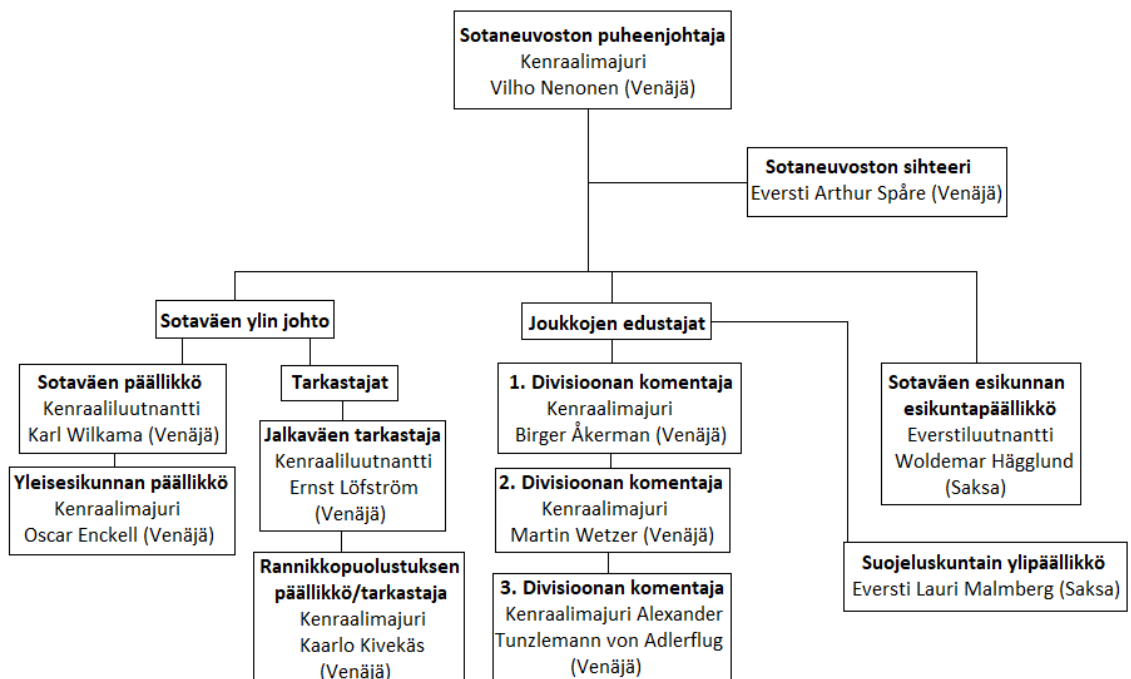
¹⁰¹ Kaavioissa 2 ja 3 on kirjattuna jokaisen sotaneuvostossa istuneen jäsenen nimitietojen yhteyteen sotilaskoulutusta antanut maa.

¹⁰² Vilho Nenonen (1883-1960), oikealta nimeltään Wilho Petter Nenonen, oli vanhan väen upseeri, joka oli koulutukseltaan Haminan kadetteja. Vuodet 1901-1917 Nenonen palveli venäläisissä tykistöjoukoissa heti Mihailovin tykistökoulussa päättäneiden opintojen jälkeen. Tykistökenraaliksi edennyt Nenonen toimi vuosina 1923-1924 puolustusministerinä, minkä jälkeen hänet nimitettiin sotaväen päälliköksi osana upseerikapinaa koskenutta ylimmän johdon puhdistusta. Syrjö 2012, 138-145.

saaneista upseereista, kun taas Saksassa oppinsa hankkineet jääkäriupseerit olivat edustettuina kahden jäsenen voimin. Jääkäritaustaiset Lauri Malmberg ja Woldemar Hägglund päätyivät samaan pöytään Karl Wilkaman kanssa, joka vastusti voimakkaasti heidän taustaansa ja täten heidän etenemistään upseerin uralla.¹⁰³

Kaavio 2: Sotaneuvoston kokoonpano.¹⁰⁴

SOTANEUVOSTON ORGANISAATIO 5.-6.11.1923

Sotaneuvoston tehtävänä ei pelkästään ollut Suomen puolustusratkaisusta päättäminen, sillä sen lisäksi asialistalla oli lisäksi sotavoimien järjestely ylimmän johdon tehtävajaotuksen suhteen. Puolustusratkaisun toteutuminen vaati luonnollisesti paljon uutta kalustoa, minkä hankkimiseksi päädyttiin luomaan eräänlainen perushankintaohjelma. Noin 250 miljoonan markan vuosibudjetti tulisi ylittymään

¹⁰³ Lehtola 2012, 124.

¹⁰⁴ Maininnan arvoisena seikkana nähdään neuvostossa istuneiden upseerien koulutustausta suhteessa sotilasarvoon. Venäjällä koulutautuneet kokeneemmat upseerit miehittivät sotaväen keskeisimmät tehtävät ja saivat täten jääkäriupseereita suuremman paikkamäärän. Tämä aiheutti luonnollisen vastakkainasettelun ilmapiiriin näiden kahden upseeriryhmän välille. Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

kertahankintoina jopa 650 miljoonalla¹⁰⁵. Pitkälle aikavälille jaettuna vuosibudjetti jäisi maltillisempaan 300 miljoonan kokonaissummaan, mutta tämäkin oli Nenosen mielestä liikaa.¹⁰⁶ Sotaneuvosto joutuikin tasapainoilemaan puolustus suunnitelmissa kirjattujen vaatimusten ja puolustusmenojen vaatiman budjetin ristitulella, ikään kuin aavistaen lopullisten ratkaisujen kohtaavan runsasta tyytymättömyyttä.

Sotaneuvosto kokoontui 5.-6.11.1923, mutta mielipide-erot eivät antaneet sen jäsenille mahdollisuutta päästä sopuun puolustusratkaisusta. Tähän osasyynä epäillään olleen jääkäriupseerien ja vanhan väen upseerien välinen riitaisuus ja pelkästään upseereista koostuneesta neuvostosta nähdään puuttuneen eräänlainen laajempi yhteiskunnallinen näkemys asioiden syy-seuraussuhteista.¹⁰⁷ Täten syntyi tarve komitealle, joka huomioisi myös poliitikot osana päätöksentekoa.

Toisin kuin kenraaleista koostunut sotaneuvosto, puolustusrevisioni oli aiempaa monipuolisemmin muodostettu yhteiskunnan ja sotalaitoksen vaikuttajia käsittänyt toimielin (katso kaavio 3).¹⁰⁸ Puolustusrevisionissa oli puheenjohtajan ja sihteerin lisäksi sekä sotilasjäseniä että puolue-edustajia. Se toimi alkuperäisessä kokoonpanossaan aina 4.4.1924 asti, jolloin tehtiin ensimmäiset henkilövaihdokset puolue-edustajien kesken.¹⁰⁹ Puolustusrevisionin henkilöstö valikoitui osin edeltäjänsä sotaneuvoston tahtoon perustuen, nähtiinhän valtiopäivien edustus välttämättömänä laajemman käsityksen saavuttamiseksi.

Puolustusministerin käskykirje määrittäi puolustusrevisionin ensimmäisen kokoonpanon nimeten rehtori Eirik Hornborgin komitean puheenjohtajaksi. Puolustusministeriön epäillään pyytäneen puolueilta ehdotuksia edustajistaan, sillä sen verran vahva maanpuolustustausta useimmilla heistä oli.¹¹⁰ Sotilasjäsenissä painopiste siirtyi vanhan väen upseereista jääkäriupseereihin tulevaa vallanvaihdosta enteillen kenraali Martin Wetzlerin edustaessa ainoana Venäjällä kannuksensa hankkineita sotilaita.

---

¹⁰⁵ Tilastokeskuksen rahanarvonmuuntimella nykyrahassa 232 957 214,25 euroa.
<https://www.stat.fi/tup/laskurit/rahanarvonmuunnin.html>

¹⁰⁶ Arimo 1986b, 119.

¹⁰⁷ Hägglund 1981, 125.

¹⁰⁸ Terä & Tervasmäki 1973, 118–119.

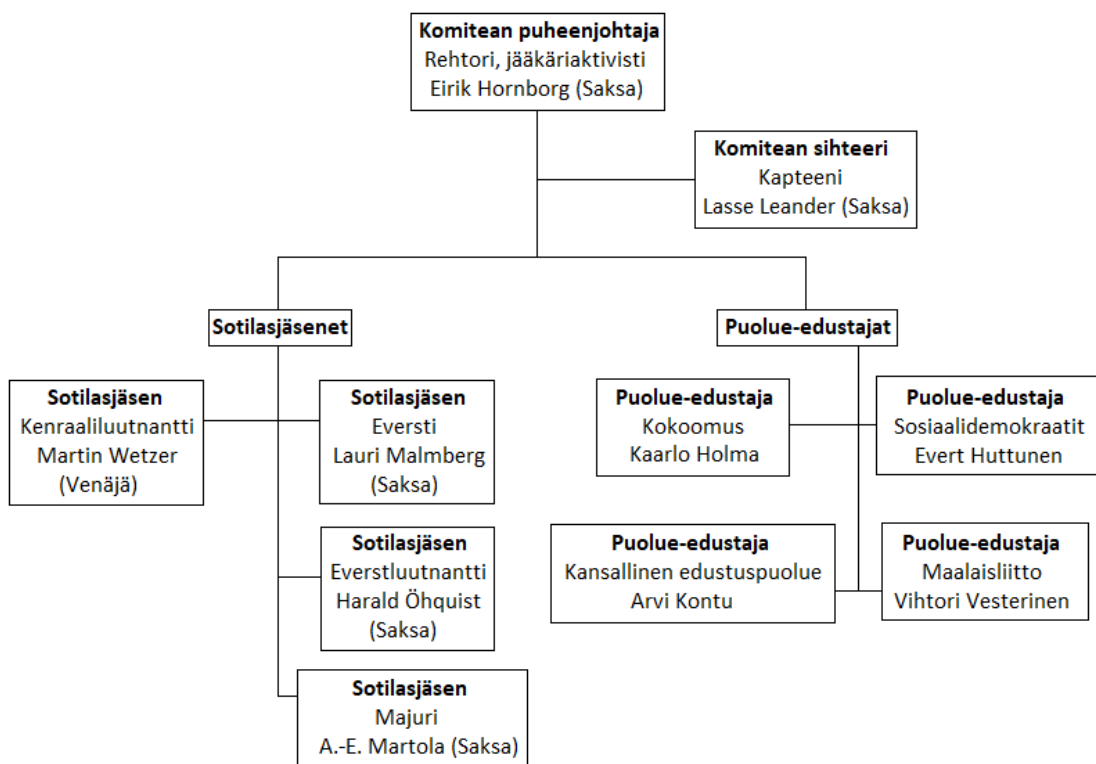
¹⁰⁹ Pölönen 2020, 5.

¹¹⁰ Maanpuolustukseen liittyvää suunnittelukokemusta edustivat muun muassa Hornborg ja Kontu, jotka vaikuttivat asevelvollisuuskomitean jäsenenä vuonna 1919. Pölönen 2020, 39-40.

Vaikka puolustusrevisionissa vallitsi tasapaino sotilasjäsenten ja puolue-edustajien kesken, herättää jääkäriupseerien enemmistö tasapuolisuuskysymyksen, joka sotaneuvoston kohdalla tuli ilmi. Joka tapauksessa puolustusrevisioni ja sitä edeltänyt sotaneuvosto ovat molemmat tutkielman kannalta keskeisiä tahoja, jotka vastasivat osiltaan puolustussuunnitelmien arvioinnista.

Kaavio 3: Puolustusrevisionin kokoonpano.¹¹¹

PUOLUSTUSREVISIONIN ORGANISAATIO 26.11.1923

Tässä tutkielmassa keskityn lopullisiin puolustussuunnitelmiin, mutta niitä arvioineiden tahojen lisäksi on olemaista erottaa keskeneräisen suunnittelun apuna olleet komiteat. Voidaan puhua Oscar Enckellin komiteoista ja Martin Wetzlerin määrävahvuuskomiteasta. Vuoden 1920 helmikuussa Enckell toimitti sotaministerinä toimineelle Karl Bergille havaintonsa armeijan organisaation ongelmallisuudesta suhteessa puolustettavaan maastonkohtaan. Tämän perusteella asetettiin upseerivetoineen

¹¹¹ Hägglund 1981, 120.

komitea armeijan uudelleenjärjestelyä varten, ja sen puheenjohtajana Enckell toimi.¹¹² Enckellin johtaman komiteatyöskentelyn voidaan nähdä aloittaneen armeijan muovaamisen kohti suunnittelun asettamia velvoitteita.

Wetzerin määrävahvuuskomitea oli sekin upseereista koostunut kokoonpano, joka sai 1.8.1922 tehtäväkseen muodostaa ehdotus puolustuslaitoksen¹¹³ lopullisesta henkilömäärästä. Tähän ehdotukseen liittynyt työskentely valmistui 14.9.1922, ja se esiteltiin puolustusministerille kaksi päivää myöhemmin. Komitean mietinnön pääargumentteja oli kaksi. Ensimmäiseksi haasteeksi koettiin omien suojajoukkojen vähäinen määrä suhteutettuna oletettuihin vihollisjoukkoihin. Tämä ongelma koski puolustusaseman lähialuetta. Toinen haaste tulisi ratkaistavaksi suojajoukkoja vahventamalla; tämä johtaisi liikekannallepanon alaisten joukkojen vahvuuden voimakkaaseen laskuun.¹¹⁴ Henkilöstöpula oli ilmeinen, eikä sitä ratkaistaisi maan omalla väestöllä.

Mitkä tahot vastasivat puolustussuunnittelusta? Yleisesikunnan päällikkönä Oscar Enckell vastasi puolustussuunnitelmien sotatieteellisestä valmistelusta. Yleisesikunta organisaationa valmisteli puolustussuunnitelmat, ja suunnitteluprosessin keskiössä oli toimisto I eli operatiivinen toimisto, jonka päällikköjä tutkielman tarkastelujakson aikana olivat Arne Somersalo, Wilho Tuompo ja A.-E. Martola. Enckellin johtama suunnittelutyö sai tuekseen erinäisiä komiteita, kuten Wetzerin määrävahvuuskomitean.

Komiteat pohtivat joukkojen vahvuuteen liittyviä kysymyksiä vapauttaen yleisesikunnan resurssit taktiikan kehittämiseen. Lisäksi opponentiksi Enckellin kauden puolustussuunnittelulle muodostettiin sotaneuvosto, joka jalostettiin marraskuun 1923 lopulla puolustusrevisioniksi. Puolustussuunnittelusta vuosina 1919-1924 vastasi sotaväen päällikön johtoesikunta tukenaan korkea-arvoiset upseerit ja tuon ajan puolustusjärjestelyihin kiinnostustaan osoittaneet poliitikot.

---

¹¹² Arimo 1986b, 86.

¹¹³ Tutkielmassa käytetään Suomen puolustusvoimista nimiä sotaväki ja puolustuslaitos. Puolustuslaitos korostuu luvussa 3, sillä nimi vakinaistettiin 30.3.1922. Arimo 1986b, 92.

¹¹⁴ Arimo 1986b, 95.

2. PUOLUSTUSSUUNNITTELUN SOTATAIDOLLINEN ANTI

Puolustussuunnittelua on perusteltua tarkastella sotataidon kautta: sotataito on taitoa johtaa asevoimia, ja 1920-luvun kontekstissa sotataito asettuu strategian ja taktiikan aloille.¹¹⁵ Suomalainen sotataito ei ollut kuitenkaan muotoutunut vuoteen 1919 mennessä johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi, minkä voidaan osiltaan nähdä selittyvän upseerikunnan hajanaisuudella. Upseerit tulivat vaihtelevista lähtökohdista, ja heidän näkemyksensä sotataidosta peilasivat yleisimmin sen maan arvoja, jossa olivat sotilasoppinsa päässeet hankkimaan.

Sotataidon kautta voidaan jäsentää puolustussuunnittelua ajankuvan ominaispiirteiksi, millä vaikutettiin lopullisten suunnitelmien sisältöön. Ensimmäisessä pääluvussa taustoitin Oscar Enckellin henkilöhistoriaa ja hänen johtoesikuntaansa suunnittelutyön toimijoina. Tässä luvussa käsitellään puolestaan 1920-luvun sotataitoa yhden keskeisimmän lähde-teen, Enckellin vuonna 1925 kirjoittaman *Pienten valtioiden puolustuskysymys*, kautta. Kiintoisaa on selvittää, miten Enckell perusteli strategisen ajattelunsa ja mitä vaihtoehtoja voitiin harkita puolustauduttaessa ylivoimaista vihollista vastaan.

Lähestyn sotataitoa luonnollisesti myös aiemman tutkimuksen viitoittamaa tietä, mistä nostan Jarkko Kempin ja Jukka Kulomaan tuloksia osaksi taustoitusta. Määrittele suomalaisen ja venäläisen sotataidon ohella keskeisiksi ne vaikutteet, jotka tulivat valtion rajojen ulkopuolelta. Kansainvälinen tuki, upseerien ulkomaanopinnot ja sotapelit jättivät jälkensä siihen, mihin toimintavaihtoehtoihin sotaväen kannattaisi tosiasiasa luottaa. Ulkomaisiin instituutioihin tukeutuminen ei suinkaan ollut kaikista ristiriidattomin polku, sillä valtaosa koulutusmateriaalista oli tarkoitettu suurvalta-armeijoiden taistelua varten.

Tässä luvussa tarkastelen puolustussuunnittelun sotataidollista puolta ja vastaan tutkimuskysymykseen ”Mitkä olivat Suomen puolustussuunnittelun keskeisimmät sotataidolliset tekijät?”

---

¹¹⁵ Rantapelkonen & Koistinen 2016, 128-129.

2.1 Sotataidollinen ajattelu puolustussuunnittelun lähtökohtana

*Maa, joka ei ole valmis äärimmäisiin uhrauksiin itsenäisyytensä, valtiollisen arvokkuutensa ja aineellisen omaisuutensa puolustamiseksi, ei ansaitse kuulua vapaiden valtiomuodostelmien joukkoon.*¹¹⁶

Suomalaiseen sotataitoon vaikutuksensa jätti sotateoreetikko Carl von Clausewitz teoksellaan *Vom Kriege* (suomennettuna *Sodankäynnistä*). Mielenkiintoisen Clausewitzin taustasta tekee hänen palveluksensa Venäjällä, vaikka hän olikin syntynyt Saksaa edeltäneestä Preussista.¹¹⁷ Kenties tämän takia hänen ajatuksensa huomiottiin niin jääkäriupseerien kuin vanhankin väen upseerien keskuudessa.

Clausewitz korosti johtajan tahtoa ja toiminnanvapautta taisteluiden ratkaisijana. Päätäväisyys, äly ja osaaminen korostuivat hänen ajattelussaan, kun taas määrällinen ylivoima ei takaisi voittoa taistelukentällä. Tämänkaltaisen ajattelutapa soveltui vasta itsenäistyneen Suomen sotataidolliseksi pohjaksi, sillä resurssit olivat pitkään heikot verrattuna länsieurooppalaiseen varustelutasoon.¹¹⁸ Näin käytännön osaaminen sai yhä vankemman aseman varusmieskoulutuksessa luokahuoneopetuksen kustannuksella.

Yleisesikunnalla oli vuosina 1919-1924 heikkoon henkilöstötilanteeseen suhteutettuna hyvät sotataidolliset valmiudet: yleisesikunnan päällikkö Enckell oli saanut mahdollisuuden tarkastella sekä Venäjän-Japanin sodan että I maailmansodan operatiivista toimintaa eri maiden johtoesikunnista. Hän myös tunsi Venäjän armeijan suuret, tosin vallankumouksen seurauksena voimakkaasti heikentyneet resurssit.¹¹⁹ Rintamakomentajan taktisen käytännön kokemuksen puutettaan Enckell paikkasi rekrytoimalla yleisesikuntaan mielestään parhaan upseeriaineksen.

Puolustussuunnittelusta vastasi pääosin operatiivinen toimisto I, jonka kaikki vuosina 1919-1924 palvelleet päälliköt olivat rutinoituneet eri sodissa. Somersalo osallistui vapaaehtoisena ensimmäiseen maailmansotaan Saksan armeijan riveissä. Tuompo osallistui Somersalon tavoin ensimmäisen maailmansodan taisteluihin Saksassa, minkä jälkeen hän toimi Suomen sisällissodassa valkoisella osapuolella komppanianpäällikkönä, kun taas Martola alemmassa tehtävässä joukkueenjohtajana.

---

¹¹⁶ Enckell 1925, 10.

¹¹⁷ Visuri 1996, 65-67.

¹¹⁸ Tynkkynen 2018, 101.

¹¹⁹ Arimo 1990, 127.

Taktisen osaamisenkaan suhteen yleisesikunta ei Enckellin kaudella näyttänyt heikkenemisen merkkejä, sillä henkilöstön voidaan nähdä olleen hyvin kokenutta nuoresta ikäjakaumastaan huolimatta.¹²⁰

Enckell perusti ajattelunsa lähtökohtaan, jossa sotaväen tehtäväksi nähtiin Suomen itsenäisyyden ja alueellisen koskemattomuuden puolustaminen suurinta uhkaa eli tässä tapauksessa Neuvosto-Venäjää vastaan. Tämä tehtävä voitiin toteuttaa kahdella toimintavaihtoehtolla: strategisella offensiivilla eli hyökkäyksellä tai strategisella defensiivillä eli puolustautumalla. Näiden toimintavaihtoehtojen varaan rakentuivat Enckellin kauden puolustussuunnitelmat, jotka käsitellään kolmannessa pääluvussa.

Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja määrittelee nykyisen puolustustaistelun keskeisimmäksi tavoitteeksi sen kokoluokan tappioiden tuottamisen, etteivät vihollisen joukot kykene jatkamaan tehtäväänsä ilman huomattavaa tukea.¹²¹ Periaate oli sama 1920-luvullakin, mutta puolustus taistelulajina yhdistettiin vahvemmin sodankäyntiin ylivoimaista vihollista vastaan. Strateginen defensiivi tarjosi mahdollisuuden kerätä voimia, minkä lisäksi edulliseen maastonkohtaan perustetut suojaisat asemat tarjosivat mahdollisuuden yllätykseen tieuria ja aukeaa maastoa hyödyntävää vihollista vastaan.

K. J. Mikola¹²² määritteli havaintoihinsa perustuen strategiselle defensiiville ominaisia tekijöitä, jotka erittelen neljäksi kokonaisuudeksi:

- 1. Ylijohto oli määrännyt tavoitteet, jotka saavutettiin.*
- 2. Hyökkäyksemme pysähtyessä ei ollut odotettavissa vastaoffensiivia.*
- 3. Odottaminen oli meidän osamme.*
- 4. Vastustaja tointui ensi iskuista ja kykeni vastatoimenpiteisiin.¹²³*

Toisin sanoen Mikola näki strategisen defensiivin asematona. Pelkkää asemassa oleskelua tämä sodan muoto ei ollut, vaan keskeisimpänä tavoitteena oli voittaa aikaa ja

---

¹²⁰ Toimistopäällikön tehtävässä Somersalo palveli 28-vuotiaana, Tuompo 27-vuotiaana ja Martola oli ehtinyt nimittämisenä jälkeen vasta 26 vuoden ikään. Elfvengren 1997, 268.

¹²¹ Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017, 94.

¹²² Keijo Johannes Mikola (1909-2001) oli suomalainen rannikkotykistön eversti, joka toimi vuosina 1948-1958 sotakorkeakoulun opettajana. Mikolan *Tiede ja ase* -lehdessä vuonna 1953 julkaistu artikkeli on merkittävä, hän määritteli tekstissään strategisen defensiivin olemusta toisessa maailmansodassa. Julkaisuvuodesta huolimatta artikkeli on tutkielmani kannalta keskeinen, sillä Enckellin pääsuunnitelma perustui kyseiseen taistelutapaan. Mikola 1953, 60-86.

¹²³ Mikola 1953, 60-61.

valmistautua keskitetyin voimin puolustamaan tehtävässä ennalta määrättyjä alueita. Strateginen defensiivi perustuu joukon ryhmittymiseen ennalta määritetyille tasalle, jossa se odottaa sodan päättymistä ja varautuu epävakaan tilanteen mahdollisesti aiheuttamiin sotilaallisiin toimenpiteisiin.¹²⁴

Hyökkäys sen sijaan perustuu vuoden 2017 Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirjan mukaisesti tuleen ja liikkeeseen, joita yhdistämällä lyödään vihollinen ja mahdollisesti vallataan pidettävä maastonkohta.¹²⁵ Tämä ajatus jaettiin myös 1920-luvun sotataidossa, minkä lisäksi painotettiin heikentynyttä vihollista, talviajankohtaa ja huolellisia valmisteluja. Neuvosto-Venäjän oletettiin olevan heikoimmillaan ankarimpana vuodenaikana, mikä loisi edellytykset onnistuneen offensiivin toteuttamiseksi.

Strateginen offensiivi perustuisi toteutuessaan poikkeuksellisen edulliseen tilanteeseen, jonka mahdollistaisi esimerkiksi Neuvosto-Venäjän sitominen sotaan muiden valtioiden kanssa. Tällaisessa tapauksessa se olisi heikentänyt suojajoukkojaan, mikä taas mahdollistaisi hyökkäyksen menestyksen. Yleisesikunta kuitenkin päätyi jo vuoden 1921 pohdinnoissaan toteamaan mahdollisen sodan olevan puolustusotaa riippumatta offensiivin tai defensiivin valitsemisesta toimintavaihtoehdoksi.¹²⁶ Offensiivin käyttö koettiin jo ennen valmiiden puolustus suunnitelmien esittelyä haasteelliseksi; tutkielman tarkastelujakson aikaisella sotaväellä oli entuudestaan heikot resurssit, eikä vahvoja liittolaisia nähty olevan.

Strategista ajatteluaan Enckell avaa palvelusuransa jälkeen vuonna 1925 julkaistussa teoksessaan *Pienten valtioiden puolustuskysymys*, jossa hän jatkaa realismiin pohjautuvalla linjalla.¹²⁷ Tiedostaessaan pienen valtion rajalliset mahdollisuudet voittaa sota hyökkäämällä hän esittää puolustamisen keskeisimpänä sodankäynnin muotona yhdistettynä politiikan tuomaan suojaan. Teoksen Enckell laati *edestvastuuntuntoiselle kansalaiselle*, jotta puolustukseen liittyvien kysymysten tarkastelu ja jopa järkipäinen arvostelu olisi mahdollista.¹²⁸

Vihollinen kuvataan Enckellin teoksessa *mahtava naapurina ja suurvaltana*, kun taas pienestä valtiosta käytetään esimerkkeinä Georgian, Sveitsin ja Viron tapauksia. Enckell

---

¹²⁴ Mikola 1953, 61.

¹²⁵ Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017, 113.

¹²⁶ Arimo 1986b, 141.

¹²⁷ Arimo 1990, 130.

¹²⁸ Enckell 1925, 5.

pitää jo lähtöasetelmaa kahden epäsuhtaisen valtion välillä tasa-arvottomana: pieni valtio jää historian valossa turhan yksin suurvallan laajennuspyrkimyksen ilmetessä.¹²⁹ Vaikka valtakunnan rajojen kasvattamista perusteltaisiinkin mitä erinäisimpiin taloudellisiin, poliittisiin tai maantieteellisiin intresseihin perustaen, unohtui vaikutusten toinen puoli sisäisine levottomuuksineen ja selkkauksineen.

Enckell kirjoitti pienten valtioiden keskinäisistä sopimuksista, mutta niiden varaan ei kannattanut yksinomaan turvautua. Liittyminen sopivat ehdot sisältävään puolustusliittoon, pyrkiminen kansainliiton jäseneksi tai valtion neutralisointi¹³⁰ olivat ratkaisuja, jotka sisälsivät oman valmistelunsa riskeineen. Esimerkiksi vuonna 1815 neutralisoitu Sveitsi joutui vain kaksi kuukautta puolueettomaksi julistamisensa jälkeen turvautumaan sotatoimiin ja päästämään vieraiden asevoimien joukkoja alueensa läpi. Enckell näki ennemminkin pienten valtioiden mahdollisuutena suotuisan politiikan, jolla taattiin riittävä lisävoima puolustauduttaessa vastapuolen toimilta.¹³¹

Tämän tutkielman kannalta teoksen keskeisin sisältö on luvussa *Pienten valtioiden strateginen doktriini*¹³². Enckell määritteli menestyvän strategian perustaksi sotasuunnitelman, jonka korkein sotilasjohto yhteistyössä hallituksen kanssa valmisteli. Sotasuunnitelma sisälsi:

- 1. Sotilaalliset tai taloudelliset sopimukset sotatapausta varten.*
- 2. Oman strategian yleisen tehtävän.*
- 3. Ne asevoimat, jotka tehtävän täyttämiseksi asetetaan.*
- 4. Sotanäyttämöt, joilla sotatoimet suoritetaan.*
- 5. Elinkeinojen, finanssipolitiikan ja kaupan sovelluttamisen sota-ajan vaatimusten mukaisiksi.*¹³³

Sotasuunnitelmaan liittyi olennaisesti operaatiosuunnitelma, jossa tarkennettiin joukkojen keskittäminen marsseineen, suojaaminen, linnoitusten rakentaminen ja

---

¹²⁹ Enckell 1925, 9.

¹³⁰ Neutralisoinnilla Enckell tarkoittaa valtion pysyvää puolueetonta tilaa, joka täyttyy muiden valtioiden tunnustamana. Neutraalissa tilassa valtio ei ota osaa sotiin, mutta sen loukkaamattomuutta valvoo tarvittava määrä kyllin vahvoja naapurivaltoja. Enckell 1925, 12-13.

¹³¹ Enckell 1925, 8-11.

¹³² Sotaoppi tai -oppijärjestelmä.

¹³³ Enckell 1925, 24-25.

mahdolliset evakuoinnit. Laatimisen ehtona oli Enckellin mukaan perusteellinen aluetuntemus ja vihollisen ominaisuuksiin liittyvän tiedon jalkauttaminen.¹³⁴ Sota- ja operaatiosuunnitelmien voidaan katsoa määrittävän toiminta-alueet ja -suunnat, jonne jo rauhan aikana valmistellaan riittävät sotatilan vaatimat voimat. Rivien välistä on pitkin teoksen tulkittavissa Enckellin viesti, jossa resurssien puute korvataan tehokkaalla ajankäytöllä.

Strategisen doktriinin tueksi sotavoimat vaativat myös omat järjestelynsä, joiden avulla kavennetaan resursseiltaan ylivoimaisen vastustajan etumatkaa. Enckell näkee pienen valtion suuntaviivoina mahdollisimman suuren sodan ajan armeijan, liikkuvaisuuden ja voimansäästöperiaatteen.¹³⁵ Suuren armeijan edut ovat kiistattomat, mutta rajoitteeksi nousee luonnollisesti sen rahoittaminen. Rauhan aikana ei ole muutenkaan tarkoituksenmukaista ylläpitää kaikkia sotavahvuisia suojajoukkoja, mikä vapauttaa kansalaiset muihin yhteiskunnan tehtäviin luoden säästöjä. Avauksellaan Enckell sivuaa yhä nykypäivänä vellovaa keskustelua palkka- tai reserviläisarmeijan hyödyllisyyden välillä.

Liikkuvaisuuteen Enckell on päätenyt aikataulullisista syistä: suuri massa-armeija on pienen valtion sotaväkeä alttiimpi sodan kitkalle. Siirtymiset, kulkuvälineiden monikäyttöisyys ja niihin kuluvat resurssit ottavat oman aikansa, joten näihin liittyvissä ratkaisuisissa on mahdollista luoda suuria eroja. Enckell näkeekin ilmailuvoimiin panostamisen ratsuväen sijaan elintärkeäksi, sillä ilmaherruuden menettäminen potentiaaliset tappiot huomioiden olisi kohtalokasta.¹³⁶ Luonnollisesti joukkojen oikeaoppinen liikkuttelu painopistealueita luoden ja ryhmittymisten joustavuus kuuluvat liikkuvaisuuden edun kaappaamiseen. Tämänkaltaiset muutokset tulee kuitenkin tehdä harkiten, huonoa johtamista välttämällä.

Voimansäästöperiaatella Enckell tarkoittaa yksinkertaisimmillaan taistelunaikaisten reservien siirtämistä sisäisesti joukkojen kesken. Tämän lisäksi johto-osille on luotava mahdollisuus muodostaa *erikoismuodostelmia*, jotka pienimmällä mahdollisella hyötysuhteella muodostavat viholliselle riittävän suuren vastavoiman.¹³⁷ Lopulta kirjasessa tullaan päätelmään, jonka mukaan huomattavalla taloudellisella panoksella

---

¹³⁴ Tiedusteluaselajiin liittyvät toimenpiteet painoutuivat Enckellin vahvan aselajitaustan seurauksena.

¹³⁵ Enckell 1925, 97.

¹³⁶ Enckell 1925, 100.

¹³⁷ Enckell 1925, 97-98.

turvattu puolustustahto yhdistettynä harkitsevaan ja järkiperustaiseen ulkopoliittiseen linjaan takaa parhaat edellytykset sotilaallisten konfliktien välttämiseksi.

2.2 Neuvosto-Venäjän sotataito 1920-luvun taitteessa

Jotta Suomen puolustussuunnitelmista ja niiden laadintaan liittyvistä ratkaisuista saisi laajemman kokonaiskuvan, on syytä perehtyä Neuvosto-Venäjän sotataitoon, pidettiin maan suorituskykyä konkreettisimpana Suomeen kohdistuvana uhkana. On tärkeää selvittää, miten Neuvosto-Venäjällä nähtiin sodankäynti kokonaisuutena.

Suomen yleisesikunnalla oli yleisesti vahva tietämys Neuvosto-Venäjän taistelutavasta ja joukoista, olihan yleisesikunnan päällikkö Enckell palvellut maan asevoimissa ennen Suomeen tuloaan. Vaikka toimisto IV:ssä käytettiin pääosa ajasta Neuvosto-Venäjää koskevan materiaalin tilastointiin, tietoa kerättiin myös salaisen asiamiesverkon¹³⁸ ja paikallisten uutisten avulla.¹³⁹

Neuvosto-Venäjän sisällissodan kokemukset toimivat lähtökohtana sille, miten sodankäynti tulisi jatkossa olemaan valtion säilymisen kannalta perusteltua. Neuvosto-Venäjä oli jäänyt tässä sodassa vaille ulkovaltojen tukea, eikä näin ollen luottoa kapitalistisen talousjärjestelmän kannattajille enää löytynyt. Bolševikkipuolueen johtaja Vladimir Lenin käsittikin kapitalismista vapauttavat sodat moraalisesti oikeutetuiksi, etenkin niiden edistäessä kehitystä kohti sosialismia. Tämän seurauksena myös hyökkäykseen perustuvasta sodankäynnistä saatiin hyväksyttävää, kunhan se tuki sosialismin ihanteita.¹⁴⁰

Jukka Kulomaa on laatinut vuonna 2007 julkaistun laajan yleisteoksen *Syvään taisteluun - Johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917-1991*, jota voidaan pitää läpimurtona neuvostoliittolaisesta sotataidosta kertovien yleisteosten lajissa. Kulomaan mukaan viholliskuva 1920-luvun Neuvosto-Venäjällä oli yksiselitteinen: vihollinen tulisi lännestä ja kaikkia naapurimaita Suomi mukaan lukien pidettiin potentiaalisina uhkina. Päähuomio kiinnitettiin suurten asevoimien naapureihin eli Puolaan ja Romaniaan.¹⁴¹

---

¹³⁸ Yleisesikunnan toimisto V:n kenttäorganisaatio, jolla oli toimipisteitä muun muassa Viipurissa, Sortavalassa ja Pietarissa. Sotilasasiamiehet eli upseerit palvelivat tiedustelutehtävissä pääsääntöisesti komennuksella. Ruotsalainen 2020, 72-73.

¹³⁹ Ruotsalainen 2020, 72.

¹⁴⁰ Kulomaa 2007, 19.

¹⁴¹ Kulomaa 2007, 20.

Mikäli sotaa käytäisiin laajalla rintamalla Jäämeren ja Mustanmeren välillä, olisivat ensimmäisen maailmansodan voittajavallat Ranska, Englanti ja Italia merkittäviä uhkia. Idän suunnalta Japani puolestaan nähtiin yhteisen sotaisan menneisyyden takia huomioon arvoisena, olihan se lyönyt Venäjän vuosina 1904-1905 käydyssä Venäjän-Japanin sodassa.¹⁴² Hävitty sota paljasti myös puutteet Venäjän sotilastiedusteluorganisaatiossa, minkä myötä toimialaan panostettiin niin rahallisesti kuin myös perustamalla asevoimille uusia tiedustelukouluja.¹⁴³

Pjotr Izmetsjev vuonna 1919 julkaistua teosta *Lyhyt opas alkeis- ja yleisessä taktiikassa* hyödynnettiin sotakouluopetuksessa laajalti. Kuten Suomessa, myös Neuvosto-Venäjällä Carl von Clausewitzin teorioita käytettiin sotataidon perustana. Sotilasjohtajalle edullisena ominaisuutena nähtiin luja tahdonvoima ja sotilaallinen auktoriteetti. Sodan tarkoituksen Izmetsjev perusteli Leninin huomioiden uusien markkinoiden hankkimiseksi eli imperialismilla.¹⁴⁴ Izmetsjev onnistui yhdistämään taustoiltaan eriävät bolševikkien tarkoitusperät ja clausewitzilaisen sotateorian käytännönläheisen oppaan muotoon.

Oppaiden lisäksi puna-armeijan tiedusteluosasto koosti ajoittain Suomea koskevia selvityksiä. Heinäkuun ensimmäiselle päivälle vuonna 1921 päivätty *Strategisen tiedustelun aineistoa* -kirjanen käsittää Suomen sotaväen hallinnon ja vahvuustietojen lisäksi Laatokan ja Viipurin laivasto-osastoihin liittyviä kokoonpanoja ja taloudellisia tunnuslukuja.¹⁴⁵ Neuvostovakoilusta oli myös konkreettisia havaintoja 1920-luvun alusta; eversti Sergei Ginken-Bogajevski nousee esiin keskeisimpänä, sittemmin paljastuneena toimijana. Ginken-Bogajevskin johtaman asiamiesverkon tavoitteena oli selvittää kaikki mahdollisen liikekannallepanon kannalta oleellinen tieto: rautatieasemat, pysäkit ja polttoainevarastot.¹⁴⁶ Edellä mainittuihin seikkoihin keskittynyt vakoilu voidaan nähdä sinänsä merkittävänä, olihan liikekannallepano tuona aikana Suomen puolustusratkaisun perusta.

---

¹⁴² Harjula 2013, 60.

¹⁴³ Ruotsalainen 2020, 57.

¹⁴⁴ Pyrkimys valtion markkina- tai maa-alueen laajentamiseen sotilaallisin tai poliittisin keinoin. Salomaa 2018, 112-115.

¹⁴⁵ Uitto 2011, 16.

¹⁴⁶ Uitto 2011, 17.

Leninin aikomuksen mukaista sotaoppia, yhtenäistä doktriinia, alettiin työstää 1920-luvun alussa sisällissodassa komentajana toimineen Mihail Frunzen¹⁴⁷ johdolla. Aiemmin kehitettyjä ohjesääntöjä ja sotilastietosanakirjoja oli luonnollisesti jaossa, mutta ne eivät olleet tasalaatuisia, saati yhtenäisiä, mikä heijastui Japania vastaan käydyn sodan vaatimien manööverien¹⁴⁸ epäonnistumisina. Frunze korosti yhtenäistävän opin olevan olennainen osa Neuvosto-Venäjän asevoimien kehitystä. Oppi vastaa viiteen perustavaa laatua olevaan kysymykseen: asevoimien tehtäviin, niiden suoritustapoihin, armeijan organisaatioon, johtamisjärjestelmään ja taistelukoulutuksen järjestelyihin.¹⁴⁹

Kulomaa esittää länsimaissa asevoimien toimineen perinteisesti hallitsevan ja varakkaamman luokan suojeljoina, mikä näkyi sotilaiden heikkona sitoutumisena palvelusta kohtaan. Frunze näki Neuvosto-Venäjällä työväenluokan ideologian vahvuutena, jolla valjastettiin armeija koko kansan yhteisen asian palvelijaksi. Joukkojen motivaatiota ja tahtoa pidettiin vahvuutena, sillä vallankumous oli vapauttanut ilmapiiriä synnyttäen uuden taisteluilmeen. Puna-armeijan ja porvarillisten länsimaiden välinen sovittamaton ristiriita muodosti vastakkainasettelun, jossa kumpikaan ei tyytyisi vallitsevaan tilanteeseen, vaan pyrki hyökkäämään ja tuhoamaan toisen rakentamat saavutukset.¹⁵⁰

Lenin ja Frunze katsoivat yhdessä hyökkäyksen olevan sodankäynnin keskeisin perusta. Hyökkäämään keskittyvät asevoimat toteuttaisivat tarvittaessa poliittisen johdon laatimia tehtäviä tavanomaista aggressiivisemmin. Taktikassa painopiste luotiin vihollisen tuhoamiseen asein ja tahdon murtamiseen poliittisin keinoin.¹⁵¹ Parhaiten näihin pyrkimyksiin päästäisiin suurikokoisella massa-armeijalla: sotaa olisi tarpeen tullen käytävä useammalla rintamalla. Myöskään näkemyseroille ei ollut enää tilaa, ja koko maassa alettiin kouluttaa joukkoja samojen vaatimusten ja toimenpiteiden mukaisesti; tämä ei aiemmin ollut tyypillistä venäläiselle puolustuspolitiikalle. Vaikka hyökkäämisen

---

¹⁴⁷ Mihail Frunze (1885-1925) oli venäläinen sotateoreetikko, joka kehitti yhtenäisen doktriinin ohjesäännöksi asevoimien tehtävien täyttämiseksi. Kulomaa 2007, 20.

¹⁴⁸ Manööveri eli sotaliike. Esimerkiksi joukkojen siirtymiseen liittyvien vakioitujen toimenpiteiden kokonaisuus, joka tunnetaan ympäri asevoimia saman muotoisena. Venäjän-Japanin sodassa tsaarin aikaisten asevoimien ohjesäännöissä manöövereitä ei otettu riittävällä tarkkuudella huomioon ja johtamisessa havaittiin paikoin alueellisia eroja. Toveri & Välivehmas 1996, 95.

¹⁴⁹ Kulomaa 2007, 20-21.

¹⁵⁰ Kulomaa 2007, 22-23.

¹⁵¹ Salomaa 2018, 203.

merkitystä ei voi Neuvosto-Venäjän sotataidossa väheksyä, korostettiin sen rinnalla aloitteellisuuden ja yllätyksen periaatteita.¹⁵²

Neuvosto-Venäjällä yllätys koostui seuraavista elementeistä: valmistelujen onnistuneesta salaamisesta ja vihollisen pitämisestä epätietoisuuden varassa. Yllätykseen liittyvällä harhauttamisella pystyttiin pimeämään varsinaisten pääjoukkojen lukumäärä vastapuolelta. Mikäli yllätys osuisi vihollisen kannalta kriittiseen paikkaan, nopeutuisi omien joukkojen eteneminen toimialueelle heikentäen samalla mahdollisten vastatoimien vaikutusta. Aloitteellisuuden mahdollistajana marssiryhmytyksen oli oltava nopeasti taisteluun mukautuva. Vaikka divisioonan siirtäminen onnistui yhtä maantietä pitkin, pyrittiin maaston sen salliessa käyttämään kahta tai kolmea tietä rinnakkain.¹⁵³

Edellä mainituista uuden sotaopin elementeistä huolimatta Suomessa ei uskottu neuvostotaktiikkaan. Vesa Tynkkynen käsittelee väitöskirjassaan *Hyökkäyksestä puolustukseen – Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa* vallalla ollutta ajattelutapaa armeijasta, jonka nähtiin suosivan hyökkäyksessä vanhoja tsaarinaikaisia perinteitä. Useassa rintamassa vyöryvä, vailla reservejä operoiva kaavamainen hyökkäys nähtiin alkeellisena verrattuna silloisiin sotataidon trendeihin. Lisäksi suuren maan asevoimien kurin nähtiin kaatuvan pitkiin etäisyyksiin ja yhteistoiminnan puuttumiseen.¹⁵⁴ Näissä mielikuvissa tunteet menivät järjen edelle, sillä Suomen itsenäistymisestä huolimatta itänaapurin armeija oli oikea-aikaisesti keskitettynä pysäyttämätön uhka mille tahansa puolustusratkaisulle.

Neuvosto-Venäjän asevoimien eli tunnetummin puna-armeijan vahvuus kasvoi Venäjän sisällissodan aikana nousujohteista vauhtia: vuonna 1918 sodan alkupuolella rivissä oli vajaa 200 000 taistelijaa, kun taas sodan päätyttyä vuonna 1922 jo noin 5,4 miljoonaa miestä.¹⁵⁵ Armeija ei kasvanut sisällissodan aikana vain määrällisesti, vaan se alkoi löytää aiempaa yhtenäisemmän tavan taistella osana ideologiaansa ja muodosti täten vahvan pelotteen Itä-Euroopan suunnalta kaikille naapurimailleen, myös Suomelle.

---

¹⁵² Kulomaa 2007, 14.

¹⁵³ Kulomaa 2007, 47, 52.

¹⁵⁴ Tynkkynen 1996, 18.

¹⁵⁵ Kulomaa 2007, 10.

2.3 Kansainvälistä kokemusta ja sotapelejä

Suomessa koettiin tyytymättömyyttä upseerikoulutusta kohtaan. Vanhan väen upseerit olivat poikkeuksetta Haminan kadettikoulun kasvatteja, jatkaneet kouluttautumistaan Venäjällä Pietarin yleisesikunnan akatemiassa, Mihailin Tykistöakatemiassa, Nikolain ratsuväkiopistossa tai muuten palvelleet silloisen keisarikunnan armeijassa.¹⁵⁶ Tällainen ratkaisu ei ollut kuitenkaan realistinen vaihtoehto jääkäriupseereille: heille neuvostokoulutus edusti menneen maailman sotataitoa vailla tulevaisuudenkuvia.

Jarkko Kemppi esittää 1920-luvun suomalaisen upseerikoulutuksen kenties suurimmaksi ongelmaksi korkea-asteisen upseerikoulutuksen puuttumisen.¹⁵⁷ Tämä ei koskenut sinänsä vanhan väen upseereita, olivathan he kouluttautuneet emämaa Venäjän vallan alla. Jääkäriupseereilla tilanne oli kuitenkin toinen: Suomi itsenäistyi jo vuonna 1917, mutta Sotakorkeakoulun ensimmäinen kurssi saatiin toimeenpantua vasta vuoden 1924 marraskuun alussa.¹⁵⁸ Väliin jäänyttä vajaan seitsemän vuoden ajanjaksoa ei voida pitää urakehityksen kannalta hukattuina vuosina, sillä jääkäriupseerien oma-aloitteinen selvitystyö vaihtoehtoisista järjestelyistä avasi mahdollisuuksia korkeampaan koulutukseen.

Tilanne oli jääkäriupseerien kannalta hyvin ristiriitainen: heillä oli takanaan vankka Saksasta hankittu pohjakoulutus, mutta Suomella ei ollut tarjota kadettikoulutusta vaativampaa opiskelumuotoa. Vaikka Suomessa järjestettiin saksalaisvetoisia oppikursseja ylimmissä esikunnissa palvelleille upseereille, niitä pidettiin hajanaisina kokonaisuuksina. Vuonna 1919 sotakorkeakouluihin eri puolille Eurooppaa halukkuutensa ilmaisi 51 upseeria. Valtaosa halusi nauttia ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioiden¹⁵⁹ sotataidollisista opeista, kun taas Ruotsia ei nähty lainkaan kiinnostavana kohteena vallitsevan tilanteen seurauksena.¹⁶⁰

Puolustus suunnittelun näkökulmasta jääkäriupseerien kouluttautumisessa ulkomailla nähtiin kaksi puolta. Sotaväki saisi ennennäkemättömän määrän tietopääomaa sotataidon

---

¹⁵⁶ Katsaus merkittävimpien vanhan väen upseerien nimikirjanotteisiin osoittaa koulutuspolkuja olleen lukuisia. Osaaminen saatettiin todentaa nopeassa ajassa järjestetyssä koulutuksessa, kuten Viipurin Upseerikokelaskursseilla tai Mikkelin Sotaväenrikikoulussa. Kemppi 2006, 90.

¹⁵⁷ Kemppi 2006, 168.

¹⁵⁸ Kemppi 2006, 177.

¹⁵⁹ Ranskan, Saksan ja Ison-Britannian sotilasakatemit olivat halutuimpia, minkä lisäksi niiden perinteet ulkomaalaisten oppilaiden kouluttamisesta vahvistivat jääkäriupseerien lähtöhaluja entisestään. Sama, 109.

¹⁶⁰ Ahvenanmaan kysymys syksyllä 1919 sai Suomen varautumaan sotaan Ruotsia vastaan.

uusimmista suuntauksista aikanaan kotivaruskuntiinsa palaavien upseerien mukana. Toisessa vaakakupissa puolestaan painoi hankittujen tietojen pirstaleisuus: venäläiseen ja saksalaiseen koulukuntaan kahtiajakautunut upseeristo saattaisi saada uusia sävyjä voittajavaltioiden akatemiakävijöiltä.

Jääkäriupseerien komennukset olivat kuitenkin maltillisia 1-2 vuoden pituisia jaksoja, minkä lisäksi opiskelijat sitoutettiin valtion hoitamien ylläpitokustannuksin. Tämän mallin voidaan nähdä olevan lähellä nykyisen upseerikoulutusjärjestelmän sitoutumisvelvollisuutta, missä liian aikaisin irtisanoutuva upseeri määrätään maksamaan tietty sakkosumma vastineena saamastaan koulutuksesta.¹⁶¹

Kansainvälisten opintojen nähtiin hyödyttävän niin upseeristoa kuin myös sotaväkeä yleisesti monin tavoin. A. E. Martola mainitsee muistelmissaan taktiikan ja strategian alan opinnot, joiden hyödyntäminen oli ilmeistä yleisesikunnan operatiivisen toimiston laatiessa liikekannallepano- ja keskityssuunnitelmia.¹⁶² Henkilökohtaisesta näkökulmasta arvioiden opinnot vauhdittivat poikkeuksetta useimpien urakehitystä ja vankka kielitaito tarjosi mahdollisuuden luoda suhteita muiden maiden korkea-arvoisiin upseereihin.¹⁶³ Vaikka kontaktit ovatkin tärkeitä, ei voida väheksyä pääsyä käsiksi alkuperäiskielellä oleviin runsaisiin lähdekokoelmiin. Tämä näkyi myös suomalaisen sotataidon kehityksessä, kun hyväksi havaituista menetelmistä kirjoitettiin pian kurssien jälkeen valtakunnallisiin sotilasalan julkaisuihin artikkeleita.

Jos virikkeitä haettiin ulkomaanopinnoista, saatiin niitä myös sotapeleistä. Preussin hovin paroni Georg von Reiszitzin voidaan nähdä kehittäneen klassisen sotapelin vuonna 1812. Sotapelaamisen perusajatuksena on kuvata omaa ja vihollisen toimintaa simuloituissa tilanteissa. Aluksi kahden vastakkaisen joukkueen sotapeli muodostui yksinkertaisimmillaan topografian, liikkeen ja konfliktienratkaisun elementeistä. Tuomarin tehtävänä oli arvioida liikkeiden realistisuus ja viedä peliä eteenpäin.¹⁶⁴ Alusta lähtien sotapelejä yhdistävänä tekijänä voidaan nähdä luovuuden herättämisen pelaajissa, sillä etenkin nuoremmat upseerit saattoivat olla vailla sotakokemusta.

---

¹⁶¹ Maanpuolustuskorkeakoulussa opiskeleva henkilö solmii palvelussitoumuksen, joka velvoittaa sittemmin palveluksesta irtisanoutunutta henkilöä korvaamaan koulutuksesta valtiolle aiheutuneet menot. Palvelussitoumus on kolme vuotta sotatieteiden kandidaatiksi opiskelleelle luutnantille kolme vuotta palveluksessa oloa. Valintaopas 2021, 7.

¹⁶² Martola 1973, 41-42.

¹⁶³ Kurssin aikana oli mahdollisuus ylentyä noin kahdessa vuodessa kapteenista yleisesikuntamajuriksi. Kemppe 2006, 138.

¹⁶⁴ Schuurman 2021, 2-3.

Sotapelaaminen rantautui myös Suomen upseeriston keskuuteen, ja sitä harjoitettiin molemmin puolin 1920-lukua. Sotaväen päällikkö Wilkama arvosti sotapelejä, sillä niissä upseerit altistuivat tekemään päätöksiä omaan harkintaansa pohjaten.¹⁶⁵ Vaikkei sotapelaamisen perinnettä suomalaisen upseeriston keskuudessa ollut, otettiin tämä johtamistoimintaa kehittänyt työkalu osaksi sotataidollista metodivalikoimaa.

Kenraali Ernst Linder¹⁶⁶ kirjoitti vuonna 1919 sotapelien järjestämisestä, mutta termistön hakiessa vasta muotoaan nimenä käytettiin *sotaleikkejä*. Linder perusti sotaleikin osallistujien oma-aloitteisuuden ja käskynantotaidon harjoittamiseen. Edellä mainittujen kaksipuoleisten sotaleikkien lisäksi tunnettiin yksipuolinen sotaleikki, joka perustui vastapuolen muuttumattomaan tilanteeseen.¹⁶⁷ Yksipuolisessa sotaleikissä toteutettiin vain oman puolen taistelutoiminta ja siihen liittyvät käskyt. Tämänkaltaisen harjoituksen arvo saattoi kuitenkin mennä hukkaan, mikäli pelaajat eivät olleet perehtyneet ennen peliä kokonaisvaltaisesti eri ohjesääntöihin ja puolustushaarakohtaisiin julkaisuihin.

A.-E. Martola kuvailee muistelmissaan sotapelien keskeisimmäksi anniksi ajatustenvaihdon eriäviltä taustoilta ponnistavien upseerien kesken.¹⁶⁸ Sotapelaaminen käsitti toiminnan tai operaatioiden toteuttamista mallinnettuna, mikä mahdollisti lukuisten vaihtoehtojen tarkastelun. Suurin arvo peleissä saatiin aselajien¹⁶⁹ ollessa edustettuina mahdollisimman kattavasti.

Martolan tavoin ajatteli myös kenraalimajuri Niilo Viktor Sigell (vuodesta 1935 alkaen Hersalo) vuonna 1927 julkaistussa *Jalkaväen taistelutaito I:ssä* todeten aselajien yhteistoiminnan taistelumenestyksen edellytykseksi.¹⁷⁰ Tähän ajatukseen perustuu suomalaisten joukkojen kokonaistulenkäytön periaate,¹⁷¹ jossa tulenkäyttö nähdään aselajirajat ylittävänä kokonaisuutena. Kokonaistulenkäytöllä tavoitellaan viholliselle moninkertaista tuhoa verrattuna siihen, että joukot toimisivat erillään.

---

¹⁶⁵ Kemppi 2006, 219.

¹⁶⁶ Ernst Linder (1868-1943) oli ruotsalainen kenraali, joka oli syntynyt Suomessa. Hän osallistui aiemmin mainitun Axel Rappen tavoin Suomen sisällissotaan vuonna 1918 vapaaehtoisena. Linder vaikutti suomalaiseen sotataitoon teoksillaan taktiikan ja sotahistorian aloilta. Kts. Linder 1921.

¹⁶⁷ Kemppi 2006, 220.

¹⁶⁸ Martola 1973, 102-103.

¹⁶⁹ Aselajilla tarkoitetaan tässä tutkielmassa tietyn puolustushaaran alaista omaan tehtäväänsä erikoistunutta kokonaisuutta.

¹⁷⁰ Sigell 1927, 42.

¹⁷¹ Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017, 38-39.

Vuonna 1921 julkaistu Karl Adaridin ja Paul von Gerichin kirja *Taktillisia tehtäviä* vastasi suomenkielistä materiaalia koskevaan kysyntään: tehtäväkirja koostui sotapelitehtävistä ja yksittäisiä sotilasjohtajia koskevista tehtävistä laajalla valikoimalla aina joukkueenjohtajasta rykmentinkomentajaan.¹⁷² Suomenkieliset sotapelit toivat vaihtelua upseerien ammattitaitoa kehittävien menetelmien kentälle.

Yleisesti voidaan havaita viitteitä siitä, että sotapelejä hyödynnettiin osana puolustussuunnitelmia. Yleisesikunnan päällikkönä Oscar Enckell teki 8.2.1923 ehdotuksen sotaväen esikunnalle sotapelien järjestelyistä: pelit toteutettaisiin vastedes pataljoonan, rykmentin tai divisioonan kokoluokan joukkojen kontekstissa. Lopulta sotapeleihin osallistuivat divisioonien komentajat,¹⁷³ jotka voidaan nähdä Enckellin vaatimusten mukaisten puolustussuunnitelmien toteuttajina ja jalkauttajina alajohtoportaille. Sotapelit nähtiin muutenkin soveltavina opetustilaisuuksina niiden sitouttaessa upseerit venäläisten joukkojen tuntemukseen. Peleissä syntyneet yllättävät tilanteet ajoivat nopeisiin ja itsenäisiin päätöksiin, mitkä kehittäisivät johtamistaitoja poikkeusoloissa.

Vastasin tässä luvussa kysymykseen, mitkä olivat Suomen puolustussuunnitelman keskeisimmät sotataidolliset tekijät. Sotataidolle olivat 1920-luvulla leimallisia kansainväliset vaikutteet: ulkomaiset sotilasakatemit, julkaisut ja sotapelit nähtiin tukena vasta kehitymässä olevan sotaväen maassa. Oma julkaisutoimintaa toki oli virallisten asiakirjojen lisäksi, mutta se oli verrattain vähäistä nykyaikaan verrattuna. Strategisesta defensiivistä muodostui keskeisin toimintavaihtoehto Suomen puolustamiseksi, mutta offensiivi pidettiin kirjoituksissa sen rinnalla huomioon otettavana varasuunnitelmana.

Yleisesikunnan päällikön roolista erottuaan Oscar Enckell julkaisi teoksen pienten maiden puolustuskysymyksestä, mitä voidaan pitää merkittävänä lisänä tämän tutkielman aineiston osana. Kokonaisuudessaan Enckellin teoksen ei voida nähdä pelkästään palvelevan Suomea, vaan se taustoittaa ennemminkin hänen ajatteluaan alivoimaisen maan puolustuksellisista haasteista. Teoksessa esitetyt periaatteet mahdollisimman suuresta sodan ajan armeijasta, sen liikkuvaisuudesta ja voimansäästöperiaatteesta

---

¹⁷² Kemppe 2006, 221.

¹⁷³ Kemppe 2006, 221-222.

muodostivat yhdet tuon ajan keskeisimmistä sotataidollisista tekijöistä, joita tulkitaan pääluvussa 3 käsiteltävistä puolustus suunnitelmista.

Naapurimaan tuntemus nousi 1920-luvulla myös keskeiseksi, laadittiinhan siitä saadun tietoaineksen perusteella uhka-arviot puolustus suunnittelun tueksi. Suomi vakoili ja Suomea vakoiltiin, minkä lisäksi puna-armeijan käytössä olleiden oppaiden opit tiedostettiin. Vaikka Neuvosto-Venäjän sotataitoon ei Suomessa uskottu, ei ylimielisyyteen pienellä sotaväellä ollut varaa.

3. PUOLUSTUSSUUNNITELMAT 1919-1924

Tarkastelen tässä luvussa puolustussuunnittelun lopputuotetta eli puolustussuunnitelmia yleisesikunnan päällikön kirjeenvaihdon ja Reino Arimon vuonna 1986 kirjoittaman lähdeteoksen *Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939* esimerkein. Käytän pääluvussa Kansallisarkistossa digitoituja Veikko Hendusen vuoden 1959 diplomityön *Karjalan kannaksen puolustussuunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39* karttoja havainnollista maan joukkojen alueellista sijoittamista.

Ensin Oscar Enckell esitteli puolustussuunnitelmat sotaneuvostolle ja myöhemmin puolustusrevisionille vuoden 1923 marraskuun aikana. *Sotaneuvoston pöytäkirja liitteineen 5. – 6.11.1923* on luvun keskeisin lähde, sillä neuvoston kokoontumisen pohjalta tehtiin ratkaisu suunnitelmien tulevasta käytöstä ja luotiin idea puolustusrevisionin perustamisesta suunnittelutyön opponentiksi.

Pitkin puolustussuunnitelmien julkaisemisvaihetta oli taustalla havaittavissa upseerikunnan sisäisiä erimielisyyksiä, joiden ilmenemistä puolustussuunnitelmien saamassa kritiikissä ei voida sivuuttaa. Tämä valtataisto kulminoitui upseerikapinaan vuonna 1924, mikä vaikutti suuresti sotaväen johdon henkilöstörakenteeseen tulevina vuosina aina toiseen maailmansotaan saakka.

Ari Raunio kirjoittaa artikkelissaan ”Sotataidollinen viitekehys ennen talvisotaa” upseeriston dualismin aiheuttaneen välillisesti sotaväen ylimmän johdon hajaannuksen ja täten saattaneen alulle uudistuksen keskeisimpien tehtävien täyttämisen osalta.¹⁷⁴ Pidän tärkeänä selvittää puolustussuunnittelun ja puolustusratkaisun vaikutuksen tähän kehityskulkuun, sillä päätöksenteko tehtiin hyvin eriävien mielipiteiden vallitessa.

Suunnitelmien käsittelyn jälkeen tarkastelussa ovat puolustussuunnitelmien julkaisemiseen ja tarkasteluun liittyneet toimenpiteet. Suunnittelutyön kannalta keskeisintä tietoa on suunnitelmien onnistumisen arviointi suhteessa vaatimuksiin ja niitä kohtaan osoitetut korjausehdotukset. Vastaan tutkimuskysymykseen ”Mikä oli puolustussuunnitelmien sisältö ja millaista kritiikkiä niihin kohdistui?”

---

¹⁷⁴ Raunio 1992, 57.

3.1 Venäjän keskitys 1, 2 ja 3

Vapaussodan päätyttyä jäi sotatila voimaan ja senaatti vahvisti asian päätöksellään 26.8.18. Näin ollen ei sotaväkeäkään asetettu rauhan kannalle.¹⁷⁵

Yleisesikunnan päällikkö Hannes Ignatius laati vuonna 1918 itsenäisen Suomen ensimmäiset puolustussuunnitelmat. Suunnitelmat valmistuivat äärimmäisen vähäisin resurssein tiukan aikataulun sanelemana Karjalankannaksen linnoittamisen tueksi. Saksalaisen avustusretkikunnan laatimat suunnitelmat olivat taas varsin puolustuksellisia, sillä aiempaan 15.2.1918 tehtyyn avunpyyntöön liittyen Saksa olisi ottanut tilanteen niin vaatiessa vastuun hyökkäyksellisistä tehtävistä. Kun reservin kasvaessa Suomen kenttäarmeijan koko vahvistui, oli yleisesikunnan yleisesti perusteltua laatia myös viimeistellyt ja päivitettyt suunnitelmat vihollisen toimien varalle.¹⁷⁶ Karjalankannasta pidettiin edelleen varteenotettavimpana vaihtoehtona mahdollisille puolustusasemille.

Karjalankannaksella puolustuslinja pystyttiin viemään mahdollisimman kauas Suomen ja Neuvosto-Venäjän väliseltä rajalta. Seutu oli hyvin metsäistä, minkä ansiosta se sopisi hyvin kevyesti varustetun jalkaväen taisteluun tarjoten mahdollisuuden jopa yllätykseen ja aloitteen kaappaamiseen. Karjalankannaksen asemat noudattaisivat Humaljoenlahti - Kipinolanjärvi - Kuolemajärvi - Hatjalahdenjärvi - Kaukjärvi - Muolaanjärvi - Äyräpäänjärvi - Vuoksi - Suvanto -linjaa, jolloin etenkin järvet, joet ja suoperäiset rannat vaikeuttaisivat laajalta rintamalta hyökkäävän vihollisen etenemistä.

Vihollisen 7. Armeijan vahvuudeksi arvioitiin 12800 taistelijaa, jotka tukeutuisivat 149 tykin tulenkäyttöön. Kuvaavaa suomalaisten puolustusasemille oli, ettei tykistön tähyttämiseen liittyville tehtäville löytynyt sopivia paikkoja, joten konekiväärien merkitys tulivoimaisimpina aseina alueellisessa kehyksessä tulisi korostumaan.¹⁷⁷

Sisällissodan jälkeisessä Suomessa oli selvää, että yhteiskuntarauha olisi välittömästi turvattava. Laadukkaalle ja järjestelmällisesti johdetulle puolustussuunnittelulle oli vasta itsenäistyneessä maassa tarvetta, sillä Suomen sisällissodan jälkeiseen tilanteeseen laaditut puolustussuunnitelmat eivät vastanneet enää siihen uhka-arvioon, mikä vuonna

---

¹⁷⁵ Arimo 1986a, 140.

¹⁷⁶ Arimo 1986a, 167.

¹⁷⁷ Arimo 1986a, 168.

1918 oli koettu todenmukaisimpana. Puolustussuunnittelu olisi saatava alulle toimenpitein, joilla ensimmäistä kertaa yksittäinen henkilö veisi tarpeellisin resurssein prosessin alusta loppuun itse.

Vaikka Suomen itärajan tilanne syksyllä 1919 ei lähellä sotaa ollutkaan, siitä huolimatta ilmapiiri oli paikoin hyvin kaoottinen aseellisine selkkauksineen. Neuvosto-Venäjällä käytiin sisällissotaa, mikä sai suomalaisten ja aunuksien vapaaehtoisista koostuneen retkikunnan yrittämään heimoahteen hengessä Itä-Karjalan osien liittämistä Suomeen. Vaikka retkikunnan retki päättyi tuloksettomana, se tuli vaikuttamaan Suomen ja Neuvosto-Venäjän väleihin merkittävässä määrin.

Neuvosto-Venäjällä pelättiin maan sisällissodan aikaista ulkovaltojen hyökkäystä Pietariin, eikä Suomikaan välttynyt näiltä epäilyiltä. Kenties tämän takia bolševikit ilmoittivat välittömästi olevansa hyökkäämässä Suomeen.¹⁷⁸ Toisaalta Neuvosto-Venäjän asevoimilla oli maan omasta sisällissodasta huolimatta poikkeuksellisen vahvat sotilaalliset resurssit, jotka se olisi kyennyt valjastamaan tarpeen vaatiessa laajan rintaman yllätykselliseen hyökkäykseen.

Vaikka saksalaisten laatimat ensimmäiset puolustussuunnitelmat löytyivät, ei joukolle olisi kyetty toteuttamaan tehokasta liikekannallepanoa keskityskuljetussuunnitelman puuttuessa.¹⁷⁹ Enckell saikin suunnittelutyöhön tuekseen nuoren, mutta sodissa rutinoituneen yleisesikunnan, joka ei epäröity huomioida menneissä sodissa tehtyjä erheitä osana suunnitteluprosessia.

Saatuun heti nimityksen yleisesikunnan päälliköksi Oscar Enckell matkusti maastontiedusteluun Karjalankannakselle ja koosti havaitsemansa puutteet Suomen puolustusjärjestelyissä muistioksi. Yleisesikunnan salaisessa kirjeenvaihdossa 29. syyskuuta 1919 päivätyssä kirjeessä Enckell käski lukuisia muutoksia toimeenpantaviksi aiempaan vuonna 1918 aloitettuun Karjalankannaksen puolustussuunnitelmaan sitoen.¹⁸⁰ Kirjeen olivat allekirjoittaneet Enckellin lisäksi päämajoituspäällikkö Nils Procopé ja Sotatoimien osaston virkaa tekevä päällikkö Arne Somersalo, molemmat tehtäviensä suomien valtuuksien puolesta.

---

¹⁷⁸ Arimo 1986a, 4.

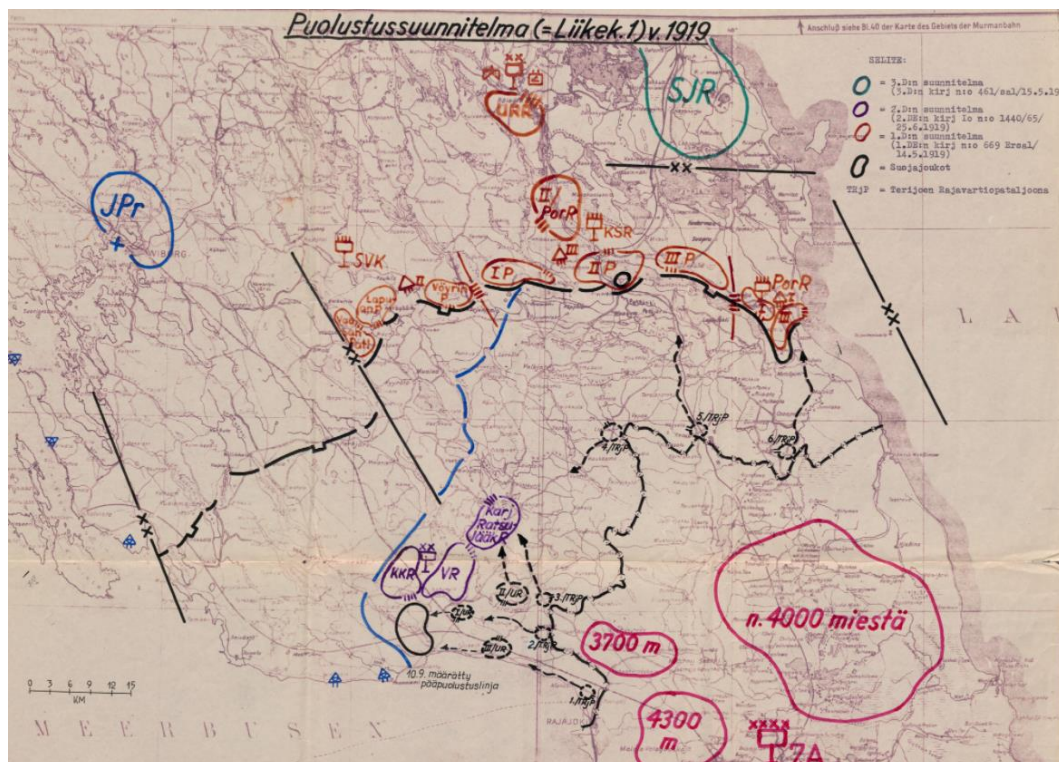
¹⁷⁹ Arimo 1990, 128.

¹⁸⁰ YE:n pääll. kirje n:o 1872/19, sal./29.9.1919. KA.

Neuvosto-Venäjän uhka oli realistisin vuonna 1921 julkaistuissa puolustussuunnitelmissa, jotka perustuivat Suomessa vuonna 1918 voimassa olleisiin suunnitelmiin.¹⁸¹ Puna-armeijan henkilöstöä oli aiemmin todetun mukaisesti kasvatettu määrällisesti Venäjän sisällissodan päättymiseen mennessä 5,4 miljoonaan mieheen.¹⁸² Noin 5,4 miljoonasta miehestä vihollisen arvioitiin tiedustelutietojen perusteella suuntaavan hyökkäykseen Karjalankannakselle kahdeksan divisioonan voimat.¹⁸³

Suunnittelutyö erosi aiemmasta, ja uudet puolustussuunnitelmat haluttiin erottaa Rappen ja saksalaisten laatimista edeltäjistään. Huomionarvoista on muutos puolustussuunnitelmien nimeämisessä, mikä näkyy kuvan 1 kartassa: *Puolustussuunnitelman* lyhenne oli *liikekannallepano 1 (liikek. 1)* vielä vuonna 1919.

Kuva 1: *Liikekannallepanotapaus 1.*¹⁸⁴

¹⁸¹ Venäjän keskitys 1 ja 2 valmistuivat vuonna 1921, mutta kehitystyötä jatkettiin muilla sotataidon keinoilla aina vuoden 1923 sotaneuvoston kokoontumiseen asti. Tärkeänä vaiheena suunnittelutyössä voidaan pitää komentajien perehtymistä toiminta-alueeseen rauhan aikana. Arimo 1986b, 201.

¹⁸² Kulomaa 2007, 10.

¹⁸³ Arimo 1986b, 235.

¹⁸⁴ Veikko Hendunen diplomityön liitteiden karttakuvat selventävät puolustusjärjestelyitä joukkojen osalta, ja täten käytän niitä tutkielmassa. Kuvia ei pidä sekoittaa linnoitussuunnitelmiin, joista laadittiin omat luonnoksensa. Karjalan kannaksen puolustussuunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39, Hendunen Veikko, Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökokoelma, SKK-1:707-711. KA, 1959.

Vuoden 1921 suunnitelmissa *liikekannallepano* korvattiin *keskitys*-termillä, ja tämän seurauksena *Puolustussuunnitelma* sai muodon *Venäjän keskitys I (V. K. I)*. Nimeäminen käskyttiin lopullisesti sotaministeriön kirjelmällä 24.3.1921.¹⁸⁵

Veikko Hendusen Sotakorkeakoulun diplomityö vuodelta 1959 erittelee ensimmäisen puolustussuunnitelman lähtökohdaksi Neuvosto-Venäjän ylivoimaisuuden vihollisena.¹⁸⁶ Aiemmin tässä tutkielmassa käsitellyn yhtenäistävän sotaopin lisäksi Hendunen osoittaa maaston tukevan vihollisen taistelutapaa: Pietarin sijainti, Karjalankannaksen suoperäinen metsämaasto ja laajat kulkuyhteydet olivat potentiaalisen hyökkääjän puolella.

Ylivoimaista vihollista vastaan varauduttaessa oli syytä kääntää asetelma pääläelleen: miten taistelusta saataisiin altavastaajan kannalta edullinen? Hendusen diplomityössä mainitaan *Venäjän keskitys I:n* perustuneen kesän aikaiseen sodankäyntiin, sillä yleisesikunnassa oli vallalla käsitys venäläisten heikosta talviolosuhteiden hyödyntämisestä sotatoimissaan.¹⁸⁷ Suomi kykenisi tekemään liikekannallepanon suotuisissa olosuhteissa ja miehittämään puolustuslinjan pääaseman.

Puolustussuunnitelmana *Venäjän keskitys I* rakentui puolustuslinjan varaan, jonka sijainnin ratkaisivat edulliset maastonmuodot ja aikautus, jotka tarjoaisivat mahdollisuuden toteuttaa liikekannallepanoa koskevat tarvittavat keskitykset. Nämä puolustusasemat sijaitsivat karkeasti Humaljoenlahti – Muolaanjärvi – Vuoksi – Taipale -linjaa mukailleen.¹⁸⁸

Vihollisen kuluttaminen passiivisesti puolustusasemista ei yksinään olisi ratkaisu vastapuolen pysäyttämiseksi, vaan puolustuksen tulisi pyrkiä aktiivisuuteen huomattavien reservijoukkojen käytöllä. Vaikka Enckell toteaa 2.2.1921 päivätyssä tilanteenarvioinnissa Neuvosto-Venäjän täysin ylivoimaiseksi mahdollisuuksiltaan, ei kyseessä ollut ensimmäinen kerta, jolloin omat joukot todettiin suorituskyvyltään riittämättömiksi.¹⁸⁹ Sisällissodan kuluttamalla resursseillaan Suomi kykenisi tuottamaan

---

¹⁸⁵ Arimo 1986b, 186.

¹⁸⁶ Karjalan kannaksen puolustussuunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39, Hendunen Veikko. Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökokoelma, SKK-1:707-711. KA, 1959, 16.

¹⁸⁷ Karjalan kannaksen puolustussuunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39, Hendunen Veikko. Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökokoelma, SKK-1:707-711. KA, 1959, 17.

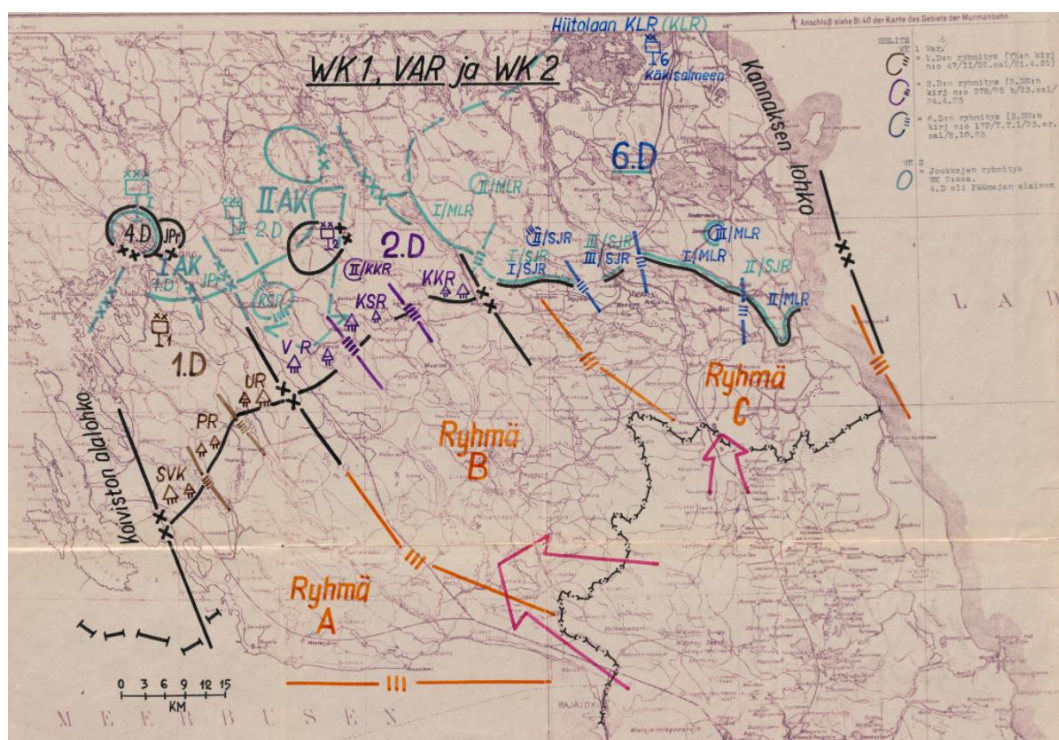
¹⁸⁸ Arimo 1986b, 186.

¹⁸⁹ Arimo 1990, 132.

viholliselle tappioita, mutta ei torjumaan, saati lyömään vastapuolta strategiseen defensiiviin perustuvassa taistelutavassaan.¹⁹⁰

Suunnitelmassa varauduttiin kehityskulkuun, jossa Neuvosto-Venäjän joukot löisivät edellä mainitun puolustuslinjan läpi. Tällöin puolustajan olisi irtauduttava epäedullisemmalle Viipurinlahti – Antrea – Saimaa -linjalle, missä puolustettavan alueen koko laajenee huomattavasti aiemmasta. Sivustauhkan suunnalle ei tässä suunnitelmassa jää montaa vaihtoehtoa, mutta mikäli vihollisen pääjoukko hyökkäisi Laatokan pohjoispuolista reittiä, iskisi pääjoukon kokonaisvoima tehokkaimmin puolustajaan tarjoten samalla mahdollisuuden vaikuttaa selustaan. Yleisesikunta päätyi 27.5.1921 päivätyssä tilanteenarviossa johtopäätökseen, että vihollisen päähyökkäys etenee Karjalankannaksen kautta.¹⁹¹

Kuva 2: Venäjän keskitys 1, Venäjän keskitys 1:n variantti ja Venäjän keskitys 2.¹⁹²

¹⁹⁰ Joukoille käskettäviä taktisia tehtäviä: 1) *tuottaa tappioita* tarkoittaa vihollisen kuluttamista ja henkilöstön tuhoamista, 2) *torjuu* käsittää hyökkääjän pysäyttämisen ja pääsyn estämisen oman toiminnan kannalta kriittiselle kohteelle, 3) *lyö* pakottaa vihollisen väistymään tai saattaa sen tilaan, mikä ei tarjoa edellytyksiä hyökkäyksen jatkamiselle. Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017, 156-157.

¹⁹¹ Arimo 1986b, 187-188.

¹⁹² Karjalan kannaksen puolustus suunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39, Hendunen Veikko. Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökoelma, SKK-1:707-711. KA, 1959.

Enckellin sotaopissaan painottama liikkuvaisuus huomioitiin puolustuslinjan aktiivisuudella, mikä toteutuisi sivustahyökkäyksellä Humaljoen alueella. Suomen joukkojen keskitys puolustusasemaan toteutettaisiin ratsuväkiprikaatilla, kahdella polkupyöräilijäpataljoonalla ja suojeluskuntajoukoilla.¹⁹³

Venäjän keskitys 2 perustui puolustukseen epäedullisemmassa asemassa Viipurin itäpuolella, mikäli Neuvosto-Venäjä tekisi yllätshyökkäyksen ja Suomen joukkoja ei ehdittäisi ryhmittää pääasemaan, mutta ajatuksena oli myös päästä vastahyökkäyksellä pääasemaan. Puolustussuunnitelma vahvistettiin 12.4.1923, sillä joukko-osastojen lausuntokierrokselta karttunut palaute oli huomioitu ja tarpeen vaatima maastontiedustelu oli suoritettu kesän 1922 aikana.¹⁹⁴

V. K. 2 mukainen linja oli heikkojen kulkuyhteyksin päässä, minkä lisäksi tähytysala oli paikoin rajallinen. Suunnitelman keskeisin tavoite oli toimeenpanna Viipurin suojaaminen riittävin resurssein. Suunnitelman toisena tavoitteena oli mahdollistaa joukkojen onnistunut keskittäminen *V. K. 1* mukaiseen puolustusasemaan.¹⁹⁵

Venäjän keskitys 3 puolestaan perustui edulliseen asemaan, mikä takaisi edellytykset hyökätä Pietariin. Suunnitelmassa vihjattiin mahdollisuuteen vallata Suomelle uusia alueita. Marko Palokangas on kirjoittanut 1920- ja 1930-lukujen suomalaista sotataitoa yleisesti leimanneen eräänlaisen kunnianhimon hyökkäykselliseen taktiikkaan.¹⁹⁶ Kenties Enckell piti venäläisen sotilaallisen ajattelun tuntevana upseerina kartoittamista oleellisena, ja tällöin hän voisi perustella kattavammin sen mahdottomuuden sotaneuvostolle. Sotataidolliset trendit lienevät olleet omiaan luomaan painetta myös hyökkäyksellisen puolustusratkaisun suunnittelemiselle.

Strategiseen offensiiviin perustunut *V. K. 3* vaatisi Suomen ja samoilla intresseillä operoineiden kumppanimaiden kanssa solmimaan liittoutuman¹⁹⁷, mutta tällaisen puuttuessa suunnitelman toteuttamista ei pidetty realistisena. Hyökkäys vaatii taistelulajina yli kolminkertaiset joukot puolustajaan nähden, eikä tämä ollut 1920-luvun määrävahvuuksilla mitattuna realismia. Ripeydellä ja määrätietoisella voimien

---

¹⁹³ Arimo 1986b, 179.

¹⁹⁴ Arimo 1986b, 201.

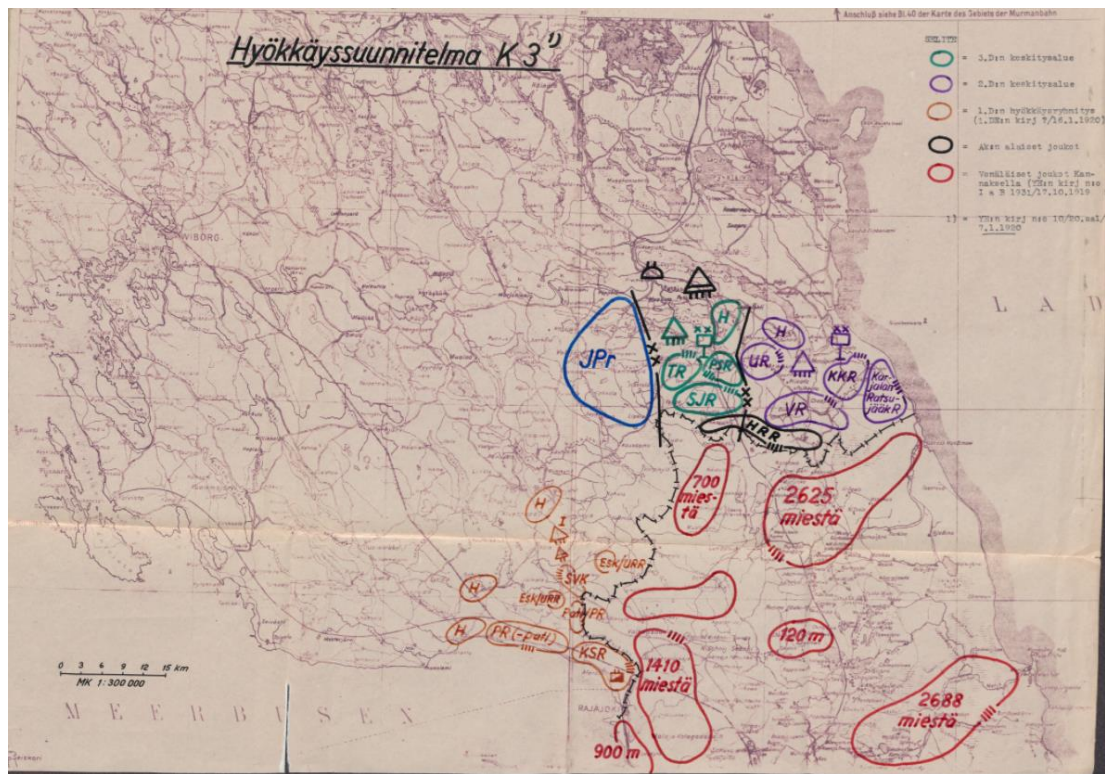
¹⁹⁵ Arimo 1986b, 199-200.

¹⁹⁶ Karjalainen (toim.), Palokangas 2021, 27.

¹⁹⁷ Valtioiden välinen suhde yhteisen pyrkimyksen saavuttamiseksi. Päämäärinä voidaan pitää vastustajan heikentämistä, hyötyjen jakamista liittouman sisäisesti, sotilaallisen kapasiteetin kasvattamista ja oman voiman epäämistä vastapuolelta. Lintonen 1996, 30.

keskittämällä Pietari saataisiin suunnitelman mukaisesti vallattua, minkä jälkeen puolustuslinjan keskittäminen Nevan joenvarteen olisi nopein ja siten perustelluin ratkaisu.¹⁹⁸

Kuva 3: Venäjän keskitys 3 eli hyökkäyssuunnitelma.¹⁹⁹

Neuvosto-Venäjän uhkaan varautumisen lisäksi yleisesikunnassa koettiin painetta Ruotsin puolelta: ruotsalaisessa lehdistössä oli käsitelty Ahvenanmaan kysymystä syksyllä 1919. Tilanne oli mielenkiintoinen, ja paljon spekulointia mahdollisuudella liittää Ahvenanmaa osaksi Ruotsin monarkiaa.²⁰⁰ Tämän seurauksena Suomessa suhtauduttiin kaikkeen mahdolliseen yhteistyöhön Ruotsin kanssa varauksin.

Ruotsin keskitys 1 toteutuisi yleisesikunnan mukaan Ahvenanmaan valtaamisena, Ahvenanmaa sijaitsi riittävän etäällä sotaväen keskeisimmistä joukoista. Valtaukseen menisi neljästä viiteen päivää, jonka jälkeen Ruotsi jatkaisi päävoimiensa keskittämistä

¹⁹⁸ Arimo 1986b, 219-221.

¹⁹⁹ Karjalan kannaksen puolustus suunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39, Hendunen Veikko. Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökoelma, SKK-1:707-711. KA, 1959.

²⁰⁰ Kronlund 1988, 54.

Suomen lounais- ja länsirannikoille kolmentoista divisioonan voimin. Liikekannallepano saavuttaisi rannikon kahdeksassa päivässä. Mahdollinen hyökkäys Pohjois-Suomessa maitse ei olisi strategisen hyödyn kannalta merkittävä, joten suunnitelma keskittyi Ahvenanmaahan ja lounaisen rannikon puolustamiseen.²⁰¹ Suunnitelman tueksi Ahvenanmaalle oli asetettu pataljoonan verran Porin Rykmentin joukkoja, jotka turvasivat alueen koskemattomuuden.²⁰²

Välit menivät kuitenkin niin kireiksi, että valtioneuvosto antoi 21.6.20

tulenauskäskyn siltä varalta, että ruotsalaiset yrittäisivät nousta maihin

*Ahvenanmaalle.*²⁰³

Vuonna 1921 solmittu *Ahvenanmaan sopimus*²⁰⁴ vankisti Ahvenanmaan saarten puolueettomuutta ja linnoittamattomuutta. Sopimusta kutsuttiin demilitarisointisopimukseksi ja siinä tuotiin lisäyksiä vuoden 1856 valtiosopimukseen. Sopimuksen osapuolet olivat Kansainliiton jäsenmaita; Neuvosto-Venäjä ei puolestaan ollut allekirjoittajien joukossa.²⁰⁵ Ahvenanmaan tilanteen ratkaisua sopimuksin voidaan pitää näytteenä Oscar Enckellin hyväksymästä puolustusratkaisusta, vaikka myöhemmin hän kirjoitti puolueettomuuden olevan haastava tila ylläpitää muiden valtioiden aiheuttamien konfliktien paineessa.²⁰⁶ Ahvenanmaan alueen vakautta valvoneet joukot kotiutettiin lähtövaruskuntaansa Poriin vuoden 1922 tammikuun loppuun mennessä.²⁰⁷

Puolustussuunnitelmaa Ruotsin varalle voidaan pitää näytteenä 1920-luvun epävakaasta sotilaspoliittisesta tilanteesta. Kenties Ruotsissa yleistä suhtautumista Suomea kohtaan hiersi pitkä yhteinen historia, mikä päättyi Suomen liittämällä osaksi Venäjän keisarikuntaa 1800-luvulla. Suomen osaksi jäi sotaan varautuminen itsenäisesti, mikä huomioitiin sekä sotaneuvoston pöytäkirjassa, että myöhemmin puolustusrevisionin

---

²⁰¹ Arimo 1986b, 227-228.

²⁰² Arimo 1986b, 92.

²⁰³ Arimo 1986b, 15-16.

²⁰⁴ Österlund 2020, 156.

²⁰⁵ Arimo 1986b, 234.

²⁰⁶ Enckell 1925, 8-11.

²⁰⁷ Arimo 1986b, 92.

mietinnössä. Tilanteen rauhoittuessa yleisesikunnassa käännettiin suunnitelun painopiste takaisin Neuvosto-Venäjän varalle laadittujen suunnitelmien viimeistelyyn.

3.2 Puolustussuunnitelmien kritiikki 1923

Puolustussuunnitelmia arvioitiin ja tarkasteltiin parhaan saatavilla olevan osaamisen keinoin. Suunnittelutyöhön käytettävissä ollut ajanjakso syksystä 1919 loppuvuoteen 1923 vaikuttaa ensiarviolta pitkältä, mutta tämä selittyy osin tilanteen ainutlaatuisuudella. Aiemmin laaditut saksalaisten suunnitelmat takasivat perusteellisen ajankäytön, vaikkei niitä käyttöarvoltaan pidetty enää ajanmukaisina. Puolustusratkaisua vastaanottamassa olleet sotaneuvosto ja myöhemmin puolustusrevisioni saivat jo pitkän odotuksen perusteella syyn valmistautua perusteellisesti laadittujen vaihtoehtojen kuulemiseen.

Puolustussuunnitelmia käsiteltiin sotaneuvoston²⁰⁸ kokouksessa 5.-6.11.1923 yleisesikunnan päällikön Enckellin alustuksen pohjalta. Neuvosto-Venäjän voidaan todeta olleen keskeisin turvallisuusuhka laadittujen suunnitelmien nimien perusteella. Ainoana vaihtoehtona ylivoimaisen vihollisen varalle nähtiin maan koskemattomuuden puolustaminen tilanteen niin vaatiessa.²⁰⁹ *Ruotsin keskitys 1* jätettiin kokonaan käsittelemättä sotaneuvostossa, sillä Kansainliitto oli aiemmin saanut sovittua Ahvenanmaan kysymykseen ratkaisun. Sotaneuvostossa laaditun pöytäkirjan merkinnöistä vastasi sihteeri eversti Arthur Spåre, vanhan väen upseeri hänkin.

Enckell totesi alustuksessaan uhan suuntautuvan yhdestä potentiaalisesta suunnasta. Alustuksen jälkeen *Venäjän keskitys 1, 2 ja 3* käsiteltiin Enckellin esittelemänä.²¹⁰ Peruslähtökohtana keskityksissä *1 ja 2* oli strateginen defensiivi ja keskityksessä *3* strateginen offensiivi. Offensiivin edellytyksenä oli tilanne, jossa Suomi saisi solmittua vahvan sotilaallisen liittoutuman, mutta tämä ajatus kaatui vielä 1920-luvulla sopivien kumppanimaiden puutteeseen.

---

²⁰⁸ Kuten aiemmin tutkielman luvussa 1.4 käy ilmi, oli sotaneuvoston kokoonpano paikoin 9-2 edullinen vanhan väen upseereille. Tämä vaikutti neuvoston sisäiseen yhteistoimintaan negatiivisesti aiheuttaen riitoja. Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

²⁰⁹ Arimo 1986b, 241.

²¹⁰ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

Mikäli Neuvosto-Venäjä hyökkäisi Suomeen, se etenisi Enckellin mukaan todennäköisimmin Karjalankannasta kohti hyvien liikenneyhteyksiensä ansiosta. Ari Raunio on kuvannut osuvasti aluetta porttina Suomeen, sillä sen suuret järvet ohjaavat liikkeen kapeikkoihin puolustajan eduksi.²¹¹ Pietaria Enckell puolestaan piti hyökkäykseen lähtöasemana, sillä sen infrastruktuuri oli säilynyt vahvana vuonna 1918 menetetyistä pääkaupungin asemasta huolimatta. Rautatiet mahdollistaisivat suurten joukkojen liikuttelun, toisin kuin sivustassa Laatokan tasalla.²¹² Etelä-Suomessa sijaitsivat myös hyökkääjän kannalta keskeisimmät tavoitteet, olivathan Suomen asutus ja teollisuus keskittyneet sinne.

Hyökkäys saattaisi kuitenkin suuntautua Karjalankannaksen sijaan maahyökkäyksenä mistä tahansa itärajan suunnasta. Etelä- ja länsirannikon puolustusjärjestelyitä ei myöskään tullut laiminlyödä, ja Enckell korosti puolustettavan alueen laajuutta Jäämereltä Ahvenanmaalle saakka.²¹³ Vihollisen arvioitiin pitävän eristämisen näkökulmasta merkittävimpinä tavoitteina Viipuria, Karjalankannaksen ja Laatokan Karjalan välistä Viipurin-Hiitolan -rautatietä ja Elisenvaaraa.²¹⁴

Vihollisen arvioitiin kykenevän hyökkäämään Karjalankannakselle kahdeksan divisioonan voimin. Näistä kuusi hyökkäisi Länsi-Kannaksen kautta, jota pidettiin nopeimpana reittinä Viipuriin. Kaksi divisioonista hyökkäisi puolestaan Itä-Kannaksen puolelta.²¹⁵ Vihollisen liike tulisi pysäyttää hyvissä ajoin ennen Viipurista Lieksaan lähtevää rautatielinjaa, mikä taattaisiin joukkojen nopealla keskittämisen avulla. Vihollisen joukkojen pidättäminen korostuisi, sillä liikekannallepano tulisi viemään aikaa ennen Suomen kokonaisvoiman siirtämistä puolustusasemiin.²¹⁶

Karjalankannakselta oli havaittavissa maastonmuotoja mukailleen viisi puolustusasemaa, joiden leveydet vaihtelivat ilman luonnonesteitä 33-70 kilometrin välillä. Divisioonan arvioitiin selviytyvän 15 kilometrin linjan puolustusvelvoitteista, joten joukkoja

---

²¹¹ Raunio 1992, 60.

²¹² Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

²¹³ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

²¹⁴ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

²¹⁵ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA. Arimo 1986b, 235.

²¹⁶ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

tarvittaisiin jopa viiden divisioonan verran esitettyihin aseisiin. Edullisimmassa arvioissa kolmella ja puolellakin pärjättäisiin. Puolustusasemien etäisyys Pietarista vaihteli 60-140 kilometrin välillä, mikä tarkoittaisi sen aikaisilla marssinopeuksilla Vammelsuu-Taipale-linjan saavuttamista jopa kolmessa päivässä. Hyökkäyksen nopeus pakottaa tarkastelemaan puolustusasemien järjestelyjä kriittisesti.

Liikkuvaisuutta voidaan lisätä alistamalla polkupyöriä keskeisimmille joukoille. Linnoittamalla ja konetuliaseiden määrää kasvattamalla puolestaan luodaan taistelunkestävyyttä ensimmäisille linjoille. Enckell näki epäsuotuisan vaihtoehdon, missä Humaljoki-Taipale-asemaa ei ehdittäisi miehittää. Tämän vuoksi oli suunnattava linnoittamisen painopistettä myös Nuuraa-Taipale-asemaan.²¹⁷

Suomen puolustus ratkaistaisiin ensisijaisesti Karjalankannaksella, minne suunnattaisiin kuusi seitsemäsosaa kenttäarmeijasta. Laatokan, Suojärven ja Joensuun alueet muodostaisivat jäljelle jääneiden joukkojen toiminta-alueen. Kiintoisaa sinänsä, että yleisesikunnan suunnitelmissa rannikot ja itärajan pohjoisemmat osat jäisivät pelkästään suojeluskuntajoukkojen vastuulle.

Lopuksi Enckell esitti, että puolustussuunnittelu oli vaikein työ, jonka yksittäinen maa saa ratkaistavakseen. Enckellin kuvaamaa tilannetta voidaan verrata nykypäivän epäsymmetriseen sodankäyntiin, jossa epäsuhtaiset vastapuolet sotivat toisiaan vastaan tietämättä vihollisensa toimenpiteistä, päämääristä tai ulkonäöstä (tunnuksettomat sotilaat).²¹⁸ Enckell asetti Suomen puolustuksen onnistumisen edellytyksiksi kykenevän sotaväen, mahdollisimman suuren kenttäarmeijan, soveltuvat resurssit, ajanmukaiset meri- ja ilmavoimat sekä näitä pyrkimyksiä tukevan teollisuuden.

Enckellin kuulemisen jälkeen oli sotaneuvoston vuoro arvioida niitä keskeisimmän sisällön osalta. Pääsuunnitelmaa (*V. K. I*) kehuttiin toimintasuunnan osalta, mutta sitä pitäisi kehittää muilta osin. Pietarin suurkaupungin piiri eli Kronstadt tulisi eristää, kun taas puolustus sijoitettaisiin Vammelsuu-Taipale-linjalle. Tästä Enckell esitti eriävän mielipiteen: joukot eivät kykenisi pitämään kyseistä puolustusasemaa, vaan divisioona

---

²¹⁷ Arimo 1986b, 238.

²¹⁸ Nils Marius Rekkedal kuvaa epäsymmetrisen sodankäynnin olevan varautumista sotatoimiin odottamattoman ja tuntemattoman vihollisen kanssa. Tämän sodankäynnin muodon toimeenpanemana oman joukon sotaopin eli doktriinin tulisi olla joustava tarjoten vastatoimenpiteitä epäsymmetrisien vastapuolen joukkojen varalle. Rekkedal 2013, 275.

toisensa jälkeen tuhoutuisi taisteluiden pitkittyessä. Yleisesti suunnitelmaa pidettiin liian passiivisena.²¹⁹

Suojajoukkoja sotaneuvosto piti puolestaan puutteellisina. Niiden määrävahvuutta esitettiin nostettavan kolmasosaan rauhan ajan joukkojen organisaatiosta. Kiviniemen sillanpääasemaa tulisi käyttää hyökkäyksen lähtöasemana. Sekin tulisi Enckellin mukaan unohtaa, sillä offensiiviin ei ollut resursseja.

Lopputulena nykyinen suunnitelma (*V. K. I*) säilyisi reunaehdolla, jolla selvitetäisiin mahdollinen järjestely rintamaanmarssin suorittamiseksi lähempänä valtakunnan rajaa. Enckell lisäsi tähän esityksen erillisen puolustusvalmistelukomissionin perustamisesta. Komissio tunnettiin myöhemmin puolustusrevisionina. Puolustusrevisioni nimitettiin 26.11.1923 tehtävänsä, mutta se alkoi puolustusjärjestelmän ja täten Suomen puolustusratkaisun täysipanoiseen kehittämistyöhön vasta seuraavien vuosien aikana.

Sotaneuvostoa moniulotteisemmalla asiantuntemuksella varustettu puolustusrevisioni sai riittävästi aikaa mietintönsä valmisteluun. Valmis 1200-sivuinen esitys puolustusjärjestelyistä julkaistiin tammikuussa 1926, mutta esitys tiivistettiin kansanedustajille suunnatuksi helppolukuisemmaksi kirjaksi. Puolustusvoimille neljä tehtävää mietinnössä määritellyt toimitukset velvoitti puolustuslaitosta²²⁰ torjumaan vihollisen, minkä lisäksi liittoutumisyriksistä huolimatta torjuntatehtävään tulisi kyetä pelkäämään omien joukkojen suorituskykyyn turvaten.²²¹ Sotaneuvostosta poiketen, puolustusrevisioni ei osoittanut konkreettisia esimerkkejä toteutustavoista, vaan laati pikemminkin suuria kokonaisuunpuolustusellisia linjoja puolustusjärjestelmän kehittämisen hyväksi.

3.3 Rakenteellista muutosta kohti: upseerikapina 1924

Vanhan väen upseerit pitivät hallussaan puolustuslaitoksen avaintehtäviä, mikä ei miellyttänyt jääkäriupseereja. Vanhan väen upseerit nähtiin esteenä jääkäritaustaisten tasavertaiselle urakehitykselle, mikä henkilöityi erityisesti sotaväen päällikkö

---

²¹⁹ Sotaneuvoston ptk. liitteinen 5.-6.11.1923. Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I), Sotaneuvosto, T2858/1. KA.

²²⁰ Aiemmin sotaväki ja sotalaitos.

²²¹ Kemppe 2011, 123-125.

Wilkamaan.²²² Koska yhteistä säveltä ei löytynyt, oli järjestelmän edun mukaista, että puolustuslaitoksen kehittämistä jatkettaisiin yhden upseeriryhmän linjausten mukaisesti. Kärjistetyksi vanhan väen upseerien etuna pidettiin kokonaisvaltaista vihollisen tuntemusta, mutta venäläinen sotilaskoulutus teki heistä joidenkin jääkäriupseerien keskuudessa arveluttavia.

Jarkko Kemppi kirjoittaa kahden upseeriryhmän välisistä koulutuksellisista eroista käytännön esimerkein: hajanainen upseeristo aiheutti lukuisia ristiriitoja kasarmiarjen toteuttamisessa. Osa varusmiehistä arvosti venäläisen koulutustaustan hankkineiden upseerien monipuolista kokemusta, kun taas nuoria jääkäriupseereita pidettiin kokemattomina. Toisaalla varusmiehet eivät osanneet toimia vanhan väen upseerien alaisuudessa, he olivat tottuneet noudattamaan saksalaisen tavan mukaisia käskyjä.²²³ Esimerkit osoittavat, että koulukuntien väliset erot eivät olleet omiaan kohentamaan vasta itsenäistyneen maan sotilaskoulutuksen yhtenäisyyttä.

Reino Arimo toteaa varsinaisen upseerikapinan suunnittelun saaneen alkusysäyksen 2.-3.1.1923, jolloin joukko jääkäriupseereita kerääntyi Helsingin upseerikasinoille keskustelemaan ylimmän johdon laiminlyömistä puolustuslaitoksen epäkohdista.²²⁴ Sanomalehdissä heitä puolustivat *Ilkka*-lehden päätoimittaja Santeri Alkio yhdessä aktivisti Elmo Kailan avustuksella.²²⁵ Tätä oli edeltänyt Maalaisliiton sanomalehtien kirjoittelu upseerikunnan mahdollisista puhdistuksista.²²⁶

Ilkan lisäksi päivälehti *Uusi Suomi* ja Suomen itsenäistymiseen liittyneisiin aiheisiin keskittynyt poliittinen *Suunta*-lehti pitivät yllä keskustelua jääkäriupseerien aseman vankistamiseksi. Puolustuslaitoksen epäkohtiin keskittynyt kirjoittelu nosti esille aika ajoin vanhan väen upseereja, joiden epäiltiin toimineen sopimattomasti tai ylittäneen toimivaltansa rajat. Moni keskijohdosta halusi Wilkaman ja Enckellin erotetuiksi: Wilkamaa pidettiin rajoittuneena ja sopimattomana hoitamaan tehtävänsä, kun taas Enckellin monialainen lahjakkuus upseerina teki hänestä vaarallisen ja siten

---

²²² Jääkäriupseerit eivät kuitenkaan vastustaneet Mannerheimia, vaikka hän vanhan väen upseeri olikin. Talvela 1976, 58.

²²³ Kemppi 2011, 159.

²²⁴ Arimo 1986b, 75.

²²⁵ Terä, Tervasmäki 1973, 100–102.

²²⁶ Kemppi 2011, 157-158.

arveluttavan.²²⁷ Lisäksi molemmat olivat hoitaneet tehtäviään jo viidettä vuotta, ja tämän pitkän ajanjakson voidaan tulkita kohottaneen jääkäriupseerien muutostahtoa.

Merkillistä oli, että sotaväen ja yleisesikunnan päällikkö olivat molemmat presidentin nimittämiä; heitä ei siis voinut erottaa hallituksen toimeenpanemana tai upseerien kuohunnan seurauksena. Uusi sotaväen päällikkö olikin jo hetken aikaa suunnitteluvaiheessa selvillä, mutta maalaisliiton vastustaessa ajatus Mannerheimin palkkaamisesta unohdettiin.²²⁸ Presidentti Ståhlberg myönsi Wilkaman sopimattomuuden sotaväen päälliköksi, mutta hän ei nähnyt soveltuvaa korvaajaa vaativaan tehtävään.

Lopulta henkilöstövaihdoksen menettelytavaksi valikoitui virkavapaa, minkä aikana Wilkama lähti kiertämään ulkomaisia joukko-osastoja. VäliaikaISRatkaisuna Vilho Nenonen päätyi hoitamaan nuorimpana kenraalikunnan jäsenenä puolustuslaitoksen ykkösvirkkaa, mikä sopi jääkäriupseereille. Vaikka Mannerheimin nimi nousi spekulatioissa esille vaihtoehtona, kuvasti nuoren Nenosen valinta hyvin muutosta, joka tuli tapahtumaan.²²⁹ Vaikka Nenonen oli taustaltaan vanhan väen upseeri, häntä pidettiin sopivana valintana joustavuutensa ansiosta.²³⁰

Vuonna 1924 upseerikapinan valmistelu eteni: jääkäriupseerit laativat vaatimuksista puolustuslaitoksen kehittämiseksi muistion, jonka pohjalta he alkoivat toteuttamaan muutosta. Koulutusjärjestelmää olisi muutettava ylimpiä tehtäviä silmällä pitäen, mutta siihen eivät Venäjällä koulutuksen saaneet henkilöt enää vaikuttaisi. Vaatimusten esittelyn tukena toimi tuolloinen puolustusministeri Iwar Aminoff, jonka esittelemänä valtioneuvosto antoi vaatimuksille hyväksyntänsä. Kehitystyön lisäksi jääkäriupseereilla oli sanottavansa henkilöstön suhteen: mikäli aiemmin mainitut henkilöt eivät ylimmässä johdossa väistyisi, julkaistaisiin upseerien joukkoeroanomus. Tämän vaatimuksen takarajaksi asetettiin 23.4.1924.²³¹ Vaikka joukkoeroanomus oli yli 90 prosentin kannatuksellaan²³² menestys, se osoittaa upseerin tehtävää hoitavalta epävakaata kapinamieliläisyyttä. Lopulta upseerikapina ei aiheuttanut ylimääräisiä, negatiivisia toimenpiteitä siihen osallistuneille.

---

²²⁷ Syrjö 2012, 135-136.

²²⁸ Syrjö 2012, 142.

²²⁹ Syrjö 2012, 142-145.

²³⁰ Syrjö 2012, 143.

²³¹ Kemppi 2011, 163.

²³² Kemppi 2011, 164.

Kuten aiemmin kävi ilmi, jääkäriupseerit olivat vahvasti edustettuina 1920-luvun puolustuslaitoksessa ja puolustusrevisionissa, joka vastasi puolustussuunnitelmien arvioinnista. Suomen puolustusministeriksi valittiin upseerikapinan yhteydessä suojeluskuntien ylipäällikkö Lauri Malmberg. Hän oli taustaltaan jääkäriupseeri ja ansaitsi siten upseerikunnan hyväksynnän.²³³

Tapahtumaketju Enckellin eroamisen taustalla jää osin vaillinaiseksi. Hänen voidaan toki epäillä jättäneen eroanomuksensa kuultuaan Vilho Nenosen nimityksestä sotaväen päälliköksi: Nenonen oli virkaiältään huomattavasti nuorempi ja nousemassa Enckellin esimieheksi. Lienee kuitenkin todennäköisintä, että häntä oli jo aiemmin painostettu jääkäri liikkeen puolesta, mutta ei missään vaiheessa pakotettu eroamaan yleisesikunnan päällikön tehtävästä.²³⁴ Enckellin suhde Nenoseen olisi kiintoisaa selvittää, sillä jo aiemmin Veli-Matti Syrjö on selvittänyt kirjoituksessaan vanhan väen upseerien riitaisuutta, minkä sotaneuvoston eripura osaltaan vahvisti.

Yleisesikunnan päällikkönä Oscar Enckellin korvaajaksi nousi vuonna 1924 Axel Erik Heinrichs, joka jääkäritaustastaan huolimatta arvosti edeltäjänsä ammattitaitoa, kokemusta ja ansioita. Enckell erosi omasta pyynnöstään, vaikka hän oli vastikään saanut ylennyksen kenraaliluutnantiksi. Heinrichs puolestaan oli toiminut yleisesikunnan päällikön tehtävässä lyhyin viransijaisuuksin vuosien 1922 ja 1923 aikana.²³⁵ Kovin pitkäaikainen tehtävänhoitaja ei Heinrichs lopulta ollut, sillä jo vuonna 1925 hänen tilalleen tuli Kurt Martti Wallenius. Walleniuksen johdossa jatkettiin aina vuoteen 1930 asti.²³⁶

Tässä luvussa käsiteltiin Enckellin päällikkökauden puolustussuunnitelmien sisällön, niihin kohdistuneen palautteen ja puolustussuunnitelmia seuranneet vaikutukset puolustuslaitoksen keskuudessa. Vaikka puolustussuunnitelmat esiteltiin äänenemmistöltään vanhan väen upseereista koostuneelle sotaneuvostolle, eivät suunnitelmat saaneet yksimielistä vastaanottoa. Suunnitelmat olivat pitkälle vietyjä, realistisiin uhkakuviin varautuvia ja riittävän erilaisia. Myös Ruotsin muuttuvaan tilanteeseen oli varauduttu, vaikka sen varalle laadittu suunnitelma ei ikinä konkretisoitunutkaan.

---

²³³ Selén 1999, 168.

²³⁴ Syrjö 2012, 146.

²³⁵ Nimikirjanote 7292, Heinrichs, Axel Erik. KA.

²³⁶ Pilke 2021, 15.

Lopulta suunnittelutyön päätyttyä päädyttiin ratkaisuun, jonka seurauksena yleisesikunnan päällikkö Enckell erosi tehtävästään. Työ puolustussuunnittelun hyväksi oli täytetty, mutta nuhteettomasti tehtävänsä hoitaneen kenraalin nopea poistuminen upseerikapinan yhteydessä herättää kysymyksiä. Olisiko hänellä ollut vielä annettavaa jääkäriupseerien rinnalla? Talvisodan aikaan vuonna 1939 Enckell palasi asevoimiin vajaan 15 vuoden tauon jälkeen, tällä kertaa neuvottelijan ja ylipäällikön edustajan rooleissa.²³⁷ Vaikka upseerikapinan seurauksena uudistunut puolustuslaitoksen johto sai huomattavalla tavalla kehitettyä tulevina vuosikymmeninä Suomen puolustusjärjestelmää, jää tulkinnanvaraiseksi se käyttämätön potentiaali, joka Enckellin eron myötä menetettiin.

---

²³⁷ Arimo 1990, 120.

LOPPULAUSE

Käsittelin tutkielmassani Suomen puolustussuunnittelua vuosina 1919-1924 kolmen Neuvosto-Venäjän ja yhden Ruotsin varalle laaditun puolustussuunnitelman esimerkein. Puolustussuunnitelmat ja niihin liittyvä komiteatyöskentely ovat paikoin laajasti tutkittuja aiheita Maanpuolustuskorkeakoulun tutkimuskentässä, mutta tarkoin pohdituilla tutkimuskysymyksillä sain suunnittelutyöstä uutta tietoa. Oulun yliopistossa aihetta ei ole aiemmin tutkittu, mikä lisäsi kiinnostustani keskittymään suunnittelutyöhön henkilöineen, menetelmineen ja seurauksineen.

Tutkielman aineistona toimineet yleisesikunnan asiakirjalähteet ja muistelmateokset osoittivat, että puolustussuunnittelu voidaan toteuttaa pienin resurssein suurmaa-armeijan hyökkäyksen varalle, mutta haastavan lähtökohtatilanteen takia lopputuotteelle on vaikeaa saada hyväksynnän ykseyttä. Puolustussuunnitelmat saatiin valmiiksi, mutta sotaneuvoston esittelyn jäljiltä niiden koettiin tarvitsevan lukuisia korjauksia.

Puolustussuunnitelmia 1919-1924 koskevissa aiemmissä tutkimuksissa korostuu puolustussuunnitelmien sisältö, eikä sisällissodan ja toisen maailmansodan välisen ajan puolustussuunnittelun suunnittelutyöstä ole tehty varsinaisia tutkimuksia. Itse arvioin tämän tutkimusaiheen tärkeäksi kahdesta syystä. Ensinnäkin alivoimaisen sotaväen varautuminen suurvalta-armeijan hyökkäykseen on operatiivinen haaste, johon tutustuminen kehittää sotataidollista hahmottamiskykyä. Toisekseen suunnitelmien taustalla tapahtunut työskentely, työskentelyssä käytetty metodivalikoima ja suunnittelutyöhön varatut resurssit muodostavat itsenäisyyden alun sotahistoriassa tutkimuksellisen aukon, mihin tällä tutkielmalla vastaan tietyiltä osin.

Tässä tutkielmassa selvitin, mitkä tahot vastasivat puolustussuunnittelusta. Paikoin törmää virheellisiin tulkintoihin siitä, että Oscar Enckell laati puolustussuunnitelmat yksin, ja toisaalla taas yleisesikunnan väitetään olleen niiden takana. Tulin työssäni tulokseen, jossa tulkitseen Enckellin vastanneen puolustussuunnitelmista yleisesikunnan tarjoamin resurssein. Yleisesikunnan organisaatio oli etenkin rajauksen alkuvuosien aikana pitkän muutostyön muokkaama, joten suunnittelua ei toteutettu ideaaleissa olosuhteissa. Enckell ei saanut parasta tukea edeltäjiltään, mutta ajalliset resurssit voidaan nähdä suunnittelutyön kannalta riittävinä.

Analyysin työkaluna käytin Enckellin yleisesikunnan sotataidossa ilmenneitä määrävahvuuden, liikkuvaisuuden ja voimansäästöperiaatteen käsitteitä. Tutkimuksen tulosten perusteella luettelen Suomen puolustussuunnittelun keskeisimmät sotataidolliset tekijät: maastontiedustelu, sotapelaaminen, linnoittaminen, ulkomaanopinnot ja kansainvälisen näkemyksen tuoma tuki. Puolustussuunnitelmat altistettiin suunnitteluprosessista irrallaan olleiden henkilöiden arvioitaviksi, mikä korostaa osaltaan suunnittelun laadukkuutta.

Lähteiden perusteella Suomen puolustussuunnitelmien sisältö koostui strategiseen defensiiviin tai strategiseen offensiiviin perustuvista suunnitelmista. Suomelle laadittiin kolme puolustussuunnitelmaa Neuvosto-Venäjän varalle: *Venäjän keskitys 1, 2 ja 3*. Suunnitelmia yhdisti Karjalankannaksen toiminta-alue, mutta suunnitelmat erosivat muuten keskeisen sisällön osalta. Liikekannallepanon nopeus, maaston hyödyntäminen ja yllätys korostuivat kaikissa suunnitelmissa. Puolustussuunnitelmista on tulkittavissa resurssivahvan suurvalta-armeijan ja pienen valtion välinen vastakkainasettelu, jossa altavastaajalle ei ole tarjolla menestyksekkäitä vaihtoehtoja.

Puolustussuunnitelmien kritiikki kohdistui sisällön lisäksi niiden laatijoihin ja laajemmin toiseen upseeriryhmään. Sotaneuvosto tulkitsi puolustussuunnitelmia aiempaa kokemustaan hyödyntäen. Tarkastelu ei jäänyt pelkästään neuvoston sisälle, vaan kokoonpanossa vähemmistöön jääneet jääkäriupseerit kommentoivat näkemyksiään epäsuorasti tyytymättömyydellään vanhan väen upseereita kohtaan erouhkan keinoin ja suorasti laatimalla myöhemmin oman puolustusratkaisunsa, mikä tunnetaan nimellä *Venäjän keskitys 27*.

Kokoavana tutkimustuloksena tutkielmassa korostuu suomalaisen sotataidon murros osana puolustussuunnittelua: kansallista osaamista ei ollut ja tukea haettiin kansainvälisiltä sotateoreetikoilta. Saksalaisten vaikutus jääkäriupseereiden muodossa kehitti sotaväen syviä rivejä keskijohdossa, vaikka ylimpiä virkoja hallussaan pitivät Venäjällä koulutuksen saaneen upseeriryhmän edustajat. Lähdekirjallisuus puolestaan korostaa tutkimuskirjallisuuden näkemyksiä Enckellin sotataidollisesta ajattelusta, mikä vahvistaa entisestään hänen päätymistään puolustussuunnitelmaan *Venäjän keskitys 1*.

Jatkotutkimusaiheena nostan esille puolustussuunnittelussa käytetyt menetelmät, joita käsittelemme tutkielman toisessa pääluvussa. Tutkin hyvin lyhyen aikavälin

puolustussuunnittelua, joten olisi kiintoisaa selvittää suunnittelutyössä käytettyjen menetelmien kehittyminen itsenäistymisen ja toisen maailmansodan välisenä aikana.

Suomen puolustussuunnitteluun liittyi upseeriryhmien välinen valtataisto. Toisena jatkotutkimusaiheena näkisinkin eri upseeriryhmien välisen toiminnan yhden sotaväen alaisuudessa. Upseeriryhmien tutkiminen olisi kannattavaa esimerkiksi sanomalehtikirjoittelua analysoimalla; tutkimuskirjallisuuden perusteella jääkäriupseerit olivat tässä aktiivisempia muutoshakuisuutensa ansiosta.

Kolmantena jatkotutkimusaiheena selvittämisen arvoinen olisi Oscar Enckellin sotataidollinen ajattelu: sotien aatehistoriaa on tärkeää selvittää jo tehtyjen ratkaisujen perustelemiseksi. Enckell oli taustaltaan harvinaisen upseeri palveltuaan Neuvosto-Venäjän ja lukuisten eurooppalaisten valtioiden armeijoissa ennen palvelukseen astumistaan Suomessa. Enckell oli tuottoisa kirjoittaja virkansa puolesta toimitettujen töiden lisäksi, mistä osoituksena aktiivipalveluksen jälkeen laadittu strategian alan teos pienten valtioiden puolustuksellisista haasteista.

Tämä pro gradu -tutkielma osoittaa Suomen puolustussuunnittelun olleen polveilevan monen tahon valvoma prosessi, joka heijastelee ajan sotataidon ilmentymää. Tutkimustulokset herättävät pohtimaan, millaisia suunnitelmat olisivat olleet, jos suomalaisupseereille ei olisi ollut kansainvälistä koulutustaustaa? Toinen kiinnostava seikka on jääkäriupseereiden asema. Olisiko heidän vaikutuksensa voinut näkyä vahvemmin, jos he olisivat olleet hallitseva upseeriryhmä vuosien 1919-1924 aikana?

Suomen puolustusratkaisu nousi otsikoihin Venäjän helmikuussa 2022 aloittaman hyökkäyssodan myötä. Tilanne Venäjän ja Ukrainan välillä sai Suomen NATO-keskustelun ²³⁸ aktivoitumaan, minkä seurauksena Suomi päätyi jättämään hakemuksensa Pohjois-Atlantin puolustusliittoon toukokuun 18. päivänä vuonna 2022. Kun aiemmin 1920-luvulla Suomen puolustusratkaisu perustui maan omaan sotaväkeen, näyttäisi näin sata vuotta myöhemmin tarvittavien kumppanimaiden tuki sittenkin löytyvän.

---

²³⁸ Pohjois-Atlantin puolustusliiton jäsenmaaksi liittymisestä käytävä julkinen keskustelu.

LÄHTEET JA TUTKIMUSKIRJALLISUUS

I Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Nimikirjanotteet ja ansioluettelot

Enckell, Oscar Paul 30359

Heinrichs, Axel Erik 7292

Martola, Armas-Eino 32981

Puolustusrevisioni

R632/04 Muistiot, lausunnot ja suunnitelmat liitteineen 1924

Puolustusvoimain pääesikunta, pioneeriosasto

T21017/09 Kartat (1923–1932)

Sotakorkeakoulu, Sotakorkeakoulun diplomityökokielma

SSKK-1:709 Karjalan kannaksen puolustus suunnitelmat ja -valmistelut vv. 1919-39,

Hendunen Veikko 1959

Yleisesikunta, operatiivinen toimisto (toimisto I)

T2855/4 Komitea armeijan uudelleen järjestelyä varten, Enckellin komitea, 8.9.1920

T2858/1 Sotaneuvoston pöytäkirja liitteineen, Sotaneuvosto, 5.-6.11.1923

Yleisesikunta, päällikkö

SArk1400/01 Salainen kirjeenvaihto (1919–1920)

Yleisesikunta, sotahistoriallinen toimisto, puolustusministeriö

T17911/07 Sotahistorialliset tutkimusasiakirjat (1918–1940)

Lähdekirjallisuus

Arimo, Reino 1986a: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939, I osa. Ensimmäiset vuodet 1918-1919*. Sotatieteen laitos, Sotahistorian toimisto.

Arimo, Reino 1986b: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939, II osa. Enckellin kausi 1919-1924*. Sotatieteen laitos, Sotahistorian toimisto.

Arimo, Reino 1987: *Suomen puolustussuunnitelmat 1918-1939, III osa. Jääkärien aika 1925-1939*. Sotatieteen laitos, Sotahistorian toimisto.

Enckell, Oscar 1925: *Pienten valtioiden puolustuskysymys*. Otava.

Linder, Ernst (suom. Väänänen, Kalle) 1921: *Muistelmia Suomen vapaussodasta*.

Martola, A. E. 1973: *Sodassa ja rauhassa: Muistelmia*. Otava.

II Tutkimuskirjallisuus

Arimo, Reino: *Kenraaliluutnantti Oscar Paul Enckell - Yleisesikunnan päällikkö 1919-1924*, Tiede ja Ase (Vol 48), Joensuu, 1990.

Arimo, Reino 1987: *Puolustusvoimien siirtyminen aluejärjestelmään 1930-luvulla*. Tiede ja Ase (Vol 45).

Brantberg, Robert 1998: *Sotakenraalit*, Gummerus Kirjapaino Oy.

Elfvengren, Eero 1997: *Suomen yleisesikunnan organisaation synty ja vakiintuminen vuosina 1918-1925*. Julkaisusarja 1 (nro 2), Maanpuolustuskorkeakoulu, Historian laitos.

Harinen, Olli 2012: *Sotilaiden epäviralliset ryhmänormit kolmessa jalkaväkikomppaniaa koskeneessa empiirisessä tutkimuksessa (Knut Pipping, Roger Little, John Hockey)*. Julkaisusarja 1, Nro 3/2012, Maanpuolustuskorkeakoulu, Käyttäytymistieteiden laitos, Juvenes Print Oy.

Harjula, Mirko 2013: *”Ryssänupseerit”: Ensimmäisen maailmansodan Venäjän asevoimien suomalaistaustaiset upseerit 1914-1956*. Books on Demand GmbH.

Hentilä, Seppo 2009: *”Itsenäistymisestä jatkosodan päättymiseen 1917-1944.” Suomen poliittinen historia 1809-2009*. Toimittanut Osmo Jussila, Seppo Hentilä ja Jukka Nevakivi. WSOY.

- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko; Sajavaara, Paula 2002: *Tutki ja kirjoita*. Tammi.
- Hokkanen, Teemu 2011: *Organisaatiokulttuuri puolustusvoimissa – maa-, meri- ja ilmavoimien organisaatiokulttuurit puntarissa*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Huttunen, Mika; Metteri Jussi (toim.) 2008: *Ajatuksia operaatiotaidon ja taktiikan laadullisesta tutkimuksesta*. Maanpuolustuskorkeakoulun Taktiikan laitoksen julkaisusarja 2, Edita Prima Oy.
- Hägglund, Gustav 1981: *Parlamentaariset puolustuskomiteat*. Tiede ja Ase 39.
- Jääkärijoukkueen ja -ryhmän käsikirja 2017*. Juvenes Print - Suomen yliopistopaino Oy.
- Karjalainen, Mikko (toim.) 2021: *Puolustusvoimien kokeilutoiminta 1918-1939 - Kokeilutoiminnan historialliset juuret, osa 1*. Julkaisusarja 1, Nro 43/2021, Maanpuolustuskorkeakoulu, PunaMusta Oy.
- Kausto, Heikki (ym.) 1983: *Strategian käsikirja*. Sotatieteen laitos, Strategian toimisto.
- Kemppi, Jarkko 2011: *Isänmaan puolesta - Jääkäri liikkeen ja jääkärien historia*. Minerva Kustannus Oy.
- Kemppi, Jarkko 2006: *Suomalaisen sotataidon kehittyminen 1918-1924*. Julkaisusarja 2 (nro 9), Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos.
- Kesseli, Pasi 2008: *Mihin sotahistorian tutkimuksen painopiste tulisi tulevaisuudessa suunnata?* Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Kinnunen, Tiina; Kivimäki Ville (toim.) 2006: *Ihminen sodassa - Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Minerva Kustannus Oy.
- Koistinen, Mikko 2017: *Sodan kuvan muutos 1950-luvun operatiivisissa sotapeleissä*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Koskimies, Tapio 2010: *Puolustuskykyinen valtio vai Ruotsin hälytyskello? Suomen sotilasstrateginen asema kylmän sodan alkuvuosien asiantuntija-arvioissa*. Maanpuolustuskorkeakoulun Sotahistorian laitos julkaisusarja 1 N:o 14, Edita Prima Oy.
- Koskinen, Mika 2011: *Ohjaajaopintosuunnan sotatieteelliset ja sotilasammattilliset opinnot - Teorian ja käytännön yhdistäminen kandidaattivaiheessa*. Maanpuolustuskorkeakoulu.

- Kronlund, Jarl (toim.) 1988: *Puolustusvoimien rauhan ajan historia - Suomen puolustuslaitos 1918-1939*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja 24, WSOY.
- Kulomaa, Jukka 2007: *Syvään taisteluun - Johdatus Neuvostoliiton maavoimien sotataitoon 1917-1991*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos.
- Lauerma, Matti 1977: *Sotahistorian tutkimuksen problematiikkaa ja metodiikkaa*. Tiede ja ase (Vol 35).
- Lintonen, Raimo 1996: *Johdatus kansainvälisen politiikan tutkimukseen*.
- Lehtola, Veli-Pekka 2012: *Wallenius*. Kustannus-Puntsi.
- Mawdsley, Evan 2007: *The Russian Civil War*. Pegasus Books.
- Mikola, K. J. 1953: *Strateginen defensiivi Suomen sodassa 1941-1945*. Tiede ja Ase 11(11).
- Paasivirta, Juhani 1988: *Pienet valtiot Euroopassa - Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800- ja 1900-luvuilla*. Vammalan Kirjapaino Oy.
- Pilke, Helena 2021: *Meidän poikamme mediassa: Suomalainen sotilastiedotus ja puolustusvoimien julkisuuskuva itsenäisyyden alusta 2010-luvulle*. Julkaisusarja: tutkimuslsteita nro 14, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Pölonen, Raine 2019: *Yhteisen komiteatyöskentelyn ensiaskeleet – Sotilaiden ja poliitikkojen suunnittelutyö puolustusrevisionissa 1923-1926*. Diplomityö, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Pönniäinen, Onni 1945: *Miesten mies – kenraali Wilkama*. Kuva ja Sana.
- Rantapelkonen Jari; Koistinen Lotta 2016: *Pohdintoja sotatieteellisistä käsitteistä*. Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotataidon laitos.
- Ratinen, Juha 2018: *Kaaderiperustamisesta aluejärjestelmään - Suomalaisen liikekannallepanojärjestelmän kehittyminen 1918-1945*. väitöskirja, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Raunio, Ari 1992: *Sotataidollinen viitekehys ennen talvisotaa*. Tiede ja Ase (Vol 50).
- Raunio, Ari (toim.) 2002: *Suursotien vuosisata: sodan ja taistelun kuva 1900-luvulla*. Julkaisusarja 2 (nro 8), Maanpuolustuskorkeakoulu, Sotahistorian laitos.

- Rekkedal, Nils Marius & Mälkki, Juha (toim.) 2013: *Nykyaikainen sotataito – Sotilaallinen voima muutoksessa*. Verkkoversio: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Roselius, Aapo, Silvennoinen Oula 2001: *Villi itä - Suomen heimosodat ja Itä-Euroopan murros 1918-1921*. Tammi.
- Ruotsalainen, Heidi 2020: *Salatun tiedon tuottajat: Suomen sotilasasiamiesjärjestelmän kehitys 1918-1939*. Julkaisusarja 1: Tutkimuksia nro 39, Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Salomaa, Markku 2018: *Punaupseerien nousu ja tuho*. Otava.
- Schuurman, Paul 2021: *A Game of Contexts: Prussian-German Professional Wargames and the Leadership Concept of Mission Tactics 1870–1880*. Vol 28(3), War in History.
- Selén, Kari 1999: *Havaintoja Lauri Malmbergista johtajana*. Tiede ja Ase (Vol 57).
- Sigell, Niilo Viktor 1927: *Jalkaväen taistelutaito I. Taistelutoiminnan periaatteita*. Suojeluskuntain Kustannus-O. Y.
- Syrjö, Veli-Matti 2012: *Kenraali V. P. Nenonen sotilaspoliittisena vaikuttajana*. Sotahistoriallinen aikakauskirja, Suomen Sotahistoriallinen seura.
- Talvela, Paavo (toim. Tervasmäki, Vilho ja Ahto, Sampo) 1976: *Sotilaan elämä. Muistelmat I*. Gummerus.
- Terä, Martti V., Tervasmäki Vilho 1973: *Puolustushallinnon perustamis- ja rakentamisvuodet 1918–1939. Puolustusministeriön historia I, Sotatieteen laitoksen julkaisuja XIII, KK:n kirjapaino*.
- Toveri, Pekka; Välivehmas Heikki 1996: *Operaatiotaitomme kehittämismahdollisuuksia tietosodankäynnin hallitsemalla taistelukentällä*. Tiede ja Ase 54(54).
- Tuomi, Jouni; Sarajärvi, Anneli 2002: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi.
- Tuomisto, Ilkka 2017: *3. Divisioonan puolustussuunnittelu vuosina 1945-1966*. Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Tynkkynen, Vesa 2014: *Hyökkäyksestä puolustukseen. Taktiikan kehittymisen ensimmäiset vuosikymmenet Suomessa*. Julkaisusarja 1, Nro 1/2014, Maanpuolustuskorkeakoulu, Taktiikan laitos, 2. painos.

Tynkkynen, Vesa, Karjalainen Mikko 2018: *Suomen puolustusvoimat 100 vuotta*. Otavan kirjapaino.

Törmä, Kaisa 2000: *Läpi vesiperäisten niittyjen – Sotilaallinen maastotiedustelu Karjalan kannaksella 1918-1939*. Jyväskylän yliopisto.

Uitto, Antero 2011: *Puna-armeijan marssiopas Suomeen 1939*. Uudistetun laitoksen 2. painos, Karisto Oy.

Visuri, Pekka 1996: *Carl von Clausewitz ja modernin sodankäynnin teoria*. Tiede Ja Ase 54(54).

Vituhnovskaja-Kauppala 2007, Marina: *Oscar Enckell i Rysslands militära underrättelseverksamhet*. Historisk Tidskrift för Finland 4/2007.

Österlund, Bo 2020: *Ahvenanmaata koskevien sopimusten ja Suomen lainsäädännön tarkastelu valtionaluksen viattoman kauttakulun näkökulmasta*. Tiede ja Ase 78(78).